

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 7, NUMBER 2, 2018

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 7, No. 2, 2018

Annales Scientia Politica is a peer-reviewed scientific journal, issued semi-annually by the Institute of Political Sciences, Faculty of Arts, University of Prešov, focused on reflection of discourse in political sciences. *Annales Scientia Politica* is indexed in ERIH PLUS, OAJI (Open Academic Journal Index), CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities), ResearchBib - Academic Resource Index, Humanities - Sozial und Kulturgeschichte (H-Soz-u-Kult), CEEOL (Central and Eastern European Online Library).

Address of Publisher:

Inštitút politológie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Ul. 17 novembra 1,
080 78 Prešov, asp@unipo.sk, <http://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ipol/asp>

Editor in Chief:

Prof. PaedDr. Jaroslav VENCÁLEK, CSc.,
Faculty of Arts, University of Prešov

Editorial Board:

Prof. Johann Pall ARNASON,
Fakulta humanitných štúdií Univerzity Karlovy, Praha (Czech Republic)
Prof. PhDr. Jan KELLER, CSc.,
Fakulta sociálnych štúdií, Ostravská univerzita, Ostrava (Czech Republic)
Prof. PhDr. Darina MALOVÁ, CSc.,
Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava (Slovak Republic)
Prof. Jurij Olexandrovyč OSTAPEK, doktor nauk
Fakulta spoločenských vied, Užhorodská národná univerzita (Ukraine)
Prof. nadzw. dr. hab. Agnieszka PAWŁOWSKA,
Katedra politologii Uniwersytetu Rzeszowskiego (Poland)
Prof. Kathleen SCHERF, PhD.,
Thomson Rivers University, Kamloops (Canada)
Prof. PaedDr. Jaroslav VENCÁLEK, CSc.,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove (Slovak Republic)
Doc. PhDr. Nikolaj DEMJANČUK, CSc.,
Filozofická fakulta, Západočeská univerzita, Plzeň (Czech Republic)
Doc. PhDr. Irina DUDINSKÁ, CSc.,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove (Slovak Republic)
Doc. PhDr. Vladislav DUDINSKÝ, PhD.,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove (Slovak Republic)
Doc. PhDr. Alexander DULEBA, CSc.,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove (Slovak Republic)
Doc. PhDr. Jaromír FEBER, CSc.,
VŠB, Technická univerzita Ostrava (Czech Republic)
Doc. PhDr. Gita GEREMEŠOVÁ, PhD.,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove (Slovak Republic)
Assoc. Prof. Jussi P. LAINE, DSocSci.,
Karelian Institute, University of Eastern Finland (Finland)
Doc. PhDr. Jelena PETRUCIOVÁ, CSc.,
Fakulta sociálnych štúdií, Ostravská univerzita (Czech Republic)

Editorial Committee:

Ing. Martin LAČNÝ, PhD.
Mgr. Ondrej MARCHEVSKÝ, PhD.

Web administrator:

Ing. Martin LAČNÝ, PhD.

LIST OF CONTENTS

Word of Editor	
JAROSLAV VENCÁLEK	5

STUDIES:

Women as mayors: the political representation of women in the leadership of Slovak municipalities after the municipal elections in the year 2010	
PAVEL MAŠKARINEC	6
Permeability of the Slovak – Ukrainian border	
HELENA MELKUSOVÁ	18

ARTICLES:

The urgency of requisite for new visions of social development – the legacy of creation of Czechoslovakia 100 years ago	
JAROSLAV VENCÁLEK	35
Restriction of member state sovereignty in the European Union	
ANDREA ZJAROVÁ	41
Spišský Hrhov as an example of the complexity of relations between Roma and non-Roma on the local level	
ALEXANDER MUŠINKA	50

REVIEWS:

Textbook on the subject and principal directions of border studies	
VLADISLAV DUDINSKÝ	56

REPORTS:

Association for Borderlands Studies World Conference	
MARTIN LAČNÝ	58
Universitas Leopoliensis or about our new perspectives of cooperation	
ONDREJ MARCHEVSKÝ	60
International conference on border studies, cross-border cooperation and migration	
RÓBERT KIRÁLY	63

OBSAH

Slovo šéfredaktora JAROSLAV VENCÁLEK	5
--	---

ŠTÚDIE:

Ženy jako starostky: politická reprezentace žen ve vedení slovenských obcí po komunálních volbách v roce 2010 PAVEL MAŠKARINEC	6
Priepustnosť hranice Slovenskej republiky a Ukrajiny HELENA MELKUSOVÁ	18

ČLÁNKY:

Naléhavost potřeby nových vizí společenského rozvoje – odkaz vzniku Československa před 100 lety JAROSLAV VENCÁLEK	35
Obmedzenie suverenity členského štátu v Európskej únii ANDREA ZJAROVÁ	41
Spišský Hrhov ako príklad komplexnosti vzájomných vzťahov Rómov a neRómov na lokálnej úrovni ALEXANDER MUŠINKA	50

RECENZIE:

Učebný text o predmete a hlavných smeroch výskumu hraníc VLADISLAV DUDINSKÝ	56
---	----

SPRÁVY:

Association for Borderlands Studies World Conference MARTIN LAČNÝ	58
Universitas Leopoliensis alebo o našich nových perspektívach spolupráce ONDREJ MARCHEVSKÝ	60
Medzinárodná konferencia o výskume hraníc, cezhraničnej spolupráci a migrácii RÓBERT KIRÁLY	63

SLOVO ŠÉFREDAKTORA

Vážení čtenáři,
přátelé časopisu *Annales Scientia Politica*,

redakce tohoto elektronicky vydávaného vědeckého časopisu usiluje o to, aby všichni potenciální zájemci o společensko-politologickou problematiku rozvoje mikro-, mezo- a makroregionů (ať už Slovenské republiky, Evropské unie či světa) měli možnost prezentovat své vědecké příspěvky na stránkách tohoto periodika. Jsme si vědomi v současnosti jednostranně preferovaných kritérií, hodnotících publikační činnost vědeckých a vědecko-pedagogických pracovníků, avšak současně jsme si vědomi, že prostřednictvím námi koncipovaného *Annales Scientia Politica* vytváříme společenské podmínky k autorské tvorbě orientované na komplexnější a komplementárnější vnímání společenské reality světa.

Je pravděpodobné, že právě uplynulých 100 let od vzniku Československa (1918), které byly v tomto roce vzpomínány a připomínány nejen četnými společenskými organizacemi a kulturními subjekty, ale i významnými osobnostmi vědecké a kulturní fronty, se stalo i novým impulzem pro bádání v následujícím roce 2019. Ten by mohl být neméně zajímavý a inspirativní, zejména pak ve vztahu ke způsobu budoucího vnímání (nejen) evropské reality. Vždyť teprve 28. 6. 1919 byla v zrcadlovém sále ve Versailles podepsána mírová smlouva mezi dohodovými státy a Německem a teprve 10. 9. 1919 byla v Saint-Germain-en-Laye u Paříže podepsána mírová smlouva mezi státy „Dohody“ a Rakouskem. Teprve tímto právním aktem došlo k uznání nezávislosti Československa ve smyslu územního vymezení Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. S odstupem jednoho století se jeví jako neobyčejně významný, tehdy aktuální fenomén „autonomie“. Je možno konstatovat, že porozumět mu nebylo nikterak jednoduché. Dějinné události následného stoletého vývoje totiž dokumentují, že většina společenských krizí byla propojena právě s nepochopením lidské potřeby „relativní autonomie (relativní samostatnosti) a „relativní autochtonnosti“ (relativní soběstačnosti).

Je nesporné, že počátkem 21. století jsou očekávány objevy nových společenských teorií, které by přispěly ke vzniku a rozvoji spolupráce na bázi vzájemné výhodnosti pro všechny (v nejrůznějších kontextech vnímané) společensko-kulturní struktury lidské populace na planetě Zemi.

Jaroslav Vencálek
šéfredaktor

ŽENY JAKO STAROSTKY: POLITICKÁ RE- PREZENTACE ŽEN VE VEDENÍ SLOVENSKÝCH OBCÍ PO KOMUNÁLNÝCH VOLBÁCH V ROCE 2010

PAVEL MAŠKARINEC

Department of Political Science and Philosophy
Faculty of Arts
Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem
Czech Republic
E-mail: maskarinec@centrum.cz

Abstract:

The paper analyses women's representation at the local level in Slovakia, or at the level of all (almost three thousand) Slovak municipalities, respectively. We focus on determinants of women's descriptive representation in mayoral offices and how various factors (socioeconomic, cultural, or political) affect women's political representation at this level. The main findings of the paper are that education or cultural factors (Catholicism and share of the population with Hungarian nationality) had only very limited effect on women's representation, in contrast to the much stronger negative effect of the municipality size, which significantly decreased number of women in the position of Slovak mayors. However, we show that the strongest effect on women's chances to be elected to the position of the mayor is whether women held mayoral post in a given municipality in a previous electoral term. This factor strongly favours women in following mayoral elections and at the same time it explained almost all variance in the dependent variable.

Keywords:

Local politics, Mayors, Slovakia, Women and politics, Women's representation.

Úvod

Otázka odlišné míry zastoupení žen na různých úrovních vládnutí se těší dlouhodobě poměrně širokému zájmu odborné veřejnosti, a to zejména v případě výzkumu vlivu různých faktorů, které přispívají k nárůstu politické reprezentace (zastoupení) žen na celostátní úrovni nebo jej naopak omezují (Norris, 1987; Rule, 1987; Paxton, 1997; Matland, 1998; Stockemer, 2008; Krook, 2010). Podobně se v poslední době začíná v daleko větší míře rozvíjet i výzkum lokální úrovně vládnutí (Karning, Welch, 1979; Welch, Karnig, 1979; Bullock, MacManus, 1991; Trounstein, Valdini, 2008; Smith, Reingold, Owens, 2012; Magin, 2011; Sundström, Stockemer, 2015), tedy prostoru, kde ženy měly tradičně daleko vyšší zastoupení než v prvořadě aréne politiky před-

stavované celostátními parlamenty.¹ Na druhé straně novější výzkumy ukázaly, že vyšší úspěšnost žen v lokální politice nelze automaticky spojovat s tradičními představami o lokální politice jako prostoru více přátelského k ženám, či arény politiky vyžadující od zapojených aktérů méně investic ve smyslu volného času či dalších osobních obětí, tedy faktorů, jež by měly více nahrávat ženám (srov. Pini, McDonald, 2011, s. 1 – 2). Z těchto důvodů se do popředí dostává otázka hledání strukturálních či kulturních faktorů, které by dokázaly vysvětlit odlišnou úspěšnost žen v lokální politice, tedy oblasti, kde je výzkum v mnoha případech výrazně ztěžován např. silnou fragmentací sídelní struktury, což je i případ Slovenska, které se svými 2933 obcemi patří ke státům s nejfragmentovanější strukturou osídlení v Evropě.²

Cílem předkládaného textu je pokusit se zaplnit tuto výzkumnou mezeru. S ohledem na omezený rozsah textu se nicméně bude jednat spíše o snahu otevřít toto výzkumné téma. Naším cílem bude snaha identifikovat faktory, které stojí za úspěchem žen ve snaze stanout ve vedení slovenských obcí. Naše práce tak navazuje na předchozí, ne příliš četné práce, jež se tomuto tématu věnovaly (Sloboda, 2014, 2015, 2017; Maškarinec, Klimovský, Danišová, 2018). Oproti předchozím výzkumům, které byly zaměřeny pouze na omezený počet případů – 138 obcí se statusem města (Sloboda, 2014, 2015, 2017), resp. 71 okresních měst (Maškarinec, Klimovský, Danišová, 2018), nicméně výrazně rozšířujeme analyzovaný soubor obcí, když se zaměřujeme na analýzu faktorů, které ovlivňovaly šance žen získat post starosty nebo primátora ve všech 2907 slovenských obcích v komunálních volbách v roce 2010,³ a naše analýza by tudíž měla poskytnout komplexnější pohled na problematiku politické reprezentace žen ve vedení slovenských obcí.⁴

Na druhé straně jistým omezením předkládané práce, je redukce analyzovaného období na jedny volby. Toto omezení je dáno zejména časovou náročností při práci s takto vysokým souborem obcí, a z tohoto důvodu je naše práce spíše zahájením diskuze o možnostech žen získat větší vliv na rozhodování v lokálním politickém procesu než předložením zcela konečných odpovědí na tuto otázku.

Důležitost a aktuálnost volby tématu práce podle našeho názoru spočívá ve zjištění, že ačkoliv je zastoupení žen na místní úrovni na Slovensku vyšší než na národní nebo regionální úrovni vládnutí, i nadále tato situace není zcela uspokojivá (Gyárfášová, Bútorová, Filadelfiová, 2008), přičemž současně nemáme jasnou představu, jaké faktory či charakteristiky místních komunit přispívají k vyššímu zastoupení žen a zda jsou tyto faktory stejné, nebo odlišné od těch, jejichž efekt byl prokázán v tradičních demokraciích. Tedy zda je ve středoevropském areálu, zastupovaném v našem případě Slovenskem, přístup žen k procesu politického rozhodování rovněž ovlivňován spíše strukturálními nebo kulturními faktory, nebo se jedná o komplexní fenomén odrážející jak lokální politický kontext, tak institucionální faktory (Smith, Reingold, Owens, 2012; Spicer, McGregor, Alcantara, 2017), předchozí zkušenost v zastávání úřadu (Trounstine, 2011), nebo osobní charakteristiky jednotlivých kandidátů (Fox, Lawless, 2005).

Teoretické předpoklady politické reprezentace žen na lokální úrovni

Studie zaměřující svou pozornost na problematiku deskriptivní reprezentace žen rozlišují tradičně tři základní skupiny faktorů, jež mohou mít efekt na odlišnou míru zastoupení žen na národní (parlamentní) úrovni: (1) socioekonomické faktory; (2) kulturní faktory; (3) institucionální faktory (Norris, 1987; Siaroff, 2000; Krook, 2010). Tyto faktory přitom podle našeho názoru mohou působit i na zastoupení

ské úrovni 13,94 % (2017). Přesun na lokální úroveň pak ukazuje, že zatímco v roce 1994 získalo post starosty 15,2 % žen, v roce 2014 to již bylo 23,0 % žen. Na druhé straně s nárůstem velikosti obcí měl tento počet tendenci výrazně klesat, jak ukazuje pohled na slovenská okresní města, kde ve sledovaném období došlo pouze k nárůstu z 2,8 % žen v pozici starostky v roce 1994 na 11,3 % v roce 2014.

¹ Více ke konceptu prvo- a druhořadých voleb viz Reif a Schmitt (1980), Reif (1997), Marsh (1998), Hix a Marsh (2007).

² Více k různorodosti lokálních systémů vlády v postkomunistickém prostoru střední a východní Evropy viz Swianiewicz (2014).

³ Respektive jedná se o volby starostů a primátorů v obcích, městech a městských částech.

⁴ Pokud se vrátíme k rozdílné úspěšnosti žen na jednotlivých úrovních vládnutí, dosáhla na Slovensku reprezentace žen v posledních volbách na národní (parlamentní) úrovni 19,33 % (2016), resp. na kraj-

žen na nižších úrovních vládnutí a z tohoto důvodu se v následující části práce zaměříme na jejich možný vztah k lokální reprezentaci žen. Hned v úvodu nicméně musíme konstatovat, že se budeme věnovat pouze omezenému okruhu faktorů. Důvodem této volby je zvolená (obecní) úroveň agregace, která výrazně omezuje množství proměnných, které jsou na této úrovni agregace dostupné (de facto téměř výhradně na proměnné pocházející ze *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov* či volebních statistik) a současně lze v jejich případě vyslovit teoretická očekávání ve směru mezi efektem jejich působení a mírou politické reprezentace žen ve vedení slovenských obcí.

Velikost obce je považována za jeden z klíčových faktorů ovlivňujících podobu lokální politiky, což doložily již výzkumy ze 70. let 20. století, které analyzovaly vztah mezi velikostí politických jednotek a charakteristik jejich správy (srov. Dahl, Tufte, 1967). Podobně výzkumy na Slovensku potvrdily, že velikost obce má významný vliv na mnoho aspektů lokální politiky, ať už se jedná o vliv velikosti obce na míru volební participace (Klimovský, Žúborová, 2011; Kostelecký, Krivý, 2015), míru úspěšnosti sdružení nezávislých kandidátů (Maškarinec, Klimovský, 2016), či míru deskriptivní reprezentace žen ve velkých městech (Sloboda, 2014; Maškarinec, Klimovský, 2017).

Většina zahraničních studií se shoduje na názoru, že větší obce jsou příznivějším prostředím pro zastoupení žen v politice (srov. Welch, Karnig, 1979; Bullock, MacManus, 1991; Trounstone, Valdini, 2008; Smith, Reingold, Owens, 2012; k opačným příkladům viz Regulska, Fried, Tiefenbacher, 1991; Magin, 2011). Crowder-Meyer, Kushner Gadarian a Trounstone (2015, s. 320) uvádí jako hlavní důvod vyšší úspěšnosti žen v populačně silnějších obcích preferenci sociální diverzity občany velkých měst, která vede politické strany k větší ochotě nominovat do voleb ženskou kandidátku, jimž jsou voliči v hodnotově liberálnějším prostředí, typickém právě pro velká města, v narůstající míře ochotní odevzdávat své hlasy. Tento faktor, spolu s existencí větších volebních obvodů, tak nepůsobí proti ochotě stran nominovat ženské kandidátky, protože na rozdíl od jednomandátových obvodů nevyklučuje ve vícemandátových obvodech postavení ženskou kandidátku současnou kandidaturu

mužů. Tyto závěry nicméně platí především pro reprezentaci žen na úrovni obecních zastupitelstev. Naproti tomu studie věnující se politické reprezentaci žen v pozicích starostek identifikovaly pouze velmi slabý efekt mezi velikostí obce a obsazením postu starosty ženami, a to jak v negativním (Welch, Karnig, 1979), tak pozitivním směru (Smith, Reingold, Owens, 2012).

Na druhé straně další autoři (Kjær, Matland, 2018, s. 5) zdůrazňují, že to není velikost obce jako taková, která by ovlivňovala úroveň zastoupení žen v lokální politice. Naopak velikost místní populace slouží spíše jako zástupce dalších důležitých faktorů působících na míru participace žen na místním politickém rozhodování. Smith, Reingold a Owens (2012, s. 317) v tomto ohledu zmiňují žádoucnost (*desirability*) konkrétní funkce, zatímco Kjær a Matland (2018, s. 5) hovoří o sociálním kapitálu a zejména urbanizaci jako hnací síle vyšší reprezentace žen, protože modernizace (přítomná v daleko vyšší míře v urbanizovanějších oblastech) přináší relativně přátelské postoje vůči zapojení žen do politiky (Darcy, Welch, Clark, 1994, s. 47), což posiluje rovněž dostatečný počet žen disponujících většími zdroji a ochotných kandidovat ve volbách (Kjær, Matland, 2018, s. 6).

V případě Slovenska výsledky předchozích (převážně deskriptivních) prací naznačily, že velikost místní populace je zřejmě hlavním faktorem stojícím za úspěšností žen ve slovenské lokální politice (srov. Filadelfiová, Radičová, Puliš, 2000, s. 54 – 56). Zatímco ale narůstající velikost obcí posiluje přítomnost žen v zastupitelstvech slovenských okresních měst (srov. Maškarinec, Klimovský, 2017, s. 398 – 404), v případě starostek je vztah přesně opačný (srov. Bitušíková, s. 1013 – 1018; Maškarinec, Klimovský, Danišová, 2018, s. 543 – 546), což Bitušíková (2005, s. 1008) zdůvodňuje většími finančními a lidskými zdroji velkých slovenských obcí, které činí post starosty (primátora) ve větších městech pro muže více atraktivní ve smyslu moci a peněz, i s ohledem na to, že mzda starostů i primátorů je na Slovensku odvozena právě od počtu obyvatel obce.

Tato zjištění tedy naznačují, že i na Slovensku platí obecné zjištění, že s rostoucí úrovní rozhodování klesá zastoupení žen (tzv. „pyramidový vzorec“, či princip „čím výše, tím méně“ [*„the higher the fewer“*]), dokládající snižující

se úspěšnost žen získávat vyšší mocenské posty).⁵ Na druhé straně je nutné připomenout, že některé novější práce našly i opačný vzorec politické reprezentace žen a poukazují tedy na to, že předpoklad, že je politika pro ženy méně či více otevřená na lokální úrovni, nelze brát za zcela daný, i s ohledem na značnou proměnlivost zastoupení žen mezi různými zeměmi (srov. Holtkamp, Wiechmann, Schnittke, 2009; Tolley, 2011; Eder, Fortin-Rittberger, Kroeber, 2016; Navarro, Medir, 2016). S ohledem na tato zjištění předpokládáme, že:

Zastoupení žen jako starostek bude nižší ve větších obcích (Hypotéza 1).

Důležitým faktorem ovlivňujícím volební chování je v případě socioekonomických proměnných vzdělání, v jehož případě někteří autoři (Stubager, 2010; Bentsson et al., 2014) mluví o vzniku tzv. vzdělanostní konfliktní linie (*cleavage*). Další autoři tvrdí, že vzdělání je hlavním faktorem politické participace žen (Rule, 1987; Magin, 2011), nárůst vzdělanosti žen rozšiřuje sociální základnu, z níž se mohou rekrutovat lídři (a voliči) ženských stran (Ishiyama, 2003) a obecně lidé s vyšším stupněm dosaženého vzdělání více participují v politice, protože s vyšším vzděláním narůstá důležitost, kterou jedinci politice přikládají (Norris, 2002). Vzdělanostní struktura společnosti současně může fungovat jako proměnná, vysvětlující tzv. nepřírozené volební chování sociálních tříd (srov. Vlachová, Häuberer, 2012, s. 154), s ohledem na to, že vzdělání je jak indikátorem pozice na trhu práce (sociální třídy), tak kulturního kapitálu (Vlachová, Řeháková, 2007, s. 138). Přestože pak některé studie dokládají spíše smíšený efekt socioekonomických proměnných (Paxton, 1997; Matland, 1998; Ruedin, 2012; Stockemer, 2014), a například Magin (2011) nenachází silnější vliv vzdělanostní struktury obcí na zastoupení žen v lokálních volbách v Německu (ani pozitivní, ani negativní), očekáváme, že:

Zastoupení žen jako starostek bude nižší v obcích s menším podílem vysokoškolsky vzdělané populace (Hypotéza 2).

Druhá skupina faktorů, potenciálně ovlivňujících zapojení žen do lokální politiky, se tradičně označuje jako kulturní faktory. Mezi nimi hrají prim náboženské vyznání a postoje k genderové rovnosti (Dahlerup, Leyenaar, 2013, s. 4), které spolu s pozitivním vlivem více rovnostářských politických kultur nebo větší sekularizace mohou navyšovat hodnoty deskriptivní reprezentace žen (Navarro, Medir, 2016). Inglehart a Norris (2003, s. 49) hovoří o procesu sekularizace, postupně doprovázeným společenskou modernizací, které oslabují sílu náboženských hodnot v postindustriálních společnostech (zvláště mezi mladšími generacemi), a přispívají k větší genderové rovnosti, přestože s odlišnými postoji vůči ženám mezi různými náboženskými skupinami (srov. Inglehart, Norris, 2003, s. 51 – 71, 153 – 159; Siaroff, 2000, s. 199 – 202). V tomto ohledu je analyzován zejména katolicismus vzhledem k jeho preferenci k tradičním genderovým rolím a konzervativnímu názoru na postavení žen ve společnosti (Giger, 2009, s. 481). V prostředí s větší dominancí katolicismu v místní politické kultuře je tudíž možné očekávat nižší podíl obyvatel s postmaterialistickými postoji a hodnotami, a tedy i nižší ochotou hlasovat ve volbách pro ženské kandidátky. Přestože pak Inglehart a Norris (2000, s. 453 – 457) zjistili, že v postkomunistických zemích je tento vzorec opačný, předpokládáme, že:

Zastoupení žen jako starostek bude nižší v obcích s větším podílem obyvatel hlásících se k římsko-katolickému vyznání (Hypotéza 3).

Další okruh kulturních faktorů lze spojit s politickou historií. V případě Slovenska je významná přítomnost maďarské menšiny, která dosahuje přibližně 8,5 % slovenské populace. V tomto ohledu je důležité zjištění Bakoše, Soukopové a Šelešovského (2015), podle nichž má současná lokální politika a institucionální uspořádání slovenského lokálního systému vlády kořeny v rakousko-uherské říši, přičemž slovenské prostředí je propojeno spíše s „uherským (maďarským) dědictvím“, kdy je maďarská politika tradičně historicky více genderově nerovná. I na základě zjištění nega-

⁵ Taagepera (1994, s. 201) hovoří o zákonu menšinového oslabování (*law of minority attrition*), kdy s narůstající úrovní rozhodování klesá počet přidělovaných pozic, což by mělo automaticky snižovat zastoupení menšin (včetně žen).

tivního efektu maďarské populace na zastoupení žen ve slovenských obecních zastupitelstvech (Maškarinec, Klimovský, 2017) tak očekáváme, že:

Zastoupení žen jako starostek bude nižší v obcích s větším podílem obyvatel maďarské národnosti (Hypotéza 4).

Konečně poslední skupinou faktorů, jež mohou potenciálně ovlivňovat politickou reprezentaci žen na lokální úrovni, zastupují politické a institucionální faktory. Skutečnost, že vyšší podíl žen v předchozím volebním období může mít pozitivní efekt na zastoupení žen v následujícím období, byl potvrzen jak v národních (prvoradých) volbách (Ondercin, Welch, 2009), tak na lokální (druhořadé) úrovni (Trounstine, 2011), a to i ve slovenském případě (Maškarinec, Klimovský, 2017). Smith, Reingold a Owens (2012, s. 321 – 324) následně ukázali, že reprezentace žen ve stávajícím zastupitelstvu má pozitivní (přestože ne příliš silný) efekt na úspěšnost žen v následujících volbách starostů, na příkladu voleb ve městech s více než 100 000 obyvateli v USA. Pouze slabý efekt předchozího zastoupení žen na volby starostek v následujících volbách byl nalezen i ve volbách starostek slovenských okresních měst (Maškarinec, Klimovský, Danišová, 2018).

Další autoři poté přichází s tvrzením, že první volbu žen lze chápat jako „inovativní politické chování, ale úspěšné inovace se následně stávají běžnými a rozšířenějšími“ (Ondercin, Welch, 2009, s. 599). Většina studií rovněž potvrzuje velmi silný pozitivní efekt inkumbence (výhody stávajících držitelů úřadů, pokud se ucházejí o znovuzvolení oproti jejich protikandidátům) na úspěšnost kandidátů v lokálních volbách (Krebs, 1998; Martinussen, 2004; Trounstine, 2011; Bernard, 2012), což v případě velkých slovenských měst potvrdily i některé předchozí studie (Sloboda, 2014, 2017). Výjimku představuje práce Spicera, McGregora a Alcantary (2017), kteří nepotvrdili vliv inkumbence na vyšší míru ochoty žen kandidovat ani na jejich úspěch v lokálních volbách, zatímco Crowder-Meyer, Kushner Gadarian a Trounstine (2015) zdůraznili roli zkušenosti, kdy

úspěšnost žen na nižších pozicích může sloužit jako prostředek usnadňující jejich následný úspěch i při volbě (obsazování) postu starostů (srov. Crowder-Meyer, Kushner Gadarian, Trounstine, 2015, s. 328 – 328). Na základě těchto konstatování formulujeme následující hypotézu:

Zastoupení žen jako starostek bude vyšší v obcích, kde v předchozím období zastávala tento post rovněž žena (Hypotéza 5).

Metodologie výzkumu

Analytickými jednotkami naší práce jsou volby starostů a primátorů ve všech 2907 slovenských obcích, městech a městských částech v roce 2010. S ohledem na předchozí průzkumy pak analýzu všech obcí doplňujeme i samostatnou analýzou zaměřenou na 138 obcí se statusem města, s cílem prokázat, zda zastoupení žen v největších obcích ovlivňují stejné faktory, které působí i v nejmenších obcích, kde místní populace dosahuje velikost v pouze desítkách osob.

Primárním indikátorem (závisle proměnnou) práce je dichotomická proměnná dělicí obce na ty, ve kterých po volbách stála (hodnota 1) či naopak nestála (hodnota 0) v čele obce žena. Nezávisle proměnné pocházejí z dvou zdrojů (viz tabulka 1). Volební statistiky z databáze Statistického úřadu Slovenské republiky (ŠÚSR, 2018) a strukturální (socioekonomické) a kulturní proměnné ze Sčítání obyvatel, domů a bytů 2011 (SODB, 2011). *Velikost obce* je s ohledem na to, že populace několika obcí výrazně překračuje velikost zbývajících obcí, vyjádřena jako logaritmus počtu obyvatel. *Vzdělání* je vyjádřeno jako podíl obyvatel s ukončeným vysokoškolským vzděláním na populaci obce, *katolíci* jako podíl obyvatel hlásících se k římsko-katolickému vyznání, *předchozí starostka* jako dichotomická proměnná dělicí obce na ty, kde v období předcházejícím komunálním volbám v roce 2010 (tj. v období po komunálních volbách v roce 2006) stála (hodnota 1) či naopak nestála (hodnota 0) v čele obce žena.

Tabulka 1 Seznam proměnných a jejich deskriptivní charakteristiky

Proměnná	Popis	Průměr (směrodatná odchylka)	
		Města (N = 138)	Obce (N = 2907)
Závisle proměnná	Dichotomická proměnná dělicí obce na ty, ve kterých po volbách stála (hodnota 1) či naopak nestála (hodnota 0) v čele obce žena	0,12 (0,321)	0,20 (0,406)
Velikost obce (log)	Logaritmus počtu obyvatel obce	4,06 (0,484)	2,84 (0,524)
Vysokoškoláci	Podíl obyvatel s ukončeným vysokoškolským vzděláním	14,31 (4,337)	8,47 (4,395)
Katolíci	Podíl obyvatel hlásících se k římsko-katolickému vyznání	58,42 (16,960)	62,49 (28,700)
Maďaři	Podíl obyvatel maďarské národnosti	8,07 (19,06)	11,24 (25,430)
Předchozí starostka	Dichotomická proměnná dělicí obce na ty, kde v období předcházejícím volbám stála (hodnota 1) či naopak nestála (hodnota 0) v čele obce žena	0,08 (0,272)	0,23 (0,418)

Zdroj: SODB (2011), ŠÚSR (2018); vlastní výpočty.

S ohledem na to, že závislou proměnnou výzkumu je dichotomická proměnná ukazující, zda měla daná obec ve sledovaném období ženskou starostku, bude jako metoda analýzy použita logistická regrese. Budou prezentovány čtyři samostatné regresní modely. Na jedné straně modely zahrnující socioekonomické a kulturní proměnné (Model 1 pro města, respektive Model 3 pro všechny obce) a modely, do nichž mimo předchozích proměnných vstupuje rovněž proměnná „předchozí starostka“ (Model 2 pro města, respektive Model 4 pro všechny obce).⁶

Zjištěné vztahy budou vyjádřeny prostřednictvím základních parametrů regresního modelu: hodnotami nestandardizovaných regresních koeficientů B (jako míry vlivu nezávisle proměnné na proměnnou závislou očištěnou od vlivu působení ostatních proměnných, která říká, o kolik se změní hodnota závisle proměnné, pokud se nezávisle proměnná zvýší o jednotku), hodnotami $\text{Exp}(B)$ tedy exponenciálním koeficientem B (který vyjad-

ruje zvýšení poměru šancí [*odds ratio*] výskytu konkrétního jevu, pokud se nezávisle proměnná zvýší o jednotku) a hodnotami Nagelkerke R^2 (jako míry celkové úspěšnosti modelu vysvětlit variabilitu závisle proměnné).

Výsledky analýzy

Výsledky logistických regresních modelů vysvětlujících úspěšnost žen při snaze získat nejvyšší post v některé ze slovenských obcí shrnují tabulky 2 a 3. Výsledky analýzy přitom dokládají, že mezi modely pro všechny slovenské obce a modely pracujícími pouze s obcemi se statusem města existují jisté inkonzistence ve směru jejich působení, což neplatí pouze pro srovnání mezi obcemi a městy, ale rovněž (v menší míře) pro oba modely pracující na městské úrovni agregace. Druhým základním zjištěním je poměrně malá úspěšnost modelů zahrnujících pouze sociostrukturní a kulturní proměnné (Model 1 a 3) ve vysvětlování variability závisle proměnné.⁷ Model 1 tak dokázal správně předpovědět vyšší úspěšnost žen v boji o starostenský post pouze ve zhruba 4 % případech (města), respektive Model 3 ve 3 % případech (všechny slovenské obce). Naproti tomu pokud do regresního modelu vstoupí proměnná „předchozí starostka“ (Model 2 a 4), vysvětlovací kapacita modelů výrazně vzrůstá, a to až na 28 % (města), respektive 30 % (všechny slovenské obce).

⁶ V tabulkách regresních modelů jsou pro informaci uvedeny koeficienty statistické významnosti (p), přestože sledování těchto hodnot má význam pouze při práci s výběrovými daty (*survey*) (Soukup, Rabušic, 2007). V našem případě, kdy je předkládaná analýza založena na souboru všech slovenských obcí, nicméně hodnoty statistické významnosti nemají podobnou vypovídací hodnotu jako v případě analýz založených na výběrových šetřeních. Současně je důležité zdůraznit, že statistická významnost sama o sobě neindikuje věcnou významnost a v poslední době narůstá zájem výzkumníků o statisticky „nevýznamná“ zjištění, která ale mohou být věcně významná k řešeným problémům (srov. Ziliak, 2016, s. 85).

⁷ S vědomím toho, že hodnoty Nagelkerke R^2 nelze v případě logistické regrese interpretovat zcela analogicky jako v případě vícenásobné lineární regrese (viz Řeháková, 2000, s. 479).

Pokud se v prvním kroku analýzy zaměříme na modely pracující s úrovní 138 slovenských měst, vidíme, že Model 1 nejenže disponuje pouze velmi omezenou vysvětlovací kapacitou, ale současně i efekt jednotlivých nezávisle proměnných je velice slabý, a i s ohledem na toto konstatování je nutné přistupovat ke zjištění, že některé proměnné nepůsobí v souladu s teoretickými očekáváními. Ze všech proměnných v Modelu 1 lze pozorovat silnější efekt pouze u velikosti obce, s jejímž nárůstem podle očekávání klesá úspěšnost žen usilujících o zisk postu starostky. Naproti tomu vliv kulturních proměnných na šanci žen usednout ve vedení obce se blíží nule, nicméně zatímco v případě katolicismu se potvrdil jeho negativní vliv na zastoupení žen, v případě podílu obyvatel maďarské národnosti nebyl negativní efekt této proměnné potvrzen a oproti teoretic-

kým předpokladům byla úspěšnost žen nižší také ve městech s vyšší vzdělanostní úrovní místní populace. Přesun k Modelu 2 poté naznačuje, že pokud do regresního modelu vstoupí proměnná sledující, zda v daném městě zastávala v předchozím volebním období post starosty žena, nejenže výrazně narůstá vysvětlovací kapacita modelu (tato proměnná de facto sama vysvětluje naprostou většinu vysvětlené variability závisle proměnné), ale současně je efekt této proměnné velmi silný. Předchozí přítomnost ženy jako starostky zvyšuje šanci žen získat tento post v následujícím období více než 24krát, zatímco efekt dalších proměnných zůstává blízko nule, přičemž výrazně klesá i vliv velikosti obce, jež dokonce přechází do opačného směru působení.

Tabulka 2 Determinanty zastoupení žen na pozicích starostek na Slovensku (komunální volby 2010 – obce se statusem města), logistická regrese

	Model 1			Model 2		
	B	S.E.	Exp(B)	B	S.E.	Exp(B)
Velikost obce (log)	-0,165	0,571	0,848	0,019	0,680	1,020
Vysokoškolači	-0,063	0,072	0,939	-0,005	0,085	0,995
Katolíci	-0,019	0,015	0,981	-0,014	0,018	0,986
Maďaři	0,004	0,013	1,004	0,015	0,014	1,016
Předchozí starostka				3,191	0,772	24,307***
Konstanta	0,531	2,336	1,701	-1,943	2,846	0,143
N		138			138	
Nagelkerke R2		0,043			0,280	

Zdroj: vlastní zpracování autorem.

Poznámka: S.E.: standardní odchylka; hodnoty hladina statistické významnosti: ***: $p < 0,01$; **: $p < 0,05$, *: $p < 0,10$ (statisticky významné hodnoty vyznačeny tučně).

Pokud se v následujícím kroku analýzy přesuneme na úroveň všech (téměř tři tisíce) slovenských obcí, zaznamenáváme poměrně podobné výsledky jako v případě analýzy velkých měst, s jedinou výjimkou. Zatímco vliv vzdělanostní struktury a kulturních proměnných neměl de facto žádný vliv na to, zda se některé z ženských kandidátek podařilo stanout v čele obce (pouze velmi slabě pozitivní efekt byl nalezen u proměnné vysokoškolači, která oproti velkým městům ve všech obcích působí dle očekávání pozitivně), daleko silněji působila v případě všech slovenských obcí jejich velikost. Na úrovni obcí se statutem měst byl efekt velikosti obce poměrně slabý (Model 1), pokud však do analýzy vstoupí všechny

slovenské obce (od nejmenší Příkré s osmi obyvateli až po Bratislavu s více než 400 tisíci obyvateli), nejenže je efekt počtu obyvatel statisticky významný, ale i negativní efekt nárůstu obyvatel na šance žen uspět v souboji o post starosty je poměrně silný (Model 3). Síla a směr působení velikosti obce přitom v případě analýzy všech slovenských obcí neklesá ani tehdy, pokud do regresního modelu vstoupí proměnná vyjadřující, zda v dané obci v předchozích komunálních volbách rovněž získala post starosty žena (Model 4). I nadále jsou šance žen řídit z postu starostky chod obce mnohem větší v menších obcích. Na druhé straně je nutné konstatovat, že i v tomto případě je schopnost regresního modelu vysvětlit meziobecní va-

rianci v úspěšnosti žen získat post starosty naplňována z převážné míry efektem přítomnosti ženské starostky v předcházejícím volebním

období, když tento faktor působí ještě silněji a posiluje šance žen získat mandát starostky více než 28krát.

Tabulka 3 Determinanty zastoupení žen na pozicích starostek na Slovensku (komunální volby 2010 – všechny obce), logistická regrese

	Model 3			Model 4		
	B	S.E.	Exp(B)	B	S.E.	Exp(B)
Velikost obce (log)	-0,796	0,104	0,451***	-0,590	0,132	0,437***
Vysokoškoláci	0,010	0,012	1,010	0,012	0,015	1,013
Katolíci	0,000	0,002	1,000	0,001	0,002	1,001
Maďaři	0,001	0,002	1,001	0,002	0,002	1,002
Předchozí starostka				3,352	0,120	28,552***
Konstanta	0,859	0,260	2,360***	-0,828	0,336	0,437**
N		2907			2907	
Nagelkerke R2		0,025			0,304	

Zdroj: vlastní zpracování autorem.

Poznámka: S.E.: standardní odchylka; hodnoty hladina statistické významnosti: ***: $p < 0,01$; **: $p < 0,05$, *: $p < 0,10$ (statisticky významné hodnoty vyznačeny tučně).

Závěr

Předkládaný text si kladl za cíl analyzovat faktory, jež mohou posilovat nebo naopak omezovat zastoupení žen ve vedení slovenských obcí. Naším cílem bylo rozšířit výzkumné pole na všechny slovenské obce, tedy prostor, jemuž se jako celku předchozí výzkumy dosud spíše vyhýbaly, do jisté míry pochopitelně, vzhledem k výrazné míře fragmentace sídelní struktury Slovenska, která klade při snaze zapojit do analýzy téměř tři tisíce obcí značné nároky na zpracování dat. V tomto ohledu byla jistým limitem naší analýzy právě zvolená úroveň agregace, která poskytuje pouze omezený počet proměnných, které jsou dostupné pro takto vysoký počet obcí při snaze o vysvětlení vlivu různých faktorů stojících za různou mírou úspěšnosti ženských kandidátek v politickém boji o post starosty (primátora) obce.

Přes jistá omezení podle našeho názoru přinášejí výsledky analýzy zajímavé závěry, ale současně i náměty pro budoucí výzkum. Prvním zjištěním je skutečnost, že socioekonomické a kulturní proměnné mají poměrně omezený (v mnoha případech téměř nulový) vliv na to, zda v dané obci usedne v křesle starosty žena. Jistou výjimkou byla pouze velikost obcí, která zejména v případě analýzy všech slovenských obcí potvrdila svůj očekávaně výrazně negativní vliv na politickou reprezentaci

žen (oproti pouze omezenému vlivu v případě úrovně velkých měst). To naznačuje, že ve slovenském případě můžeme potvrdit předpoklad, že post starosty ve větších obcích je spojen s vyšší prestiží tohoto postu (i s ohledem na finanční ohodnocení této činnosti a vyšší zdroje starostů a primátorů velkých slovenských měst), což se projevuje zejména na úrovni všech slovenských obcí, kde jsou meziobecní rozdíly v politické reprezentaci žen velmi výrazné, než tehdy, pokud jsou analyzovány pouze obce se statusem měst, nicméně i zde výsledky indikovaly pokles šancí žen spolu s růstem populace obcí.

Druhým zjištěním je velmi silný (zcela rozhodující) vliv předchozího obsazení postu starosty. Nejenže v obcích, v jejichž čele stála v předchozím volebním období ženská starostka, mají ženy v dalších komunálních volbách výrazně silnější šanci získat znovu do držení nejvyšší obecní post (na úrovni všech obcí je tato šance vyšší více než 28krát), ale tato nezávisle proměnná sama vysvětluje téměř kompletní meziobecní varianci závisle proměnné.

Výstupy předkládané analýzy tedy ukazují, že snaha o nalezení jednoznačných determinantů zastoupení žen v pozicích starostek je poměrně složitým úkolem, protože zahrnuje analýzu různých faktorů, které na sebe často mohou působit protichůdně jak v pozitivním, tak negativním směru. Další směr výzkumu by se tudíž měl soustředit na hledání dalších fak-

torů, které by mohly ve větší míře vysvětlit variaci úspěšnosti žen mezi různými obcemi. Jako první se v tomto případě nabízí téma inkumbence. Zatímco totiž některé předchozí výzkumy naznačovaly, že na Slovensku nemusí inkumbence hrát hlavní roli v procesu zvolení ženské starostky (Maškarinec, Klimovský, Danišová, 2018) a volba žen tudíž není nutně vázána na konkrétní osobu a její specifické charakteristiky, jež nemají rodovou povahu, a může postupně proměňovat politickou kulturu dané obce ve směru větší otevřenosti ženám, Sloboda (2014, 2017) naproti tomu ukazuje, že vliv inkumbence je v případě obhajoby starostenského postu (muži i ženami) velmi výrazný (přestože postupem času efekt této proměnné klesá). Rozšíření analýzy vedené v podobném směru pro všechny slovenské obce (předchozí studie pracovaly pouze s omezeným počtem největších měst) by tudíž mohlo přinést významné rozšíření poznatků o vlivu inkumbence mezi různě početnými velikostními kategoriemi obcí.

Podobně důležitou otázkou je, zda existuje vztah mezi volbou starostek a obecnou zkušeností žen v politickém procesu (viz např. Crowder-Meyer, Kushner Gadarian, Trounstin, 2015), kterou lze chápat jako nástroj usnadňující postupný nárůst úspěšnosti žen v lokální politice spolu s jejich postupným postupem od nižších pozic (obecních zastupitelek) až po pozice nejvyšší (post starostky obce), přestože některé studie ukázaly, že efekt mezi počtem žen zasedajících v předchozím období v zastupitelstvech jednotlivých obcí a šancí žen obsadit post starostky je velmi slabý.

Důležitým tématem budoucích prací, zejména v situaci, kdy by se jako rozhodující pro volbu žen potvrdil efekt inkumbence, je přesun analýzy směrem do kvalitativnější roviny výzkumu. V první řadě koncentrace na samotné aktéry voleb (ženy-starostky), resp. to, ze kterých stran tyto ženy pochází, jaká je jejich dřívější politická zkušenost, jaké jsou jejich ideologické orientace apod., což by mohlo osvětlit další možná vysvětlení odlišné úrovně deskriptivní reprezentace žen mezi jednotlivými obcemi. V druhé řadě by se další výzkum mohl zaměřit na otázku, jakým způsobem se přítomnost žen na pozicích starostek reprodukuje ve městech s jejich vyšší úspěšností, a to jak ze strany voličů, tak politických stran. Tato otázka je významná, pokud uvážíme, že naše

výsledky ukazují, že politická reprezentace žen je poměrně endogenní záležitostí, na kterou má nejvýraznější vliv právě předchozí úspěšnost žen, spíše než další faktory socioekonomické či kulturní povahy.

Rozšíření analýzy navrženými směry samozřejmě bude vyžadovat značné nároky dané počtem analyzovaných obcí a to zejména pokud by následující práce (což je podle našeho názoru do budoucna nezbytné) nepracovaly s pouze omezeným časovým rámcem, ale snažily se (z důvodu možnosti širšího zobecnění výsledků) rozšířit analyzované časové pole na delší období, zahrnující jak volby po obnovení obecní samosprávy na počátku 90. let, tak volby konané s více než čtvrtstoletým odstupem, jež by dokázaly osvětlit, zda je vliv jednotlivých proměnných na šance žen usednout ve vedení některé ze slovenských obcí konstantní v čase, nebo některé proměnné ztrácejí nebo naopak nově získávají důležitost v procesu, jakým se ženy v různé míře zapojují do procesu politického rozhodování.

Literatúra:

- BAKOŠ, E. – SOUKOPOVÁ, J. – ŠELEŠOVSKÝ, J.: The Historical Roots of Local Self-Government in Czech and Slovak Republics. *Lex Localis – Journal of Local Self-Government*, Vol. 13, No. 1 (2015), s. 1 – 19.
- BENGTSSON, Å – HANSEN, K. M. – HARÐARSON, Ó. Þ. – NARUD, H. M. – OSCARSSON, H.: *The Nordic Voter: Myths of Exceptionalism*. Colchester: ECPR Press 2014.
- BERNARD, J.: Individuální charakteristiky kandidátů ve volbách do zastupitelstev obcí a jejich vliv na volební výsledky. *Sociologický časopis*, Vol. 48, No. 4 (2012), s. 613 – 640
- BITUŠÍKOVÁ, A.: (In)Visible Women in Political Life in Slovakia. *Sociologický časopis*, Vol. 41, No. 6 (2005), s. 1005 – 1021.
- BULLOCK III., C. S. – MacMANUS, S. A.: Municipal Electoral Structure and the Election of Councilwomen. *Journal of Politics*, Vol. 53, No. 1 (1991), s. 75 – 89.
- BÚTOROVÁ, Z. – FILADELFOVÁ, J.: Parlamentné voľby 2010 v rodovej perspektíve. In: BÚTOROVÁ, Z. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovenské voľby '10: Šanca na zmenu*. Bratislava: ...

- slava: Inštitút pre verejné otázky 2011, s. 181 – 207.
- CROWDER-MEYER, M. – KUSHNER GADARIAN, S. – TROUNSTINE, J.: Electoral institutions, gender stereotypes, and women's local representation, *Politics, Groups, and Identities*, Vol. 3, No. 2 (2015), s. 318 – 334.
- DAHL, R. A. – TUFTE, E. R.: *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press 1973.
- DAHLERUP, D. – LEYENAAR, M.: Breaking Male Dominance in Politics. In: DAHLERUP, D. – LEYENAAR, M. (eds.): *Breaking Male Dominance in Old Democracies*. Oxford: University Press 2013, s. 221 – 237.
- DARCY, R. – WELCH, S. – CLARK, J.: *Women, Elections, & Representation*. Lincoln: University of Nebraska Press 1994.
- EDER, C. – FORTIN-RITTBERGER, J. – KROEBER, C.: The Higher the Fewer: Patterns of Female Representation Across Levels of Government in Germany. *Parliamentary Affairs*, Vol. 2, No. 1 (2016), s. 1 – 21.
- FILADELFOVÁ, J. – RADIČOVÁ, I. – PULIŠ, P.: *Ženy v politike*. Bratislava: S.P.A.C.E., MPSVR SR 2000.
- FOX, R. L. – LAWLESS, J. L.: To Run or Not to Run for Office: Explaining Nascent Political Ambition. *American Journal of Political Science*, Vol. 49, No. 3 (2005), s. 642 – 659.
- GIGER, N.: Towards A Modern Gender Gap in Europe? A comparative analysis of voting behavior in twelve countries. *The Social Science Journal*, Vol. 46, No. 3 (2009), s. 474 – 492.
- GYÁRFÁŠOVÁ, O. – BÚTOROVÁ, Z. – FILADELFOVÁ, J.: Ženy a muži vo verejnom a politickom živote. In: BÚTOROVÁ, Z. (ed.): *Ona a on na Slovensku: Zaostrené na rod a vek*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2008, s. 265 – 289.
- HIX, S. – MARSH, M.: Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections. *The Journal of Politics*, Vol. 69, No. 2 (2007), s. 495 – 510.
- HOLTKAMP, L. – WIECHMANN, E. – SCHNITTKE, S.: *Unterrepräsentanz von Frauen in der Kommunalpolitik*. Berlin: Heinrich-Böll-Stiftung 2009.
- INGLEHART, R. – NORRIS, P.: The Developmental Theory of the Gender Gap: Women's and Men's Voting Behavior in Global Perspective. *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4 (2003), s. 441 – 463.
- ISHIYAMA, J. T.: Women's Parties in Post-Communist Politics. *East European Politics and Societies*, Vol. 17, No. 2 (2003), s. 266 – 304.
- KARNIG, A. K. – WELCH, S.: Sex and Ethnic Differences in Municipal Representation. *Social Science Quarterly*, Vol. 60, No. 3 (1979), s. 465 – 481.
- KJÆR, U. – MATLAND, R. E.: Women's Representation in Local Politics in the Nordic Countries – Does Geography Matter?, 2018. Dostupné na internetu: <http://dpsa.dk/papers/Women_in_local_politics_.pdf> [6/10/2018].
- KLIMOVSKÝ, D. – ŽÚBOROVÁ, V.: Komunálne voľby 2010. In: BÚTORA, M. – KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (eds.): *Slovensko 2010: Správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2011, s. 131 – 150.
- KOSTELECKÝ, T. – KRIVÝ, V.: Urbánno-rurálne rozdiely voličského správania v Česku a na Slovensku. *Sociológia*, Vol. 47, No. 4 (2015), s. 390 – 413.
- KREBS, T. B.: The Determinants of Candidates' Vote Share and the Advantages of Incumbency in City Council Elections. *American Journal of Political Science*, Vol. 42, No. 3 (1998), s. 921 – 935.
- KROOK, M. L.: Women's Representation in Parliament: A Qualitative Comparative Analysis. *Political Studies*, Vol. 58, No. 5 (2010), s. 886 – 908.
- MAGIN, R.: Women in local assemblies – rare guests or (almost) equal partners? In: PINI, B. – McDONALD, P. (eds.): *Women and Representation in Local Government*. International Case Studies. Abingdon: Routledge 2011, s. 37 – 55.
- MARSH, M.: Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections. *British Journal of Political Science*, Vol. 28, No. 4 (1998), s. 591 – 607.
- MARTINUSSEN, P. E.: Government Performance and Political Accountability at Subnational Level: The Electoral Fate of Local Incumbents in Norway. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 27, No. 3 (2004), s. 227 – 259.
- MAŠKARINEC, P. – KLIMOVSKÝ, D.: Independent Candidates in the Local Elections

- of 2014 in the Czech Republic and Slovakia: Analysis of Determinants of Their Successfulness. *Lex Localis - Journal of Local Self-Government*, Vol. 14, No. 4 (2016), s. 853 - 871.
- MAŠKARINEC, P. - KLIMOVSKÝ, D.: Determinants of Women's Descriptive Representation in the 2014 Czech and Slovak Local Elections. *Lex Localis - Journal of Local Self-Government*, Vol. 15, No. 3 (2017), s. 387 - 410.
- MAŠKARINEC, P. - KLIMOVSKÝ, D. - DANIŠOVÁ, S.: Politická reprezentace žen na pozicích starostek v Česku a na Slovensku v letech 2006-2014: Srovnávací analýza faktorů úspěšnosti. *Sociologický časopis*, Vol. 54, No. 4 (2018), s. 529 - 560.
- MATLAND, R. E.: Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries. *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 23, No. 1 (1998), s. 109 - 125.
- NAVARRO, C. - MEDIR, L.: Patterns of gender representation in councils at the second tier of local government: Assessing the gender gap in an unexplored institutional setting. In: BERTRANA, X. - ENGER, B. - HEINELT, H. (eds.): *Policy Making at the Second Tier of Local Government in Europe: What is happening in provinces, counties, départements and landkreise in the ongoing re-scaling of statehood?* Abingdon: Routledge 2016, s. 111 - 132.
- NORRIS, P.: *Politics and Sexual Equality: The Comparative Position of Women in Western Democracies*. Boulder: Lynne Rienner 1987.
- NORRIS, P.: *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press 2002.
- ONDERCIN, H. L. - WELCH, S.: Comparing predictors of women's congressional election success. *American Politics Research*, Vol. 37, No. 4 (2009), s. 593 - 613.
- PAXTON, P.: Women in National Legislatures: A Cross-National Analysis. *Social Science Research*, Vol. 26, No. 4 (1997), s. 442 - 464.
- PINI, B. - McDONALD, P. (eds.): *Women and Representation in Local Government. International Case Studies*. Abingdon: Routledge 2011.
- REGULSKA, J. - FRIED, S. - TIEFENBACHER, J.: Women, politics and place: Spatial patterns of representation in New Jersey. *Geoforum*, Vol. 22, No. 2 (1991), s. 203 - 221.
- REIF, K. - SCHMITT, H.: Nine second-order national elections - A conceptual framework for the analysis of European election results. *European Journal of Political Research*, Vol. 8, No. 1 (1980), s. 3 - 44.
- REIF, K.: European elections as member state second-order elections revisited. *European Journal of Political Research*, Vol. 31, No. 1 - 2 (1997), s. 115 - 124.
- RUEDIN, D.: The Representation of Women in National Parliaments: A Cross-national Comparison. *European Sociological Review*, Vol. 28, No. 1 (2012), s. 96 - 109.
- RULE, W.: Electoral Systems, Contextual Factors and Women's Opportunity for Election to Parliament in Twenty-Three Democracies. *Western Political Quarterly*, Vol. 40, No. 3 (1987), s. 477 - 498.
- ŘEHÁKOVÁ, B.: Nebojte se logistické regrese. *Sociologický časopis*, Vol. 36, No. 4 (2000), s. 475 - 492.
- SIAROFF, A.: Women's Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies. *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 2 (2000), s. 197 - 215.
- SLOBODA, M.: Women's participation and Incumbency Advantage in Slovak Cities: the Case Study of Mayoral elections in Slovakia. *Socialiniai tyrimai/Social Research*, Vol. 36, No. 3 (2014), s. 101 - 112.
- SLOBODA, M.: Participácia žien na voľbách na primátora miesta v rokoch 2006, 2010 a 2014. In: BOMBA, L. - SMREK, M. - SOKOLA, I. (eds.): *Fenomén moci a sociálne nerovnosti 2014*. Bratislava: Univerzita Komenského 2015, s. 158 - 184.
- SLOBODA, M.: *Incumbent's Advantage in Slovak Cities: The Effect of More Terms in Office on Incumbency Advantage*. Working Paper. Bratislava: Public Policy Institute, Faculty of Social and Economic Sciences, Comenius University 2017.
- SMITH, A. - REINGOLD, B. - OWENS, M. L.: The Political Determinants of Women's Descriptive Representation in Cities. *Political Research Quarterly*, Vol. 65, No. 2 (2012), s. 315 - 329.
- SODB.: *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky 2011. Dostupné na internete: <<http://census2011.statistics.sk/>> [6/10/2018].

- SÚSR.: Databáza Štatistického úradu Slovenskej republiky. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky 2018. Dostupné na internetu: <<http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases>> [6/10/2018].
- SOUKUP, P. – RABUŠIC, L.: Několik poznámek k jedné obsesi českých sociálních věd – statistické významnosti. Sociologický časopis, Vol. 43, No. 2 (2007), s. 379 – 395.
- SPICER, Z. – MCGREGOR, M. – ALCANTARA, C.: Political opportunity structures and the representation of women and visible minorities in municipal elections. Electoral Studies, Vol. 48 (2017), s. 10 – 18.
- STOCKEMER, D.: Women's Representation in Europe – A Comparison between the National Parliaments and the European Parliament. Comparative European Politics, Vol. 6, No. 4 (2008), s. 463 – 485.
- STOCKEMER, D.: Women's descriptive representation in developed and developing countries. International Political Science Review, Vol. 36, No. 4 (2014), s. 393 – 408.
- STUBAGER, R.: The Development of the Education Cleavage: Denmark as a Critical Case. West European Politics, Vol. 33, No. 3 (2010), s. 505 – 533.
- SUNDSTRÖM, A. – STOCKEMER, D.: What determines women's political representation at the local level? A fine-grained analysis of the European regions. International Journal of Comparative Sociology, Vol. 56, No. 3 – 4 (2015), s. 1 – 21.
- SWIANIEWICZ, P.: An Empirical Typology of Local Government Systems in Eastern Europe. Local Government Studies, Vol. 40, No. 2 (2014), s. 292 – 311.
- TAAGEPERA, R.: Beating the Law of Minority Attrition. In: RULE, W. – ZIMMERMAN, J. F. (eds.): Electoral Systems in Comparative Perspective. Their Impact on Women and Minorities. Westport: Greenwood Press 1994, s. 235 – 246.
- TOLLEY, E.: Do Women "Do Better" in Municipal Politics? Electoral Representation Gross Three Levels of Government. Canadian Journal of Political Science, Vol. 44, No. 3 (2011), s. 573 – 594.
- TROUNSTINE, J. – VALDINI, M. E.: The Context Matters: The Effects of Single-Member versus At-Large Districts on City Council Diversity. American Journal of Political Science, Vol. 52, No. 3 (2008), s. 554 – 569.
- TROUNSTINE, J.: Evidence of a Local Incumbency Advantage. Legislative Studies Quarterly, Vol. 36, No. 2 (2011), s. 255 – 280.
- VLACHOVÁ, K. – HÄUBERER, J.: Volební chování sociálních tříd. In: LINEK, L. (ed.): Voliči a volby 2010. Praha: SLON 2012, s. 152 – 165.
- VLACHOVÁ, K. – ŘEHÁKOVÁ, B.: Sociální třída a její vliv na volební chování. In: LEBEDA, T. – LINEK, L. – LYONS, P. – VLACHOVÁ, K. et al.: Voliči a volby 2006. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2007, s. 133 – 145.
- WELCH, S. – KARNIG, A. K.: Correlates of Female Office Holding in City Politics. The Journal of Politics, Vol. 41, No. 2 (1979), s. 478 – 491.
- ZILIAK, S. T.: Statistical significance and scientific misconduct: improving the style of the published research paper. Review of Social Economy, Vol. 74, No. 1 (2016), s. 83 – 97.

*Práce na této stati byla podpořena grantovým projektem GAČR GA16-01019S
„Determinanty politické reprezentace žen na komunální úrovni v Česku a na Slovensku
v letech 1994 – 2014“*

PRIEPUSTNOSŤ HRANICE SLOVENSKEJ REPUBLIKY A UKRAJINY

HELENA MELKUSOVÁ

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: helena.melkusova@unipo.sk

Abstract:

In this paper, we examine the permeability of the border between the Slovak Republic and Ukraine. On the basis of data from the Office of the Border and Alien Police of the Ministry of Interior of the Slovak Republic we analyse the development of legal migration of persons and transport means through the border crossings of Vyšné Nemecké – Uzhhorod and Ubl'a – Malyj Bereznyj, also the border crossing for pedestrians and cyclists Velké Slemence – Mali Slemenci during years 2013 – 2017. We found that the border crossing of Vyšné Nemecké is highly dimensioned, the number of people passing the border is constantly rising, but there is a different situation in the means of transport, where we record, first, decrease and later on gradual increase of the numbers. The number of border crossings also rises at the border crossing of Ubl'a, though there has been a decrease in transport vehicles after 2014, followed by an increase later on. A significant change in the increase of the number of persons legally crossing the Slovak Republic and Ukraine border occurred in 2017 in the context of the change of Ukraine's visa regime with the EU countries.

Keywords:

Border permeability, Border crossings, Legal migration, Office of the border and Alien Police of the Ministry of Interior of the Slovak Republic.

V rámci realizácie asociačnej dohody EÚ a Ukrajiny sa snažia krajiny susediace s Ukrajinou skvalitňovať manažment prechodu hraníc, v súvislosti s tým je realizovaný aj výskum priepustnosti hranice zo Slovenskej republiky na Ukrajinu a z Ukrajiny do Slovenskej republiky. S využitím deskriptívnej a komparatívnej metódy sme vyhodnotili oficiálne štatistické údaje, ktoré každoročne zverejňuje ÚHCP P PZ SR vo svojich ročenkách, ktoré sa týkajú legálnej migrácie medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou. Spracovali sme údaje za päťročné obdobie 2013 – 2017. Východiskom pre porovnanie dynamiky priepustnosti slovensko-ukrajinskej hranice jednotlivých rokov je pre nás rok 2014. Zvolili sme si ho pre porovnanie z dôvodu zásadných vnútropolitických zmien, ktoré sa odohrali na Ukrajine, a ktoré mali značný vplyv aj na počet osôb a dopravných prostriedkov, prechádzajúcich cez hraničné priechody medzi SR a Ukrajinou. V roku 2014 došlo na Ukrajine k občianskym nepokojom, v dôsledku čoho odstúpil dovtedajší premiér V. Janukovič, destabilizovala sa situácia na východe Ukrajiny, kde sa rozhorel vojnový konflikt, udiali sa zmeny v politickej oblasti. Tieto skutočnosti ovplyvnili aj počty osôb, ktoré prechádzali cez hraničné priechody, tiež počty dopravných prostriedkov. Pokles dopravných prostriedkov, ktoré prehádzali hra-

ničnými priechodmi súvisel najmä s tým, že doprava tovarov, surovín z Ruskej federácie na Slovensko a do ďalších krajín EÚ značne klesla, resp. sa z dôvodov prijatia sankcií úplne zastavila. Obdobne občania z Ruskej federácie kvôli nepokojom a vojenskému konfliktu na Východe Ukrajiny, obmedzili svoje cesty do krajín EÚ cez Ukrajinu, alebo prechádzali inými hraničnými priechodmi najmä cez Bielorusko a Poľsko.

Napriek rôznym problémom a komplikáciám, ktoré sa týkajú politickej a bezpečnostnej situácie na Ukrajine, SR má záujem o rozvíjanie dobrých susedských vzťahov, má záujem odstraňovať bariéry a zlepšovať cezhraničnú spoluprácu s Ukrajinou, opiera sa pri tom o koncept Európskej politiky susedstva, ktorý bol prijatý v roku 2004, keď došlo k rozšírovaniu EÚ. Podľa J. Scotta (2011a), pri skúmaní regionálneho rozvoja pohraničia sú štátne hranice chápané spravidla ako mnohostranné sociálne inštitúcie, nie len ako formálne politické markery zvrchovanosti. Hranice rámcujú spoločenské a politické dianie a sú vytvárané prostredníctvom inštitucionálnych a diskurzívnych postupov rôznymi aktérmi na rôznych úrovniach (porovnaj tiež M. Lačný, 2017, s. 4 – 5). Slovenská republika musí dodržiavať princípy a kritériá ochrany hraníc na základe prijatých noriem v Schengenskej zmluve a zabezpečovať tak vonkajšiu hranicu EÚ. Slovenská republika splnila požiadavky na technické a personálne zabezpečenie hraníc a od vstupu SR do EÚ (1. 5. 2004), hraničný priestor a hranica medzi SR a Ukrajinou (97,8 km) je precízne monitorovaná a dôsledne strážená. Európska únia sa zároveň zaviazala, voči členským štátom, že prispieje svojou politikou v oblasti cezhraničnej spolupráce k vytváraniu priestoru pre slobodný pohyb osôb, k posilneniu ich bezpečnosti, ako aj k utváraniu spravodlivých vzťahov. V týchto súvislostiach je možné uviesť, že „sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť sú kľúčové hodnoty, ktoré sú významnými prvkami modelu európskej spoločnosti. Sú základnými kameňmi modelu európskej integrácie.“ (Komisia európskych, 2009, s. 1). Podľa oznámenia z júna 2008 bude prioritným cieľom nasledujúcich rokov rozvíjanie spoločnej politiky v oblasti prisťahovalectva a azylu. Solidarita musí ostať v centre pozornosti spoločnej politiky a Únia musí poskytovať väčšiu pomoc členským štátom, ktoré sú najviac vystavené mig-

račnému tlaku (Komisia európskych, 2009, s. 23).

Úsek štátnej hranice Slovenskej republiky s Ukrajinou sa stal vonkajšou pozemnou hranicou Schengenského priestoru odo dňa 21. decembra 2007, tiež sa týmto dňom stal úsek štátnej hranice medzi Slovenskou republikou a Poľskom, Českom, Rakúskom a Maďarskom vnútornou pozemnou hranicou Európskej únie. Medzinárodné letiská (Letisko M.R. Štefánika Bratislava, Letisko Poprad-Tatry, Letisko Košice) sa stali vonkajšou vzdušnou hranicou Európskej únie dňom 30. marca 2008. Pravidlá prekračovania vonkajšej hranice a podmienky vstupu na územie Slovenskej republiky ako členského štátu Európskej únie, ktorý v plnom rozsahu uplatňuje Schengenské *acquis*, sú stanovené v nariadení Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 z 15. marca 2006, ktorým sa ustanovuje kódex Spoločenstva o pravidlách upravujúcich pohyb osôb cez hranice (Kódex schengenských hraníc). Kódex schengenských hraníc nadobudol účinnosť 13. 10. 2006 (Schengenské hranice, 2018).

Na úseku slovenskej štátnej hranice s Ukrajinou je v súčasnosti päť hraničných priechodov, najviac osôb a dopravných prostriedkov prechádza cez cestný hraničný priechod Vyšné Nemecké – Užhorod, kade prechádza osobná i nákladná doprava, peší priechod tu absentuje. Na druhom mieste, čo do frekvencie prechodu hraníc osôb a osobnej dopravy (nákladná doprava je možná len do 3,5 tony), je cestný hraničný priechod Ubľa – Malýj Bereznyj, kde je možné prejsť hranicu i peším a cyklistom. Hraničný priechod Veľké Slemenice – Mali Slemenci slúži len ako priechod pre peších a cyklistov. Na železničnú prepravu slúži hraničný priechod Čierna nad Tisou – Čop a Maťovské Vojkovce – Pavlovo.

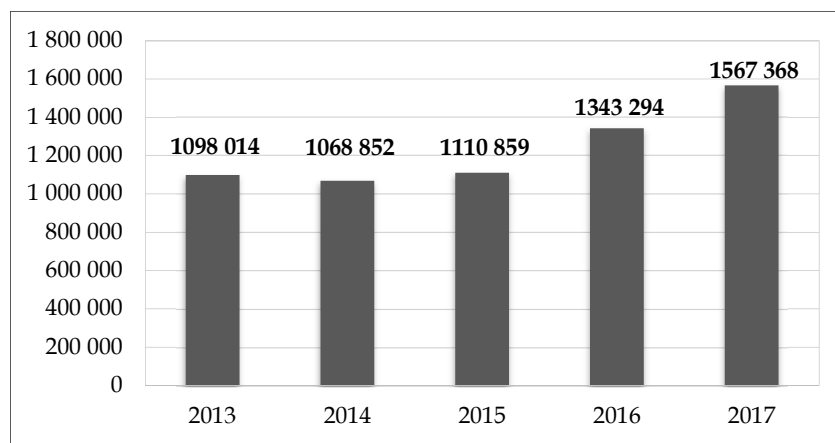
V našom príspevku budeme sledovať priepustnosť osôb a dopravných prostriedkov predovšetkým na hraničnom priechode Vyšné Nemecké – Užhorod a Ubľa – Malýj Bereznyj v rokoch 2013 – 2017. Stručne vyhodnotíme i ďalšie hraničné priechody a uvedieme štatistické údaje v grafoch. Priepustnosť hranice vyhodnocujeme na základe údajov, ktoré sa týkajú legálnej migrácie a boli zverejnené Úradom hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru MV SR v ročenkách za obdobie rokov 2013 – 2017.

Najväčší počet osôb, ktoré prechádzajú hranicu SR a Ukrajiny si volí cestný priechod Vyšné Nemecké. Na hraničných priechodoch porovnávame počty prechádzajúcich osôb s rokom 2014, z dôvodov, ktoré sme uviedli v predošlom texte. V roku 2013 bol počet osôb prechádzajúcich hranicu mierne vyšší oproti roku 2014 t. j. 1 098 014 osôb, čo je o 2,65 % viac cestujúcich než v roku 2014, keď hranicu prekročilo 1 068 852 osôb. Pokiaľ budeme porovnávať počty osôb prechádzajúcich hranicu v ďalších rokoch s rokom 2014, môžeme skonštatovať, že ich počet neustále rástol. V roku 2015 prekročilo hranicu zo SR na Ukrajinu a z Ukrajiny do SR spolu 1 110 859 osôb, čo je o 3,94 % viac než v roku 2014. V roku 2016 to bolo 1 343 294 cestujúcich, čo je nárast o 20,92 %, t. j. viac ako o pätinu osôb oproti roku 2014. Významný vzostup počtu cestujúcich zo Slovenska na Ukrajinu a z Ukrajiny na Slovensko a do ďalších krajín EÚ nastal v roku 2017, keď hranicu prekročilo 1 567 368 osôb, čo je vo vzťahu k roku 2014 nárast o 46,64 % (Ročenky ÚHCP

P PZ SR 2013 – 2017). V týchto súvislostiach môžeme uviesť, že zavedenie bezvízového styku so SR a ostatnými krajinami EÚ sa prejavilo aj vo výraznom raste počtu cestujúcich. Dňa 11. 6. 2017 bola zrušená vízová povinnosť pre občanov Ukrajiny do schengenského priestoru na dobu 90 dní. Členské štáty EÚ schválili zavedenie bezvízového styku pre Ukrajinu pre občanov, ktorí majú biometrické pasy, teda cestujúcim za obchodom, turistikou, alebo z rodinných dôvodov. Bezvízový styk, ktorý sa s výnimkou Veľkej Británie a Írska, vzťahuje na celú EÚ a všetky krajiny patriace do Schengenského priestoru, však občanom Ukrajiny nedáva právo pracovať v EÚ (Európsky parlament, 2017).

Celkový počet cestujúcich cez hraničný priechod Vyšné Nemecké za obdobie piatich rokov je 6 188 387 osôb. (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013 – 2017). Počet osôb prechádzajúcich hranicu v rokoch 2013 – 2017 sme zobrazili v nasledujúcom grafe.

Graf 1 Vyšné Nemecké – Užhorod: počet osôb prechádzajúci hranicu SR a Ukrajiny v rokoch 2013 – 2017

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

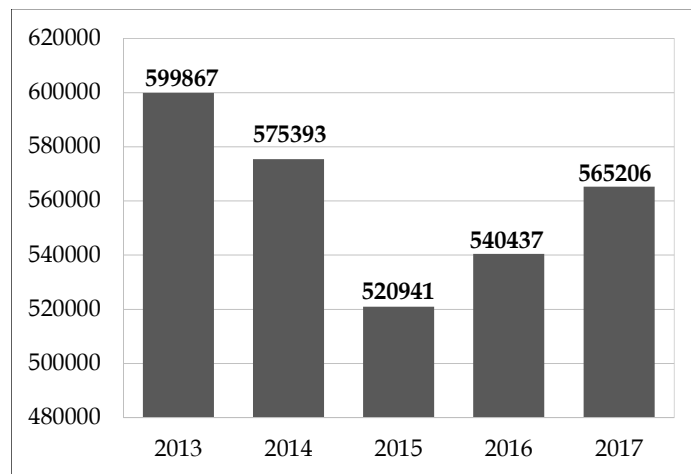
S rastom počtu osôb zároveň rástol aj počet dopravných prostriedkov prekračujúcich vo Vyšnom Nemeckom hranicu SR a UA, ako aj UA a SR. V ročenkách 2013 – 2017, ktoré zverejnil Úrad hraničnej a cudzineckej polície P PZ Ministerstva vnútra SR nie sú zaznamenané oddelene osobné dopravné prostriedky, nákladné dopravné prostriedky, ani autobusy. Údaje sú vyjadrované súhrnne, t. j. za všetky dopravné prostriedky. Na rozdiel od osôb, kde postupne ich počet vzrastal, pri dopravných prostriedkoch je situácia iná. Najväčší počet dopravných prostriedkov prekročil hranicu na

cestnom priechode Vyšné Nemecké v roku 2013, čo činilo 599 867 vozidiel rôzneho druhu. V nasledujúcom roku 2014 nastal pokles na 575 393 dopravných prostriedkov, čo je o 4,07 % menej než v roku 2013. Najvýraznejší pokles prechádzajúcich dopravných prostriedkov sa týka roku 2015, oproti roku 2014 prešlo týmto hraničným priechodom o 9,46 % menej, t. j. 520 941 dopravných prostriedkov, čo je celkovo najmenej dopravných prostriedkov za obdobie piatich rokov 2013 – 2017. V roku 2016 prešlo cez hraničný priechod 540 437 dopravných prostriedkov, čo činí oproti roku 2014 po-

kles o 6,07 %. V roku 2017 stúpol počet dopravných prostriedkov na 565 206, čo je oproti roku 2014 pokles už len o 1,77 %. Dôvody prečo počet dopravných prostriedkov klesal súvisia predovšetkým s politickými udalosťami roku 2014, vojnovým konfliktom na Východe Ukrajiny, so sankciami, ktoré boli prijaté voči Ruskej federácii. Občania z RF prestali cestovať cez Ukrajinu, resp. významne obmedzili svoje

cesty. Dochádza aj k presmerovaniu niektorých osobných dopravných prostriedkov na priechod Ubl'a, kde sú kratšie čakacie lehoty, týka sa to aj efektívnejšieho využitia vozidiel, početnejšej frekvencii autobusovej dopravy. Celkovo za päť rokov hraničným priechodom prešlo 2 801 844 dopravných prostriedkov (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013 – 2017).

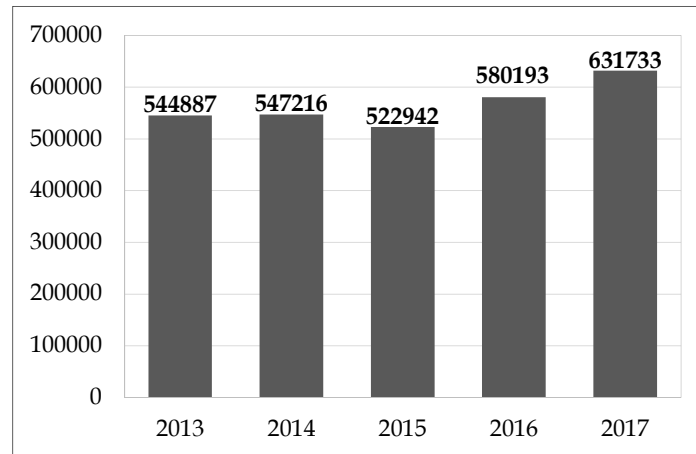
Graf 2 Vyšné Nemecké - Užhorod, počet dopravných prostriedkov prechádzajúcich hranicu SR a UA v rokoch 2013 – 2017

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

Hraničný priechod Ubl'a je cestným priechodom pre vozidlá a nákladnú dopravu do 3,5 tony, je tu aj priechod pre peších a cyklistov. Ubl'a vykazuje neustály nárast cestujúcich v rokoch 2013 až 2017 okrem roku 2015, keď počet osôb klesol. Predpokladáme, že pokles osôb prechádzajúcich touto hranicou súvisí s politickými zmenami na Ukrajine v roku 2014, s určitou obavou o bezpečnosť aj v roku 2015, s rizikami súvisiacimi s vojnovým konfliktom na východnom teritóriu Ukrajiny, neistotou. Postupne ako sa situácia konsolidovala, počet osôb začal narastať. Ak porovnáme vzájomne roky s rokom 2014, môžeme skonštatovať, že v roku 2013 prešlo týmto hraničným priechodom 544 887 osôb, čo je o 0,42 % menej než v roku 2014. V roku 2015 nastal minimálny pokles oproti roku 2014, počet osôb prechádzajúci hranicu bol 522 942, čo je o 4,43 % menej než v roku 2014. V roku 2016 stúpol počet osôb na 580 193 cestujúcich, čo je nárast oproti roku

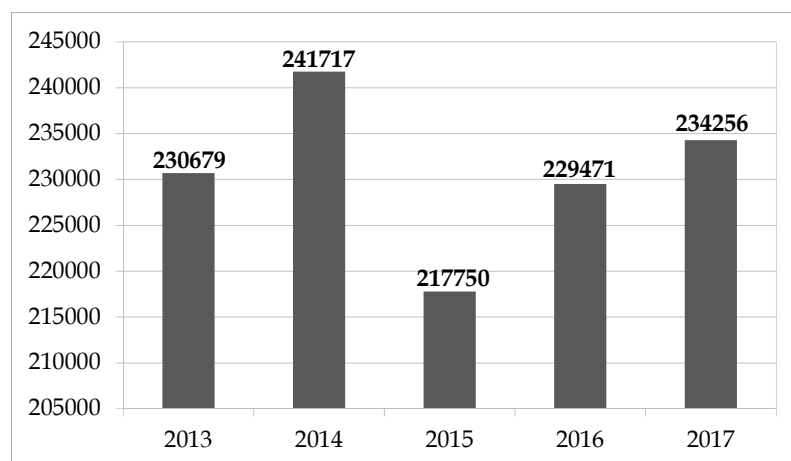
2014 o 6,02%. V roku 2017 stúpol počet osôb na 631 733, čo je nárast oproti roku 2014 o 15,44 %. Tento nárast osôb nedosahuje úrovne, ktorá sa týka hraničného priechodu Vyšné Nemecké, avšak dokumentuje zvýšený počet cestujúcich medzi SR a UA, ako aj UA a SR a ďalšími krajinami EÚ. V grafe č. 3 je zachytený stav cestného hraničného priechodu za obdobie piatich rokov 2013 – 2017, celkový počet osôb, ktoré prešli hraničným priechodom v Ubli je 2 826 971 cestujúcich, čo je o 54,31 % menej než vo Vyšnom Nemeckom (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013 – 2017). Porovnávať oba priechody vzhľadom na ich povahu nie je možné, avšak vzhľadom na to, že sú oba cestné hraničné priechody, môžeme skonštatovať, že sa jedná o značnú frekvenciu prechodu hraníc, čo ukazuje na potrebu otvorenia ďalšieho cestného hraničného priechodu medzi SR a UA, aby sa nápor na tieto dva priechody znížil.

Graf 3 Ubľa – Malý Bereznyj, počet osôb prechádzajúcich hranicu za roky 2013 – 2017

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

Cestný priechod Ubľa je určený pre osobné dopravné prostriedky a nákladnú dopravu vozidiel do 3,5 tony, počet vozidiel prechádzajúcich týmto hraničným priechodom sa menil, najviac vozidiel ním prešlo v roku 2014 a to 241 717 dopravných prostriedkov. Ak porovnáme s týmto počtom ostatné roky, môžeme uviesť, že v roku 2013 to bolo 230 679 vozidiel, čo je o 4,56 % menej než v roku 2014. Najmenej vozidiel prešlo týmto hraničným priechodom v roku 2015, t. j. 217 750, čo činí o 9,91 % menej než v roku 2014, čo korešponduje aj s údajmi týkajúcimi sa osôb, kde v roku 2015 prešlo najmenej cestujúcich. V roku 2016 nastal oproti predchádzajúcemu roku mierny nárast na 229 471 vozidiel, čo je o 5,06 % menej než v roku 2014. Ani rok 2017 nedosiahol v počte prechádzajúcich vozidiel na hraničnom priechode Ubľa úroveň z roku 2014, prešlo ním 234 256 vozidiel, čo je o 3,08 % menej než v roku 2014.

Na rozdiel od iných hraničných priechodov, na tomto hraničnom priechode sa v roku 2014 neprejavil pokles, naopak počet vozidiel bol vyšší, zrejme to súvisí s faktom, že tento priechod má kratšie čakacie lehoty, než Vyšné Nemecké, z uvedeného dôvodu časť vodičov volila tento hraničný priechod na prekročenie hranice. Pokles prechádzajúcich vozidiel nastal v roku 2015, súvisí najmä s tým, že vozidlá z Ruskej federácie už neprechádzali na Slovensko a do iných krajín EÚ, či Európy cez Ukrajinu, vzhľadom na vojenský konflikt na Východe Ukrajiny, ale volili si iné trasy v obave o vlastnú bezpečnosť. Nasledovne počet vozidiel postupne vzrastal, ale ani v roku 2017 nedosiahol počtu vozidiel z roku 2014. Tento Celkovo prešlo týmto cestným hraničným priechodom 1 153 873 vozidiel (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013 – 2017).

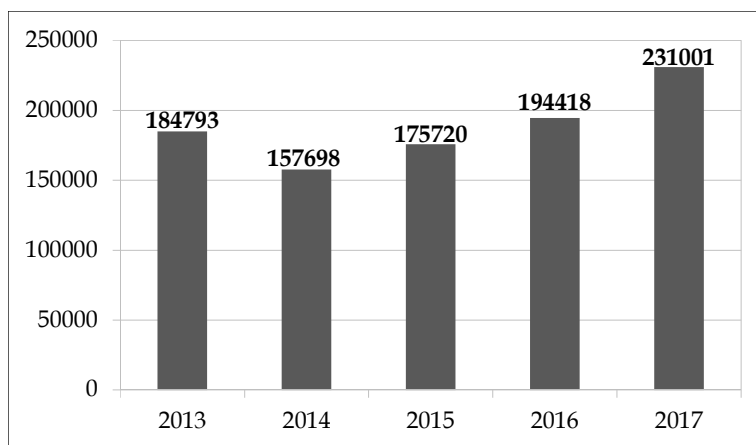
Graf 4 Ubľa – Malý Bereznyj, počet dopravných prostriedkov 2013 – 2017

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

Medzi SR a Ukrajinou sa nachádza cestný priechod pre peších a cyklistov Veľké Slemence. Najviac osôb prešlo týmto hraničným priechodom v roku 2017, ak porovnáme jednotlivé roky s rokom 2014, je možné skonštatovať nasledujúce fakty. V roku 2013 prešlo týmto hraničným priechodom 184 793 osôb, čo je o 14,18 % viac než v roku 2014, keď ním prešlo 157 698 osôb. Predpokladáme, že pokles prechádzajúcich peších osôb v roku 2014 oproti roku 2013 bol zapríčinený nestabilnou situáciou na Ukrajine, s rizikami súvisiacimi s vojenským konfliktom na východe Ukrajiny, oba-

vami o vlastnú bezpečnosť. V roku 2015 vzrástol počet osôb o 11,42 % oproti roku 2014, čo činilo 175 720 peších a cyklistov. V roku 2016 vzrástol počet na tomto hraničnom priechode na 194 418 osôb, čo je nárast o 23,28 % oproti roku 2014. V roku 2017 hraničný priechod použilo 231 001 osôb, čo je nárast oproti roku 2014 o 46,48 %, tento údaj korešponduje s percentuálnym nárastom osôb na hraničnom priechode Vyšné Nemecké, kde v roku 2017 vzostup osôb činil 46,64% (čiže vo Vyšnom Nemeckom to bolo o 0,16 % viac).

Graf 5 Veľké Slemence – Mali Slemenci, počet osôb 2013 – 2017

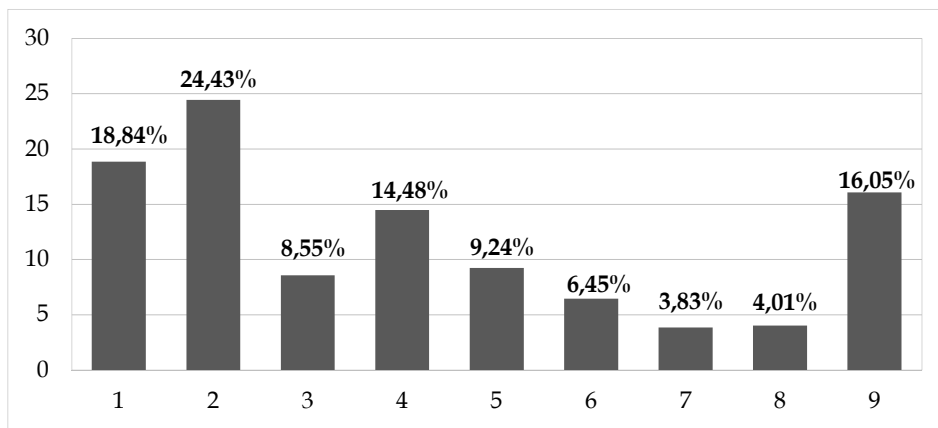

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

Pre vytvorenie plastickejšieho obrazu o situácii pri prechode hraníc vo Vyšnom Nemeckom a Ublí, najmä v súvislosti s dĺžkou čakania pri pasovej a colnej kontrole v rámci prechodu hraníc zo SR na Ukrajinu je možné použiť pre našu potrebu výsledky výskumu z roku 2016, ktorý realizoval Inštitút politológie FF PU v spolupráci s ďalšími inštitúciami (Duleba et al, 2017; Dudinský, Dančíšin, Lačný, 2017, s. 46 – 56; Melkusová, 2017, s. 27 – 45; Polačková, Lačný, 2018; Marcheviský, Polačková, 2018). V týchto súvislostiach je nevyhnutné uviesť, že oveľa jednoduchšia je situácia vo vnútro-schengenskom priestore, kde pasové a colné kontroly boli zrušené a tak cestujúci môžu slobodne prechádzať z jednej krajiny do druhej. Situácia na slovensko-ukrajinskej hranici je odlišná. Vo výskume v rámci grantovej úlohy „Zdieľanie know-how z európskej integrácie a skúseností z cezhraničnej spolupráce medzi

Nórskom, Ruskom a Ukrajinou – č. projektu: CBC 01014“ a tiež „Zdieľanie know-how pre lepší manažment Schengenskej hranice medzi Slovenskom / Ukrajinou a Nórskom / Ruskom - č. projektu: CBC 01018“ sme okrem iného zisťovali časovú dimenziu, v ktorej sú schopní cestujúci prekročiť hranicu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou. Zistené skutočnosti týkajúce sa dĺžky čakania na hraničných priechodoch z výskumu, ktorý sa realizoval na Inštitúte politológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v spolupráci s ďalšími pracoviskami, predovšetkým s Výskumným centrom Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o. so sídlom v Bratislave, a tiež s Katedrou politológie Užhorodskej univerzity uvádzame v nasledujúcom texte. Zber dát sa realizoval priamo na hraničných priechodoch Vyšné Nemecké – Užhorod a Ublá – Malyj Bereznyj v termíne od 1. 8. 2016 do 31. 10. 2016.

Graf 6 Dĺžka čakania na slovenskej časti hraničného priechodu Vyšné Nemecké

Zdroj: Výskum 1. 8. 2016 – 31. 10. 2016.

Legenda: 1) do 30 min.; 2) 31-60 min.; 3) 61-90 min.; 4) 91-120 min.; 5) 121-180 min.; 6) 181-240 min.; 7) 241-360 min.; 8) 360 a viac; 9) neuvedené.

Výsledky z tohto výskumu boli publikované vo viacerých výstupoch riešiteľov projektu.¹ Výberový súbor z Vyšného Nemeckého tvorilo 607 respondentov. Z celkového súboru respondentov (607) vo Vyšnom Nemeckom, najväčšia skupina cestujúcich 24,43 % (140) prešla slovenskú časť hraničného priechodu v limite 31-60 min., do tridsať minút prešla skupina 18,84 % (108) dopytovaných, na treťom mieste je skupina 14,48 % (83) cestujúcich, ktorá prešla v limite 91-120 min; nasleduje skupina, ktorá prešla v limite 121-180 9,24 % (53) responden-

tov; následne 8,55 % (49) dopytovaných prešlo v limite 61-90 min.; 6,45 % (37) respondentom trval prechod hranice v priemere 181-240 min.; 360 a viac minút čakalo 4,01 % (23) dopytovaných; najmenej početná skupina cestujúcich 3,83 % (22) prešla hranicu v časovom limite 241-360 min., neuviedlo odpoveď na túto otázku 16,05 % (92) dopytovaných.

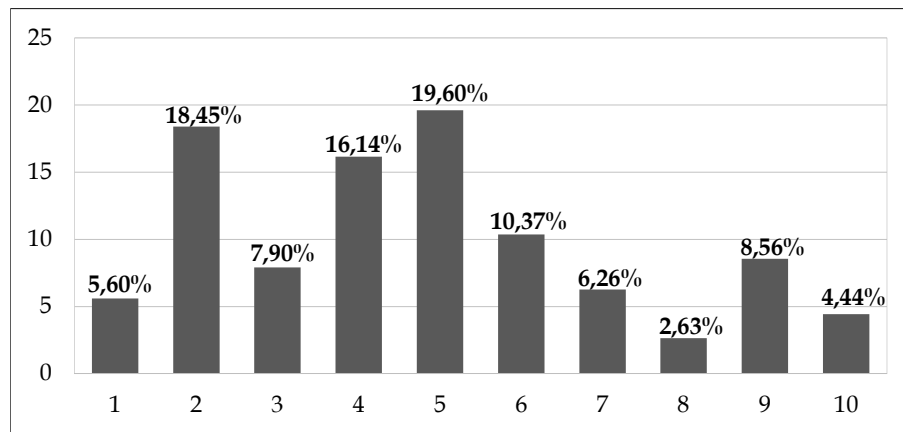
Zisťovali sme taktiež ako dlho v priemere trvá prekročenie hranice z Ukrajiny do SR, na rozdiel od slovenskej časti hraničného priechodu, kde najväčšia skupina prešla v intervale 61-120 min., na ukrajinskej časti sú čakacie lehoty výrazne dlhšie, najviac respondentov z Ukrajiny 19,60 % (119) prešlo do SR v intervale 121-180 min., čo je o 10 % viac než prechádzalo v tomto intervale na slovenskej časti hraničného priechodu, čo bola v poradí dĺžky čakania štvrtá skupina respondentov smerujúca zo SR na Ukrajinu, avšak na ukrajinskej časti hranice to bola najpočetnejšia skupina. Na druhom mieste je skupina 18,45 % (112) respondentov, ktorí prešli ukrajinskú časť hranice v intervale 31-60 min., môžeme podotknúť, že na slovenskej časti hranice prešiel v tomto intervale viac než dvojnásobok cestujúcich a to 43 % dopytovaných, čo bola najpočetnejšia skupina respondentov. V intervale 91-120 min. prešlo ukrajinskú hranicu len o necelé 2 % viac respondentov než na slovenskej strane a to 16,14 % (98) dopytovaných; v limite 181-240 min. prešlo z Ukrajiny do SR 10,37 % (63) cestujúcich (je to o necelé 4 % viac, než na slovenskej časti hranice); nasleduje skupina cestujúcich 7,90 % (48) respondentov, ktorí prešli hranicu z Ukrajiny do SR v intervale 61-90 min; v najkratšom in-

¹ DULEBA Alexander et al.: Integration without Membership. Potential and limits of Ukraine's Association with the EU. Center of the Slovak Foreign Policy Association 2017; GEREMEŠOVÁ, G.: Byť na hranici – poloha Slovenska ako problém politickej geografie. In: Dudinská, I., Dunaj, L., Poláčková, A. (eds.). Dilema hraníc v interdisciplinárnej perspektíve. Prešov: Vydavateľstvo PU 2018, s. 18 – 28; MELKUSOVÁ, H.: Problémy a výzvy pri manažmente slovensko-ukrajinskej hranice, reflexia súčasného stavu prekračovania hraníc SR a UA, UA a SR. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 1, 2017, s. 27 – 45; LAČNÝ, M.: Cezhraničná spolupráca a regionálny rozvoj. Prešov: ADIN 2017; POLAČKOVÁ, A., MARCHEVSKY, O.: Názory slovenských policajtov na problémy legálnej migrácie. In. *Annales Scientia Politica*, Vol. 7, No. 1, 2018, s. 15 – 28; POLAČKOVÁ, A., LAČNÝ, M.: Príležitosti a prekážky pre rozvoj cezhraničnej spolupráce. In: Dudinská, I., Dunaj, L., Poláčková, A. (eds.). Dilema hraníc v interdisciplinárnej perspektíve. Prešov: Vydavateľstvo PU 2018, s. 29 – 37; POLAČKOVÁ, A. -DUDINSKÁ, I. - CIRNER, M.: Koncept politických príležitostí ako impulz rozvoja cezhraničnej spolupráce. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 2 2017, s. 63 – 68.

tervale prešla skupina cestujúcich v počte 5,60 % (34) respondentov, na slovenskej časti hranice, to bola druhá najpočetnejšia skupina, na ukrajinskej časti hranice predposledná skupina, 6,26 % (38) respondentov prekračovala hranicu v limite 241-360 min., najmenej početná bola skupina cestujúcich 2,63 % (16), ktorá

prekračovala hranice z Ukrajiny do SR v limite 360 min. a viac, 8,56 % respondentov (52) sa nevyjadrilo sa k tejto otázke, nečitateľných bolo 4,44 % (23) odpovedí. V nasledujúcom grafe zobrazujeme dĺžky čakania osôb prechádzajúcich hranicu vo Vyšnom Nemeckom z Ukrajiny do Slovenskej republiky.

Graf 7 Trvanie prekročenia ukrajinskej časti hranice Vyšné Nemecké

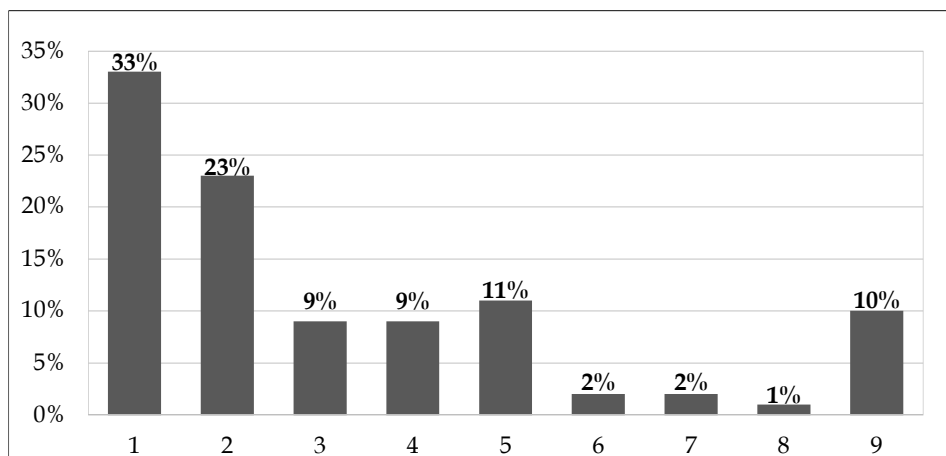
Zdroj: Výskum 1. 8. 2016 – 31. 10. 2016.

Legenda: 1) do 30 min.; 2) 31-60 min.; 3) 61-90 min.; 4) 91-120 min.; 5) 121-180 min.; 6) 181-240 min.; 7) 241-360 min.; 8) 360 a viac; 9) neuvedené; 10) nečitateľné.

Pri zisťovaní dĺžky čakania na odbavenie na slovenskej časti hraničného priechodu sme zistili, že v Ubli cestujúci zo SR na Ukrajinu prechádzali nasledovne: jedna tretina respondentov 33 % (57) v najrýchlejšom čase, t. j. v intervale do 30 min., hneď za ním nasleduje skupina cestujúcich 23 % (40) v intervale 31-60 min.; na treťom mieste je skupina 11 % (19) cestujúcich, ktorý prechádzajú v intervale 121-240

min., nasledujú cestujúci 9,24 % (16), ktorí sú odbavení na slovenskej časti hranice v intervale 61-90 min. tesne za nimi sú respondenti, ktorí čakali 91-120 min. 8,67 % (15); rovnaký počet 2 % (4) respondenti boli odbavení vo veľmi dlhom intervale 181-240 min. a 241-360 min.; 360 a viac minút čakal jeden respondent, čo je 1 % z celkového súboru cestujúcich.

Graf 8 Dĺžka čakania na slovenskej časti hraničného priechodu Ubľa

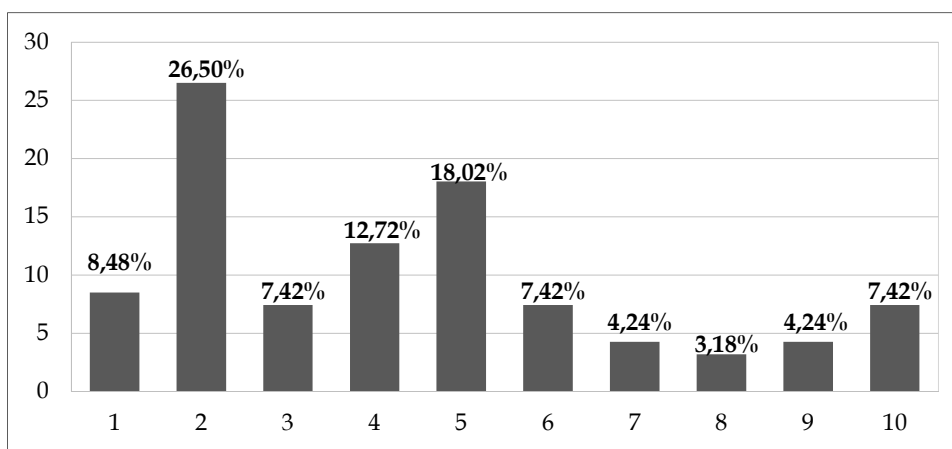
Zdroj: Výskum 1. 8. 2016 – 31. 10. 2016.

Legenda: 1) do 30 min.; 2) 31-60 min.; 3) 61-90 min.; 4) 91-120 min.; 5) 121-180 min.; 6) 181-240 min.; 7) 241-360 min.; 8) 360 a viac; 9) neuvedené; 10) nečitateľné.

Pri skúmaní priemerných časov čakania na ukrajinskej časti hranice v Ubl'a sme zistili, vo výskume realizovanom od 1. 8. 2016 do 31. 10. 2016, ktorého sa zúčastnilo 173 respondentov, že najpočetnejšia skupina respondentov z celého súboru dopytovaných t.j. 26,01 % (45) čakala na hraniciach v priemere v 31-60 min., na druhom mieste bola skupina cestujúcich 19,07 % (33), ktorá čakala v priemere dlhšie, prešla v intervale 91-120 min., na treťom mieste je skupina cestujúcich 9,24 % (16), ktorí čakali v naj-

kratšom intervale, t. j. do 30 min; za nimi nasledujú cestujúci 8,67 % (15), ktorí čakali 31-60 min.; potom skupina 8,09 % (14), ktorí čakali 181-240 min., z celkového výberového súboru 6,35 % (11) respondentov čakalo v intervale 121-180 min., ďalšia skupina čakala v intervale 360 a viac, čo bolo 3,46 % (6) dopytovaných, najmenej cestujúcich 1,73 % (3) čakalo v intervale 241-360 min.; neuviedlo tento údaj 3,46 % (6) respondentov, nečitateľných bolo 4,62 % (8) vyjadrení cestujúcich.

Graf 9 Trvanie prekračovania ukrajinskej časti hranice Ubl'a

Zdroj: Výskum 1. 8. 2016 – 31. 10. 2016.

Legenda: 1) do 30 min.; 2) 31-60 min.; 3) 61-90 min.; 4) 91-120 min.; 5) 121-180 min.; 6) 181-240 min.; 7) 241-360 min.; 8) 360 a viac; 9) neuvedené; 10) nečitateľné.

Zo zistených údajov jednoznačne vyplýva, že čakanie v priemere na ukrajinskej časti hranice je dlhšie než čakanie na odbavovacie procedúry týkajúce sa pohraničnej a colnej kontroly na slovenskej časti hranice, čo vyžaduje v budúcnosti odstrániť prekážky, hlavne na ukrajinskej časti hranice, aby prechod hranice z Ukrajiny do SR bol pružnejší. Nakoľko došlo v súčasnosti k sprísneným kontrolám a dôslednému preverovaniu prechádzajúcich osôb, je možné predpokladať, že v určitých dňoch týždňa v roku 2018 je situácia na hraničných priechodoch Vyšné Nemecké a Ubl'a ešte komplikovanejšia, než bola zachytená vo výskume roku 2016. Je nevyhnutné uviesť, že dlhé čakacie lehoty na ukrajinskej časti hraničného priechodu Vyšné Nemecké a Ubl'a sú spojené aj s tým, že priechod bol preťažovaný vozidlami, ktoré si ukrajinskí občania zakúpili v Slovenskej republike, resp. iných štátoch. Ich majitelia museli v pravidelných intervaloch (5 dní) prechádzať hranicu, aby ich majitelia ušetrili fi-

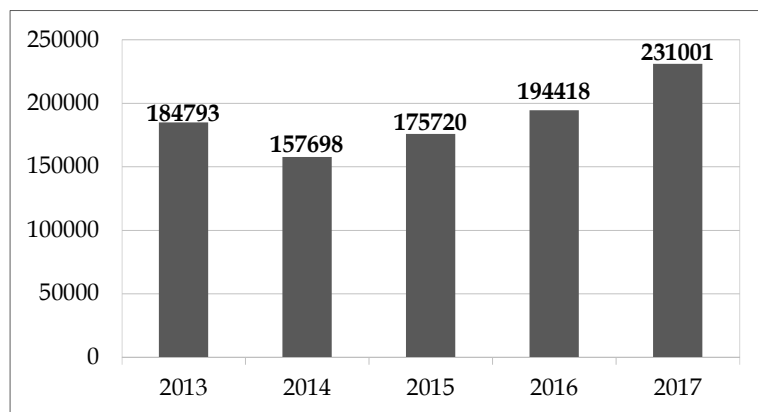
nančné prostriedky, t. j. aby nemuseli platiť vysoké poplatky za registráciu vozidiel na Ukrajine. Táto situácia značne komplikovala, už aj tak napätú situáciu na hraničných priechodoch Vyšné Nemecké a Ubl'a. Situácia sa od dňa 25. 11. 2018 zmenila, nadobudli účinnosť novoprijaté zákony č. 8487 a č. 8488 o zmenách Daňového kódexu Ukrajiny, o zdaňovaní spotrebnou daňou osobných motorových vozidiel s cudzími ŠPZ, ktoré vlastnia ukrajinskí občania. V zmysle týchto zákonov sa zmenili pravidlá kontroly vozidiel so zahraničnou registráciou, na všetkých vonkajších hraniciach Ukrajiny s krajinami Schengenu, ktorých majiteľmi sú občania Ukrajiny (Protestné akcie, 2018, s. 1). Prijatie týchto noriem vyvolalo nespokojnosť majiteľov automobilov, protestovali proti prijatiu týchto zákonov z dôvodov finančnej náročnosti. Blokáda trvala od 26. 11. 2018 do 30. 11. 2018 (bližšie pozri: Protestné akcie, 2018, s. 1). Aj v minulom období boli hraničné priechody pri protestoch blokové

z ukrajinskej strany, vodiči sa snažili vtedy upozorniť na nevhodnosť predpisu, ktorý vyžadoval každých päť dní prechádzať hranicu majiteľa auta s cudzou poznávacou značkou.

Zložitá situácia nastáva aj v určitých obdobiach, sviatky, prázdniny, keď sa vracajú občania Ukrajiny domov, nielen osobná, ale hlavne nákladná doprava na hraničnom priechode Vyšné Nemecké je vystavená dlhým čakacím lehotám na pohraničnú a colnú kontrolu. Avšak ako na to upozornili A. Polačková a O. Marchevský (2018, s. 15 – 28) v štúdiu z výskumu názorov policajtov OHK Vyšné Nemecké a OHK Ubl'a, prácu na hraničných priechodoch komplikuje tiež personálny podstav, t. j. nedostatočný počet službukonajúcich príslušníkov ÚHCP, najmä na hraničnom priechode Vyšné Nemecké, kde je dlhodobo neobsadených 24 miest. Príslušníci ÚHCP sú extrémne vyťažení, pričom zvýšené osobné výkony nie sú adekvátne finančne ohodnotené, prevláda formálnosť a schematickosť odmeňovania, spôsob riadenia má tiež určité nedostatky, problémy sú aj v oblasti komunikácie medzi nadriadenými a podriadenými. Pracovníci nie sú pravidelne doškolovalí, u niektorých sú problémy so znalosťou cudzieho jazyka, najmä angličtiny. Práca je realizovaná často v nevhovujúcom prostredí, situáciu v lete sťažujú horúčavy, výfukové plyny z áut, pracovný výkon niekedy spomaľujú výpadky informačno-komunikačných systémov, či komplikácie pri snímaní odtlačkov prstov na skeneroch.

Hraničný priechod Veľké Slemence – Mali Slemenci je určený peším a cyklistom, je dôležitý najmä pre turistov a návštevníkov pohraničných oblastí. Je možné uviesť, že rok v roku 2014 prešlo týmto priechodom najmenej osôb, čo činí 157 698 cestujúcich. Rok pred tým (2013), to bolo 184 739 osôb, čo je o 17,18 % viac než v roku 2014. Domnievame sa, že najnižší počet osôb, ktoré prešli v roku 2014 týmto priechodom súvisí tiež s komplikovanou politickou situáciou na Ukrajine, keď ľudia si neboli istí bezpečnostnou situáciou v tejto krajine, pričom vnímali aj riziká spojené s neistou sociálno-politickou situáciou a hlavne s vojnovým konfliktom na Východe Ukrajiny. V roku 2015 prešlo týmto priechodom 175 720 osôb, čo je o 11,42 % viac než v roku 2014. Mierny nárast prechádzajúcich osôb sa týka aj roku 2016, keď týmto priechodom prešlo 194 418 ľudí, čo je o viac ako pätinu, než v roku 2014 t. j. 23,28 % osôb. Najväčší počet osôb prešiel priechodom pre peších a cyklistov v roku 2017 a to 221 001 ľudí, čo činí nárast o 46,48% osôb oproti roku 2014. Tieto údaje dokladajú, že cezhraničná spolupráca sa intenzívne rozvíja, a aj peší hraničný priechod sa podieľa určitou mierou na skvalitnení podmienok pre vzájomné spoznávanie sa a rozvíjanie priateľských vzťahov medzi občanmi Slovenskej republiky a Ukrajiny. Na základe týchto údajov môžeme uviesť, že celkový počet prechádzajúcich hranicu za päť rokov činí 943 576 osôb (Ročenky ÚHCP PPZ MV SR, 2013 – 2017).

Graf 10 Veľké Slemence – Mali Slemenci, počet osôb 2013 – 2017

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR – vlastné spracovanie

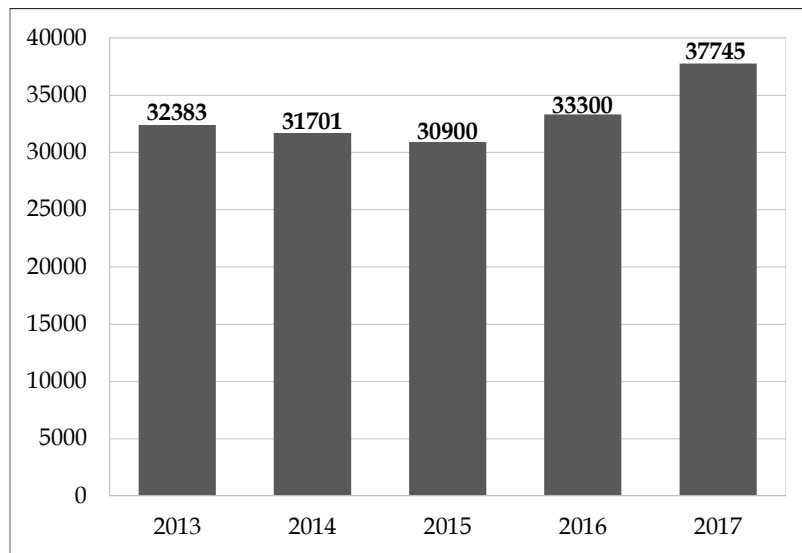
Čierna nad Tisou – Čop je železničný hraničný priechod. ÚHCP MV SR zaznamenalo osoby, ktoré prechádzali týmto priechodom, v nami sledovanom období prešlo najmenej

osôb v roku 2015. V roku 2014 to bolo 31 701 osôb, rok predtým v roku 2013 to bolo 32 383 ľudí, čo je o 2,15 % viac než v roku 2014. V roku 2015 došlo k miernemu poklesu, t. j.

o 2,52 % menej osôb než v roku 2014. Pokles počtu osôb sa viaže na nami už uvedené okolnosti, ktoré súviseli s politickými zmenami na Ukrajine v roku 2014 a ich dopade na hospodársku, obchodnú a colnú politiku, predovšetkým na znižovanie obchodnej výmeny s Ruskou federáciou. V roku 2016 dochádza k mier-

nemu rastu na 33 300 osôb, čo je o 5,54% viac než v roku 2014. Najviac osôb prešlo týmto priechodom v roku 2017, čo činí 37 745 ľudí, t. j. o 19,06 % viac než v roku 2014. Celkovo prešlo týmto priechodom za obdobie piatich rokov 166 029 osôb (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013 – 2017).

Graf 11 Čierna nad Tisou – Čop, počet osôb prechádzajúcich hranicu 2013 – 2017

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

Počet dopravných prostriedkov prechádzajúcich hraničným priechodom Čierna nad Tisou – Čop bol najvyšší v roku 2013 a to 7636, čo je o 3,30 % viac než v roku 2014, keď ich prešlo 7392, následne postupne počet prechádzajúcich vlakových súprav klesal. V roku 2015 prešlo týmto železničným hraničným priechodom 7244 dopravných prostriedkov, čo je o 2 % menej než v roku 2014. Najmenej vlakových súprav prešlo týmto priechodom v roku 2016, t. j. 6 839 dopravných prostriedkov, čo je o 7,98 % menej než v roku 2014. V roku 2017 počet vlakov mierne stúpol na 6983, čo je o 5,53 % menej než v roku 2014, avšak oproti predchádzajúcemu roku ide o mierny nárast. Celkový počet dopravných prostriedkov prechádzajúcich týmto hraničným priechodom za obdobie piatich rokov 2013 – 2017 je 36 094 (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013-2017). Klesajúcich počet vlakových súprav najmä v rokoch 2015 – 2017 prechádzajúci týmto hraničným priechodom súvisí s politickými zmenami na Ukrajine po roku 2014, ktoré ovplyvnili obchodnú, hospodársku, colnú politiku medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou, ako aj RF a štátmi EÚ. Voči RF boli prijaté sankcie, po-

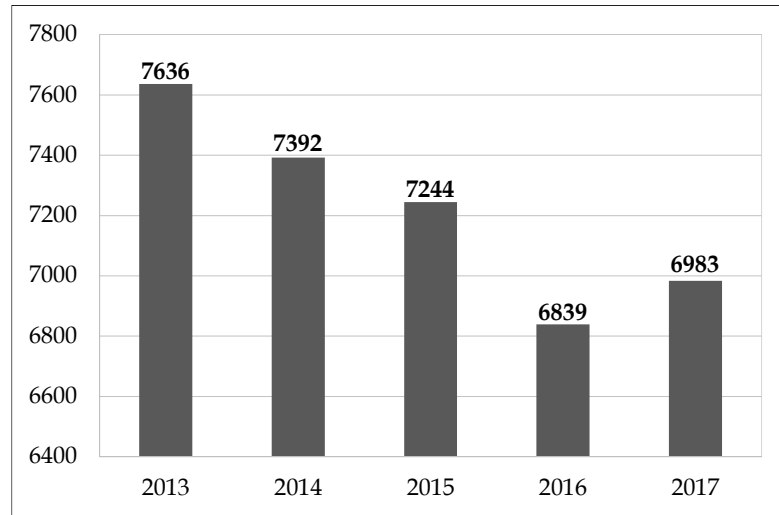
zmenené, či zrušené licencie, a prijaté aj iné obmedzenia, čo sa premietlo do širších spoločenských sfér, nevynímajúc aj medzinárodný obchod. Zníženie prepravy tovarov cez Ukrajinu z Ruskej federácie do SR, ČR a iných krajín EÚ sa premietlo do celkového zníženia počtu dopravných prostriedkov na tomto i ďalších hraničných priechodoch.²

² Z pohľadu Colného úradu sa za jeden dopravný prostriedok na železničných hraničných priechodoch pokladá jedna vlaková súprava, ktorá pozostáva z rušňa a vagónov. Jedna súprava vstupujúca na naše územie cez hraničný priechod Čierna nad Tisou má okolo 70 vagónov a v Maťovských Vojkovciach 46 vagónov. Jeden vagón, ktorým sa prepravuje tovar na širokorozchodnej trati má kapacitu max. 75 ton tovaru. Pri výstupe vagónov na Ukrajinu, je v Maťovských Vojkovciach možnosť vývozu až 56 vagónov. Colný úrad Michalovce cez colné pobočky Čierna nad Tisou a Maťovské Vojkovce vedie evidenciu dovozov (vstupov), ako aj vývozov (výstupov) vagónov, rovnako aj vlakových súprav. Preto je možné zistiť a štatisticky vykázať, aké počty vagónov vstúpili na naše územie a rovnako, aké počty vagónov vystúpili z nášho územia. (Tupta, 2018).

Tendencie vývoja počtu dopravných prostriedkov prechádzajúcich železničným hra-

ničným priechodom Čierna nad Tisou – Čop sme zaznamenali v nasledujúcom grafe.

Graf 12 Čierna nad Tisou – Čop, počet dopravných prostriedkov 2013 – 2017

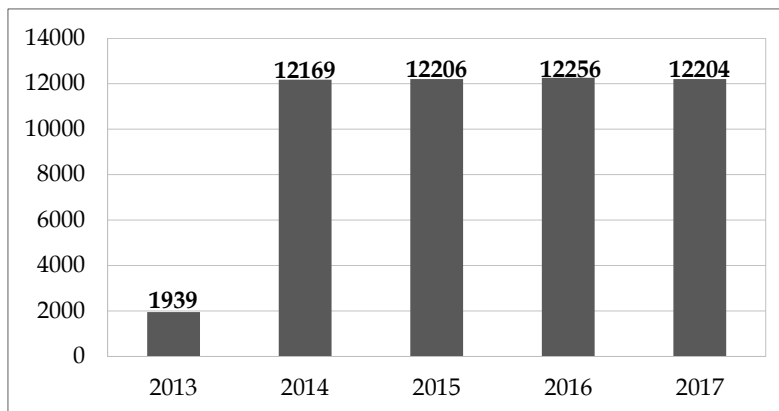

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

Cez železničný hraničný priechod Maťovské Vojkovce prešlo najmenej osôb v roku 2013, a to 1939 osôb, čo je o 84,06 % menej ako v roku 2014. V roku 2014 nastal výrazný rast, počtu osôb, celkovo to bolo 12 169 ľudí. Od tohto roku zaznamenávame už len minimálny vzostup prechádzajúcich osôb. V roku 2015 to bolo 12 206 osôb, čo je o 0,71 % viac než v roku 2014.

V roku 2016 to bolo 12 256 osôb, čo činí nárast o 0,71 % oproti roku 2014. V nasledujúcom roku 2017 klesá počet osôb oproti roku 2016 o 52 osôb na 12 204, čo je ale o 0,28 % viac než v roku 2014. Celkový počet osôb, ktoré prešli týmto hraničným priechodom za obdobie piatich rokov 2013-2017 je 50 774 osôb (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013 – 2017).

Graf 13 Maťovské Vojkovce, osoby 2013 – 2017

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

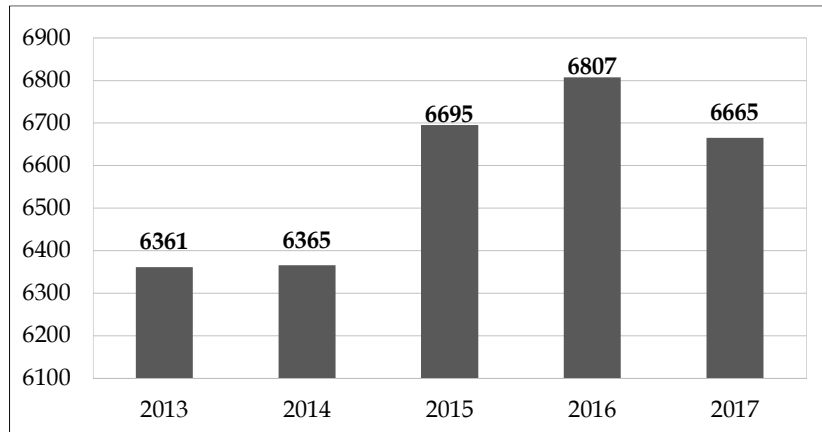
Železničným priechodom Maťovské Vojkovce vedie širokorozchodná trať až do Hanisky pri Košiciach, ktorá zásobuje surovinami – železná ruda, uhlie U.S. Steel Košice, s. r. o. Nachádza sa tu aj colná pobočka Haniska v rámci Colného úradu Košice. Teda cez túto

colnú hraničnú pobočku sa prevažne prepravuje tovar pre U.S. Steel Košice, s. r. o., ale aj ďalšie firmy a organizácie, ktorý je touto pobočkou prepúšťaný do colného režimu tranzit. Tento tovar je preclený, teda prepustený do colného režimu voľný obeh až na colnej po-

bočke Haniska, ktorý prechádza cez Ukrajinu, vrátane tovarov z Ruskej federácie (Tupta, 2018). Týmto priechodom prešlo za obdobie piatich rokov 32 893 dopravných prostriedkov – železničných súprav. Od roku 2013 neustále počet dopravných prostriedkov veľmi mierne rástol. V roku 2014 prešlo týmto železničným priechodom 6365 železničných súprav, čo je o 0,06 % viac než v roku 2013, keď týmto priechodom prešlo 6361 dopravných prostriedkov. V roku 2015 to bolo 6 695 železničných súprav,

čo je o 5,25 % viac než v roku 2014. V roku 2016 týmto hraničným priechodom prešlo 6 807 dopravných prostriedkov, čo je o 7,14 % viac než v roku 2014, v roku 2017 nárast oproti roku 2014 činil 4,47%, čo je 6665 dopravných prostriedkov (Ročenky ÚHCP P PZ SR 2013-2017). Najviac dopravných prostriedkov týmto hraničným priechodom prešlo v roku 2016. Zistené skutočnosti sme vyjadrili prehľadne v grafe č. 14.

Graf 14 Maťovské Vojkovce, dopravné prostriedky 2013 – 2017

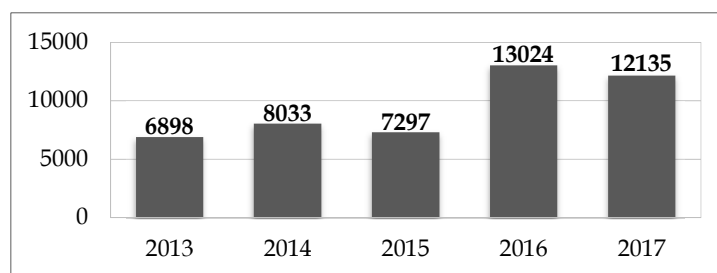

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ MV SR, vlastné spracovanie.

V súvislosti so sledovaním priepustnosti hranice je možné zaznamenať aj zmeny v udeľovaní pobytov občanom Ukrajiny. Pokiaľ sledujeme počet pobytov občanov Ukrajiny povolených v Slovenskej republike v priebehu ostatných piatich rokov, môžeme skonštatovať, že počet osôb, ktorým bol MV SR povolený pobyt výrazne stúpol v rokoch 2016 a 2017, pričom najväčší počet pobytov bolo udelených v roku 2016. Ak budem porovnávať počet pobytov udelených občanom Ukrajiny na území SR s rokom 2014, keď ich bolo udelených 8033, činí to o 16,45 % viac než bolo udelených v roku 2013, keď toto povolenie dostalo

6898 osôb. V roku 2015 bolo udelených o 9,16 % pobytov menej než v roku 2014, a to 7297. Výrazný nárast udelených pobytov sa viaže na rok 2016 a to 13 024 pobytov, čo je o 62,13 % viac než v roku 2014. Následne v roku 2017 síce trochu klesol počet udeľovaných pobytov, ak to porovnáme s rokom 2016, ale oproti roku 2014, je to výrazný nárast o 51,06% viac udelených pobytov. Zvyšujúci počet udeľovania pobytov pre občanov Ukrajiny súvisí s rastom ľudí, ktorí sa zamestnávajú v SR, ale aj vzrastom počtu študentov, ktorí prichádzajú študovať na Vysoké školy v SR.

Graf 15 Počet povolených pobytov v SR pre občanov Ukrajiny

Zdroj: Ročenky ÚHCP P PZ SR, vlastné spracovanie.

Zhrnutie zistení

Na základe uvedeného je možné urobiť nasledujúce závery:

a) Slovenská republika dodržiava princípy a kritériá ochrany vonkajších hraníc na základe Schengenskej dohody zabezpečuje technické a personálne požiadavky na prevádzku hraničných priechodov medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou, hranica je dôsledne strážená a monitorovaná. Svojou politikou napomáha rozvíjaniu cezhraničnej spolupráce medzi SR a Ukrajinou, vytvára priestor pre slobodný pohyb osôb, dopravných prostriedkov, peších a cyklistov, usiluje sa udržiavať podmienky pre dobrú priepustnosť hranice. Zlepšiť situáciu v priepustnosti hranice medzi SR a Ukrajinou a tak prehľbovať cezhraničnú spoluprácu by podľa našich zistení, ako aj ďalších výskumníkov, mohli nasledujúce opatrenia: doplniť stavy príslušníkov OHK na hraničnom priechode Vyšné Nemecké – Užhorod, ako na slovenskej strane, tak i na ukrajinskej strane. Odmeňovať pracovníkov v sťažených podmienkach individuálne podľa výkonu, operatívne reagovať na meniacu sa situáciu v čase, keď nastáva vysoká koncentrácia dopravných prostriedkov na hraničnom priechode, zabezpečiť bezporuchové fungovanie informačno-komunikačných technológií, ktoré slúžia na evidenciu a záznamy o prechádzajúcich osobách, zlepšiť prípravu na výkon kontroly pravidelnými školeniami pracovníkov, skvalitniť jazykovú prípravu policajtov ako aj komunikáciu medzi vedením a radovými príslušníkmi OHK.

b) Železničné hraničné priechody nemajú vážnejšie problémy, aktívne sa podieľajú na rozvíjaní obchodnej spolupráce medzi SR a Ukrajinou, vytvárajú vhodné podmienky pre ďalší rozvoj cezhraničnej spolupráce. Pokles dopravných prostriedkov prechádzajúcich hraničným priechodom Čierna nad Tisou – Čop súvisí so znížením, resp. zastavením prepravy tovarov z Ruskej federácie cez Ukrajinu do SR a ďalších krajín EÚ, či Európy v súvislosti so sankciami voči RF, ako aj používaním ruskými prepravcami iných hraničných priechodov mimo Ukrajinu. Táto skutočnosť súvisí aj s vojnovým konfliktom na Východe Ukrajiny a zmenou politickej situácie na Ukrajine. Hraničný priechod Veľké Slemence – Mali Slemenci určený pre peších a cyklistov v priebehu pia-

tich rokov vykazuje neustály rast prechádzajúcich osôb, umožňuje tak rozvíjať hlavne malý pohraničný styk, slúži aj turistike a tak vytvára podmienky k nadväzovaniu kontaktov medzi obyvateľmi SR a Ukrajiny.

c) ÚHCP P PZ SR sleduje počty osôb a dopravných prostriedkov, peších i cyklistov prekračujúcich hranicu SR a Ukrajiny. Pri analýze štatistických údajov v rámci legálnej migrácie sme zistili, že najfrekventovanejší a najviac zaťažovaný je hraničný priechod Vyšné Nemecké – Užhorod, kde neustále stúpal počet osôb prechádzajúci hranicou, obdobne i hraničný priechod Ubl'a – Malyj Bereznyj. Situácia týkajúca sa dopravných prostriedkov je odlišná, vo Vyšnom Nemeckom, ako aj v Ubl'i došlo k poklesu prechádzajúcich vozidiel, pričom najnižší počet bol zaznamenaný v roku 2015, toto zníženie počtu vozidiel súvisí s politickou zmenou v roku 2014 na Ukrajine, ako aj s vojnovým konfliktom na Východe Ukrajiny. Vozidlá z Ruskej federácie si volia do krajín EÚ a Európy iné hraničné priechody. Od roku 2015 opäť mierne rastie počet dopravných prostriedkov prechádzajúci uvedenými hraničnými priechodmi. Na hraničnom priechode Čierna nad Tisou – Čop, ktorý je určený pre železničnú dopravu počet osôb prechádzajúcich touto hranicou mierne stúpal od roku 2016, avšak počet dopravných prostriedkov od roku 2016 mierne poklesol. Tento pokles v dopravných prostriedkoch súvisí so znížením prepravy surovín a tovarov z Ruskej federácie do Slovenskej republiky a ďalších krajín Európy cez tento hraničný priechod. Na hraničnom železničnom priechode Maťovské Vojkovce – Pavlovo, počet osôb v roku 2014 výrazne stúpol a udržiava sa približne na rovnakej úrovni doposiaľ, s miernym kolísaním v počte prechádzajúcich osôb. Údaje o prechode dopravných prostriedkov po širokorozhodnej trati týmto hraničným priechodom vykazujú pohyb okolo hodnôt dosiahnutých v roku 2015, v roku 2017 došlo k minimálnemu poklesu oproti roku 2016. Tento hraničný priechod je využívaný hlavne na zásobovanie surovinami z Ukrajiny pre U. S. Steel Košice s. r. o.

d) Vo výskume sme pozornosť zamerali ako na osoby, tak aj na dopravné prostriedky, najväčšia zmena sa týkala roku 2017, keď sme zaznamenali výrazný rast osôb i dopravných prostriedkov, pričom na cestných hraničných priechodoch počty osôb vzrástli aj v súvislosti

so zmenami vo vízovej povinnosti občanov Ukrajiny prichádzajúcich do Slovenskej republiky a ďalších krajín EÚ. Na základe zovšeobecnenia dát z výskumu čakacích dôb na hraničných priechodoch Vyšné Nemecké – Užhorod a Ubl'a – Mali Slemenci v roku 2016 je možné skonštatovať, že lehoty čakania sú výrazne dlhšie na ukrajinskej časti hranice v porovnaní so slovenskou časťou hranice na obidvoch hraničných priechodoch. Zvlášť s nárastom počtu dopravných prostriedkov na hraničnom priechode Vyšné Nemecké je priepustnosť hranice z hľadiska časového zložitejšia a dlhšia, lebo časové limity potrebné na absolvovanie pasovej a colnej kontroly sú výrazne dlhšie než na hraničnom priechode Ubl'a. Dlhé doby čakania na pasovú a colnú kontrolu vyvolávajú u cestujúcich stres a frustráciu. Ďalšie problémy spôsobovalo preťažovanie hraničných priechodov vozidlami, ktoré museli pravidelne – raz za päť dní – prechádzať hranicu, aby ich majitelia neplatili vysoké dovozné clo a mohli používať autá s cudzou poznávacou značkou na Ukrajine. Tento problém bol vyriešený novými daňovými predpismi, ktoré boli prijaté na Ukrajine 25. 11. 2018, avšak nové predpisy zavádzajúce spotrebnú daň pre majiteľov automobilov s cudzou poznávacou značkou vyvolali u občanov Ukrajiny vlnu protestov v dôsledku ktorých došlo k blokácii hraníc z ukrajinskej strany vo Vyšnom Nemeckom a Ubl'i v novembri 2018.

e) Súčasné normy a pravidlá, ktoré upravujú režim na hraničných priechodoch SR a Ukrajina sú stanovené Schengenskými dohodami a na všetkých hraničných priechodoch zo strany SR sú dodržiavané, problémom je ale dostatočné personálne zabezpečenie v pohraničnej i colnej službe. V týchto súvislostiach je tiež dôležité uviesť, že v tomto roku došlo k sprísneniu Schengenských pravidiel. Colná správa SR ich rešpektuje, čo vyžaduje dôslednú kontrolu pasov, evidenciu osôb prechádzajúcich túto hranicu, zavedenie snímkovania odtlačkov prstov na skeneri osôb z tretích krajín. Niekedy sa situácia v priepustnosti hranice spomaľuje, nakoľko dochádza k výpadkom informačno-komunikačných systémov, objavujú sa i iné problémy (komunikačné, jazykové). Tieto skutočnosti následne nepriaznivo vplyvajú na výkony príslušníkov OHK. V roku 2017 výrazne narástol počet osobných i nákladných dopravných prostriedkov prechádzajúcich hranicu vo

Vyšnom Nemeckom i Ubl'i. Z uvedených dôvodov dochádza k predĺžovaniu času, ktorý je potrebný pre prechod cestnými hraničnými priechodmi medzi SR a Ukrajinou. Nami uvedené skutočnosti zachytávajú okolnosti a situácie, ktoré komplikujú dynamicky sa rozvíjajúcu cezhraničnú spoluprácu medzi Ukrajinou a SR. Dlhé čakacie lehoty medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou na priechodoch Vyšné Nemecké a Ubl'a implikujú potrebu otvorenia ďalšieho cestného hraničného priechodu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou, aby sa časové lehoty prechodu hraníc skrátili a priepustnosť hranice sa zvýšila.

Literatúra:

- BENČ, V. (ed): Slovensko-ukrajinská cezhraničná spolupráca: analýza problémov a stratégia rozvoja. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Národný inštitút strategických štúdií – Užhorod, Karpatská nadácia, 2006.
- BLOCKMANS, S. – KONSTAYAN, H.: A-post mortem of the Vilnius Summit: Not yet a „Thessaloniki Moment“ for the Eastern Partnership. Brussels: CEPS Commentary, 3 December 2013. Dostupné na internete: Európsky parlament schválil bezvízový styk s Ukrajinou. Dostupné na internete: <http://aei.pitt.edu/46166/1/HK_%26_SB_Vilnius_Summit.pdf> [28/10/2018].
- DANČIŠIN, V.: Konceptualizácie výskumu hraníc: minulosť a súčasnosť. *Annales Scientia Politica*, Vol. 5, No. 2 (2016), s. 6 – 14.
- DUDINSKÝ, V. – DANČIŠIN, V. – LAČNÝ M.: Výskum cezhraničnej spolupráce medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 1 (2017), s. 46 – 56.
- DULEBA A. et al.: Integration without Membership. Potential and limits of Ukraine's Association with the EU. Center of the Slovak Foreign Policy Association 2017.
- DULEBA, A. a kol.: Hranice a cezhraničná spolupráca. Úvod do výskumu hraníc. Prešov: ADIN 2017.
- DULEBA, A.: Na úvod. In: Stav a perspektívy Východného partnerstva: príležitosti pre zahraničnú politiku Slovenskej republiky. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahra-

- ničnú politiku a Úrad vlády Slovenskej republiky 2011.
- DULEBA, A.: Ukrajina a Slovensko: geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny. Bratislava: Veda 2000.
- DULEBA, A. – BENČ, V. – BILČÍK, V.: Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy, and visa dialogue. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2012.
- DULEBA, A. – JANUV, L.: Slovensko-ukrajinské vzťahy v energetickej politike: ponaučenia zo starých chýb. In: Politické vedy, Vol. 10, No. 1 (2017), s. 80 – 104.
- Európsky parlament schválil bezvízový styk s Ukrajinou. 2017. Dostupné na internete: <<http://www.europarl.europa.eu/news/sk/press-room/20170329IPR69065/europsky-parlament-schvalil-bezvizovy-styk-s-ukrajinou>> [10/10/2018].
- GEREMEŠOVÁ, G.: Historický kontext sfomovania súčasných politických identít Východného Slovenska a Zakarpatska. (Stručný náčrt). *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 1 (2017), s. 6 – 26.
- GEREMEŠOVÁ, G.: Chasidi v pluralite konfesí Podkarpatskej Rusi a východu Slovenska v prvých desaťročiach 20. storočia. In: Podkarpatská Rus a východné Slovensko v súradniciach času (1918 – 1939). Čriepky z histórie. Eds. P. Švorc a P. Derfiňák. Prešov: Univerzum 2017, s. 137 – 149.
- Komisia európskych spoločenských. Oznámenie komisie Európskemu parlamentu a rade. Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti pre občanov. Väčšia sloboda v bezpečnejšom prostredí. KOM(2009) 262 v konečnom znení. Brusel, 10. 6. 2009. Dostupné na internete: <[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2009\)0262_/com_com\(2009\)0262_sk.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2009)0262_/com_com(2009)0262_sk.pdf)> [10/11/2018].
- LAČNÝ, M.: Cezhraničná spolupráca a regionálny rozvoj. Prešov: ADIN 2017.
- LAČNÝ, M.: Mutual Trade and Cross-Border Economic Interaction of Ukraine and Slovak Republic. In: *Journal of Economic Development, Environment and People*, Vol. 6, No. 3 (2017), s. 92 – 102.
- MELKUSOVÁ, H.: Problémy a výzvy pri maľazmente slovensko-ukrajinskej hranice, reflexia súčasného stavu prekračovania hraníc SR a UA, UA a SR. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 1 (2017), s. 27 – 45.
- POLAČKOVÁ, A. – MARCHEVSKÝ, O.: Názo-ry slovenských policajtov na problémy legálnej migrácie. *Annales Scientia Politica*, Vol. 7, No. 1 (2018), s. 15 – 28.
- POLAČKOVÁ, A. – DUDINSKÁ, I. – CIRNER, M.: Koncept politických príležitostí ako impulz rozvoja cezhraničnej spolupráce. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 2 (2017), s. 63 – 68.
- Prechod schengenskými hranicami sa sprísňuje, čakať sa bude aj pri ceste do Chorvátska. Dostupné na internete: <<http://euractiv.sk/section/mobilita/news/prechod-schengenskymi-hranicami-sa-sprisnuje-cakat-sa-bude-aj-pri-cestech-chorvatska/>>. [10/9/2018].
- Prezídium Policajného zboru ÚHCP, Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR, Ročenka ÚHCP MV SR, Bratislava 2013. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/roceny/rok_2013/2013-rocenka-UHCP-SK.pdf> [10/10/2018].
- Prezídium Policajného zboru ÚHCP, Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR, Ročenka ÚHCP MV SR, Bratislava 2014. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/roceny/rok_2014/2014-rocenka-UHCP-SK.pdf> [10/10/2018].
- Prezídium Policajného zboru ÚHCP, Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR, Ročenka ÚHCP MV SR, Bratislava 2015. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/roceny/rok_2015/2015-rocenka-UHCP-SK.pdf> [10/10/2018].
- Prezídium Policajného zboru ÚHCP, Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR, Ročenka ÚHCP MV SR, Bratislava 2016. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/uhcp/roceny/rok_2016/2016-rocenka-UHCP-SK.pdf> [10/10/2018].

- Prezídium Policajného zboru ÚHCP, Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR, Ročenka ÚHCP MV SR, Bratislava 2017. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2017/2017-rocenka-UHCP-SK.pdf> [10/10/2018].
- Protestné akcie na ukrajinskej strane hraničných priechodov so SR. 30/11/2018 Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/cestovanie_a_konzularne_info/detail/-/asset_publisher/Iw1ppvnScIPx/content/protestne-akcie-na-ukrajinskej-strane-hranicnych-priechodov-so-sr?_101_INSTANCE_Iw1ppvnScIPx_redirect=%2Faktuality%2Foznamy_a_upozornenia_pred_cestovanim> [30/11/2018].
- Stratégia rozvoja slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce do roku 2020. Košice – Prešov – Užhorod 2014.
- Schengenské hranice a cestovanie. 2017. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?schengenske-hranice-a-cestovanie>> [8/9/2018].
- SCOTT, J.: State of the Debate Report D6 (WP1). EUBORDERREGIONS 2011a.
- SCOTT, J.: Borders, Border Studies and EU Enlargement. In: WASTL-WALTER, D. (ed.) The Ashgate Research Companion to Border Studies Burlington, Ashgate Publishing Company 2011b, s. 123 – 142.
- TUPTA P.: Finančná správa v colnej oblasti. Vystúpenie na medzinárodnej konferencii Výskum hraníc, cezhraničná spolupráca a migrácia. Prešov 12. november 2018.
- VENCÁLEK, J.: Vliv genia loci východní fronty 1. světové války na rozvoj přeshraniční spolupráce ve slovensko-polsko-ukrajinském přeshraničním regionu. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 1 (2017), s. 57 – 62.

Štúdia je čiastkovým výstupom grantovej úlohy Asociácia dohoda EÚ s Ukrajinou a cezhraničná spolupráca medzi Slovenskom a Ukrajinou: dôsledky a príležitosti (AASKUA) – APVV-15-0369.

NALÉHAVOST POTŘEBY NOVÝCH VIZÍ SPOLEČENSKÉHO ROZVOJE – ODKAZ VZNIKU ČESKOSLOVENSKA PŘED 100 LETY

JAROSLAV VENCÁLEK

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: jaroslav.vencalek@unipo.sk

Abstract:

A hundred years that have passed since the creation of Czechoslovakia in 1918 has offered a number of considerations and reflections on new developmental visions of human communities not only in a Czech and Slovak, but also in European and worldwide context. The paper outlines the need to change the causal perception of reality in favour of strengthening the studies of contextual relations, the need to change the simple evidence of phenomena to study their influence on social cohesion and, last but not least, the need to transform hierarchical structures into a more progressive fractal structure.

Keywords:

Creation of Czechoslovakia; New visions; Social development.

Po násilné smrti arcivévody a následníka trůnu rakousko-uherské monarchie Františka Ferdinanda d'Este dne 28. 6. 1914 v Sarajevu, došlo k výrazné eskalaci rozporů mezi tehdejšími mocenskými bloky. Rostoucí nebezpečí válečného konfliktu vyústilo již za měsíc v zahájení mnoha vojenských operací a vzniku 1. světové války. V prvopočátku nemohl nikdo

tušit, že konflikt nabude světových rozměrů a potrvá až do roku 1918. Vždyť (nejen) muži odcházející na frontová bojiště byli přesvědčeni, že do Vánoc se vrátí ke svým rodinám a válka skončí.

Když v roce 1886 vstoupil univerzitní profesor filosofie Tomáš Garrique Masaryk (1850 – 1937) do širšího povědomí české veřejnosti svým rozhodným vystoupením proti zfalšovaným rukopisům Královedvorskému a Zelenohorskému, nemohl nikdo tušit, že slyší energická a rozhodná slova budoucího prezidenta samostatného Československa. Již v roce 1914 ztělesňoval tento muž uznávanou osobnost české vědy a politiky. Po vzniku 1. světové války odjel do zahraničí s intelektuální vizí usilovat o nové politické uspořádání střední Evropy. Ve dnech 4. – 6. července 1915, tedy přesně 500 let poté, co byl upálen český náboženský reformátor Jan Hus, vystoupil T. G. Masaryk ve švýcarských městech Curych (německy Zúrich) a Ženeva (francouzsky Genève) s projevem, v nichž formuloval svou vizi v podobě nezbytnosti boje proti rakousko-uherské monarchii s cílem vytvořit podmínky, vedoucí ke vzniku nového demokratického státu pro osvobozený český národ. Tehdy uvedl: „Nepohneme-li se my Čechové sami, světová válka

přejde naše hlavy a my zůstaneme nezměněni“ (Masarykova zahraniční akce, 2015, s. 1).

Tomáš Garrigue Masaryk dne 15. ledna 1918 v Kyjevě napsal: „Byl jsem dost naivní věřit, že monarchové a jejich ministři se probudí tou hroznou odpovědností, která padá na každého, kdo k rozpoutání aneb zamezení války mohl přispět. [...] Dost dlouho jsem se podle staršího programu Palackého natrápil usmířit Rakousko s námi a přetvořit je v demokratické soustátí; vypovězení války udělalo z politického problému problém svědomí“ (Masaryk, 2016, s. 15 – 16).

Nelze v žádném případě zpochybňovat to, že události rozpadu rakousko-uherské monarchie neměly kontext politický. Naopak! Měly, a to velmi zřetelný! Současně je ale nutno souhlasit s T. G. Masarykem, že vypovězení války velmi silně modifikovalo politický problém v otázku svědomí. Vznik Československa proto nelze vnímat jen na pozadí historicko-politických událostí, ale je možno jej chápat i jako tvůrčí aspekt existence neobyčejně intelektuálně silných osobností, disponujících schopnostmi a ochotou prakticky realizovat své kreativní myšlenky do podoby vzniku samostatného Československa.

Především vize T. G. Masaryka měla v krátkodobém horizontu přispět k tomu, aby prezident USA Thomas Woodrow Wilson (1856 – 1924) odmítl rakouské návrhy na federalizaci monarchie a podpořil právo na sebeurčení podrobených národů. A to, jak ostatně ukázal pozdější historický vývoj, se mu s pomocí přátel a spolupracovníků (především Milana Rastislava Štefánika a Edvarda Beneše) dokonale podařilo.

Je historickou zkušeností, že reformací a renesancí začalo hrát ve společenském rozvoji stále významnější roli národnostní uvědomování. Na rozdíl od středověku, kdy evropský prostor byl organizován církvemi a státy, v moderních společenstvích sehrával vůdčí roli národnostní princip.

V této souvislosti je ale neobyčejně důležité „intelektuální podhoubí“ na němž vznikalo pojetí národnostního principu právě T. G. Masarykem, což vyjádřil výstižně ve studii Nová Evropa:

„Každá národnostní otázka je samostatným zvláštním problémem, vyžadujícím znalosti daných poměrů. Spravedlivost k druhým národům vyžaduje znalosti jejich problémů;

a právě v tomto oboru je opravdové znalosti jazykové a národnostní otázky mezi politiky a státníky v Evropě příliš málo. Obsah národnostních sporů je velmi složitý. Někde hraje poměrně větší roli otázka jazyková, jinde je v popředí problém politický, ale mohou být oba problémy sloučeny. Čechové vedou například boj jazykový, ale také politický, dovolávající se svého historického práva na samostatný stát. Stejně Poláci nedovolávají se pouze etnografického principu, nýbrž také práva historického; naproti tomu Irové otázky jazykové téměř neznají, tam spor je více náboženský a politický.

Národnost vyjadřuje se netoliko jazykem, nýbrž celou kulturou – věda a filozofie, právo a stát, mravnost a náboženství, umění a technika, zvyky a obyčeje různí se podle národností; také otázka rasy má důležitost. Proto se národnostní rozdíly u různých národů pociťují a určují nesterpně. Ne všichni národové jsou stejně uvědomělí a odhodláni hájit své národnosti a jejího kulturního obsahu proti národnosti jiné; pro například bolševický návrh míru obsahuje zásadu, že stupeň rozvitosti a vzdělanosti, resp. zaostalosti nezmenšuje práva na sebeurčení. Při takové složitosti problému lze říci, že je toliko národnostních otázek, kolik národů a minorit – není jedné šablony na řešení všech národnostních otázek.“ (Masaryk, 2016, s. 184).

Z hlediska dlouhodobého horizontu se jeho vize opírala o myšlenku, že teprve svobodné evropské národy budou samy usilovat o novou kontinentální územně-společenskou organizaci. Ve vědecké studii Nová Evropa uvedl: „Evropa má být sjednocena, ale to neznamená, že má být jednotvárná. Naopak, vývoj spěje k rozmanitosti, k individualizaci.“

Realita byla ale jiná. Již pouhé čtyři roky po smrti T. G. Masaryka, tedy v roce 1941, kdy v Evropě zuřila 2. světová válka, vyšla v USA vědecká monografie *Escape from Freedom (Strach ze svobody)* německého humanistického filozofa Ericha Fromma (1900 – 1980), v níž bylo uvedeno: „Jen když člověk zvládne společnost a podřídí ekonomický aparát cílům lidského štěstí a jen když se bude aktivně podílet na společenském procesu, může přemoci to, co ho nyní dohání k zoufalství – svou osamocenost a pocit bezmocnosti. Člověk dnes netrpí ani tak chudobou jako tím, že se stal šroubkem velkého stroje, automaticky, že se jeho život stal

prázdným a ztratil svůj význam. Vítězství nad všemi druhy autoritářského systému bude možné, jen když demokracie neustoupí, ale zahájí ofenzívu a postoupí k uskutečnění toho, co měli na mysli ti, kdo bojovali za svobodu po celou dobu minulých století, [...] když bude naplněna lidská duše vírou v život, v pravdu a svobodu, i v aktivní a spontánní uskutečnění individuálního já“ (Fromm, 1994, s. 134 – 135).

V té době francouzský esejista Antoine de Saint-Exupéry (1900 – 1944) měl napsanou již značnou část své literární meditace o smyslu života a světa *Citadelle* (Citadela), v níž v souladu s vyjádřením E. Fromma o člověku jako šroubku automatu, napsal: „Mýlí se ten, kdo chce vytvářet povrchní pořádek, protože neumí vládnout z dostatečné výšky... Místo skutečného řádu nastolí pouze četnickou disciplínu, kde všichni táhnou jedním směrem a kráčejí stejným krokem. Budou-li všichni jeden jako druhý, žádné jednoty jsi nedosáhl, neboť z tisíce totožných pilířů vznikne jen duchaprázdné zrcadlení... Nemá smysl se pohoršovat, že se jeden člověk liší od druhého, že touha jednoho odporuje touze druhého, že jazyk jednoho není jazykem druhého... Sjednotit znamená lépe svázat jednotlivé rozličnosti, a ne je vymazat kvůli bezduchému pořádku“ (Exupéry, 1998, s. 138).

Právě toto pojetí „sjednocení rozličného“ se stává výzvou pro současný globalizovaný svět. T. G. Masaryk zdůrazňoval ve svých argumentacích stálou potřebu konstruktivní kritiky.

Jestliže podrobíme současnou realitu světa skutečně kritickým pohledům, pak dospějeme, ostatně jako mnoho jiných významných osobností vědy a umění, k poznání nezbytnosti změny způsobu vnímání reality světa. Na to poukázal mezi jinými i nositel Nobelovy ceny za fyziku z roku 1933 – rakouský fyzik a jeden ze zakladatelů kvantové mechaniky Erwin Schrödinger (1867 – 1961) když konstatoval, že bytí každého jednotlivého člověka je úzce spojeno s bytím ostatních lidí. „Místo abychom nechávali důmyslnou mašinerii, kterou jsme vynalezli, produkovat rostoucí množství zbytečného luxusu, musí být našim záměrem rozvíjet ji tak, aby zbavovala lidi veškeré neinteligentní, mechanické a strojové práce. Stroj musí převzít dřinu, pro kterou je člověk příliš dobrý, a ne člověk práci, pro kterou je stroj příliš drahý, jak tomu velmi často je. To nepovede k tomu, že výroba bude levnější, ale k tomu, že ti, kdo se jí

zabývají, budou šťastnější. Je malá pravděpodobnost, že se to podaří prosadit, dokud na celém světě převládá soutěžení mezi velkými firmami a koncerny“ (Schrödinger, 2004, s. 161).

V roce 1877 vydal německý sociolog a filosof Ferdinand Tönnies (1855 – 1936) vědeckou monografii „Pospolitost a společnost“ (*Gemeinschaft und Gesellschaft*) v níž se zabýval dvěma typy lidského soužití či sociálních vazeb.

První typ sociálních kohezí byl autorem vnímán jako „pospolitost“ utvářená pevnými společensko-osobními vazbami (*Gemeinschaft*), čímž byly rozuměny vztahy v tradičních, víceméně uzavřených lidských společenstvích. Postavení každého jednotlivce tak bylo pevně dáno a společenské koheze byly vnímány přes vztahy rodinné, příbuzenské, sousedské. Lidé v takovémto společenství byli vedeni přirozenou vůlí (*Wessenville*), kterou člověk není schopen racionálně ovlivňovat a měnit. Je proto zjevné, že pocit spolupatříčnosti lidských entit např. k národu byl velmi silný a bylo jej možno charakterizovat bohatými altruistickými činnostmi, široce se uplatňující spolupráci na bázi vzájemné pomoci a pocity úcty k ostatním členům příslušného lidského společenství.

Druhý typ sociálních kohezí byl F. Tönniesem vnímán ve smyslu „společnosti“ (*Gesellschaft*), která je vytvářena na základě svobodné volby (*Kürwill*) každého jedince. A protože každý jedinec sleduje podle autora především své vlastní osobní zájmy, je jeho vůle výsledkem racionálního rozhodování a kalkulu. Lidé se v těchto společenstvích oprostí od tradičních vazeb. Pokud si lidé v takových společenstvích pomáhají, očekávají vlastní prospěch a jakýkoliv zásah do života z vnějšího prostředí vnímají spíše negativně (*Gemeinschaft a Gesellschaft*, 2017).

Ačkoli je přirozené, že v každém společenství najdeme oba typy společenských kohezí, je nutno vycházet ze skutečnosti, že vlivem průmyslové revoluce a průmyslové industrializace krajiny došlo k výraznému narušení rovnováhy těchto dvou typů sociálních kohezí ve prospěch rostoucího počtu a nakonec i převládající většiny takových vztahů, v nichž lidé sice bydlí v geograficky blízkých sídlech a sídelních jednotkách (ať se jedná o růst sídelních útvarů hromadné nebo individuální bytové zástavby), ale sociálně jsou od sebe výrazně

vzdálení. Původní vztahy mezi lidmi zpečetěné lidsky přirozenými atributy (náklonnost, úcta, sousedská pomoc) byly nahrazeny smluvními vztahy a vztahy směny hmotných statků. Nástrojem kontroly se stalo zformalizované právo a neobyčejně velký vliv ve vztahu k rozvoji médií získalo veřejné mínění. Základem ekonomických činností se vedle průmyslových aktivit stal obchod, finančnictví a obdiv k nikterak korigovanému fenoménu „zisku“.

V současnosti je tento pohled na vývoj lidského společenství umocňován snahou po měřitelnosti všech lidských aktivit, a to jak materiální, tak i nemateriální povahy, což samozřejmě vyvolává neobyčejně velkou tenzi ve společnosti. Tuto skutečnost si velmi dobře uvědomovala nejen v průběhu 20. století, ale i v současnosti řada intelektuálů. Není rozhodně cílem této studie dokumentovat tyto názorové shody mnoha vědeckých či kulturních osobností, proto za všechny osobnosti predikující možnost změny, uveďme Ericha Fromma (1900 – 1980), který ve svých tezích o dalším možném vývoji společnosti jasně deklaroval již v průběhu 20. století, že hospodářské rámcové plánování by se mělo osvobodit o fenoménu „svobodného trhu“, který stejně se již z velké části stal fikcí a fenomén „neomezeného růstu“ ve smyslu zvyšování zisku by měl být vystřídán výběrově respektovaným růstem.

Cílem by proto mělo být obnovení zajímavého a inteligentního soutěžení mezi jednotlivými lidmi, nikoliv paradigma vzájemné konkurence, nerespektující přirozenou časoprostorovou diferencii nejen přírodních, ale i společensko-kulturních struktur. O nadvládě „konkurence“ nad „lidskou solidaritou“ ale psal již výše uvedený Ferdinand Tönnies, když na přelomu 19. a 20. století charakterizoval tento jev jako jeden z pěti základních rysů moderní společnosti. K dalším náležely: ztráta lidské pospolitosti a vznik anonymní utilitaristické společnosti, nadvláda zákona nad lidským citem, nadvláda ideologie nad náboženstvím a nadvláda společenského významu širokého podnikatelského prostoru nad domovem, a tím i nad géniem krajiny (genius loci, genius regionis).

Charakter moderní společnosti výstižně nastínil filosof Václav Bělohradský, když uvedl: „Moderní společnosti charakterizoval proces integrace, jehož konstitutivní podmínkou byla orientace periferií na jedno – elitami

sdílené, otevřené a inkluzivní – centrum“ (Bělohradský 2017, s. 5).

Velmi pregnančně charakterizoval v rámci postmoderní společnosti vzájemný vztah ekonomické konkurence a politiky (potažmo demokracie) i současný český filosof Marek Hrubec (*1968), když konstatoval: „Ekonomická globální integrace umožnila transnacionálním firmám využívat levnou pracovní sílu v rozvojových zemích, neplatit téměř žádné sociální zabezpečení, unikat do daňových rájů a kumulovat tak enormní množství zisku, který je nástrojem vymáhání politické moci. [...] O ekonomikách a politice tak rozhodují stále méně občané prostřednictvím demokratických institucí a stále více se uplatňuje sektářský zájem mocných korporátních skupin a neoliberalních politiků v jejich službách. Globální kapitalismus oslabuje tak demokracii a posiluje majetkovou oligarchii, tedy plutokracii“ (Hrubec 2015, s. 81).

V. Bělohradský spojuje existenci postmoderní společnosti s rostoucím významem „globálních sítí“, které podlamují historicky vzniklý význam center ale i celků a v nich reprezentativních elit. Tyto globální sítě tak (pro mnohé paradoxně) způsobují rozvrat integračních procesů. Pod pojmem „zasítované společnosti“ vnímal španělský sociolog Manuel Castells (*1942) „dynamickou, samostatně vyvíjející se strukturu, poháněnou informačními technologiemi, jejíž infrastruktura je tvořena obrovskou sítí recipročních vztahů mezi jednotlivci, komunitami a nadnárodními korporacemi“ (Bělohradský 2017, s. 5).

V. Bělohradský navíc velmi zřetelně nastiňuje důvody tohoto stavu, když poukazuje na kardinální proměnu vztahu práce za mzdu k všeobecné práci, když uvádí: „Všeobecná práce je rozhodující formou bohatství postmoderní společnosti, práce za mzdu na něm jen parazituje. Přisvojování si výsledků všeobecné práce soukromým kapitálem je stále větším skandálem zasítované společnosti sdílených znalostí a neomezené komunikace.“ Proto (nejen) V. Bělohradský dochází k závěru, že boj o emancipaci všeobecné práce od její redukce na práci za mzdu je klíčovým politickým konfliktem současné postmoderní společnosti.

Dáte mi asi za pravdu, že k tomu nejen ve Slovenské republice či České republice, ale i ostatních zemích Evropské unie chybí dostatek odpovídajících nových, silných, tvůrčích vizí!

Nestačí tudíž pouze hromadit dostupná fakta a už vůbec ne vytvářet kvantifikace tam, kde by mělo jít o růst kvality ve smyslu komplementárně vnímané optimalizace existujících vztahů, nýbrž je zapotřebí nalézat uvážlivá řešení, která by dominovala a rozhodujícím způsobem ovlivňovala nejrůznější lidská rozhodnutí, která v postmoderní společnosti, ať chceme či nechceme, budou vždy mít rozměr lokální, regionální a globální.

Nestačí tudíž pouze shromažďovat (neobyčejnou rychlostí stále se rozrůstající) statistické údaje, ale je třeba hledat rozumná řešení pro fungování systému všech dílčích společenských systémů.

Nestačí, aby v rámci výchovně-vzdělávacích činností bylo novými generacemi pouze vstřebáváno stále rostoucí množství (vědeckotechnickým pokrokem generovaných) informací, ale je nutno hledat skutečnou lidskou moudrost vedoucí k pochopení existence obsahově rozdílných společenských struktur a jejich systémů, podmíněných různorodostí podmínek života lidí v čase a prostoru.

Lze ale vůbec na bázi vědy hledat lidskou moudrost? Mohlo by se totiž zdát, že tato otázka nemá zcela nic společného s vědou a vědeckým přístupem k řešení konfliktních společenských situací.

V čem tedy spatřovat podstatu onoho „lidského moudra“? Na první pohled by se mohlo zdát, že odpověď bude velmi složitá. Nemusí tomu ale tak být, pokud vyjdeme z předpokladu, že ono „lidské moudro“ budeme hledat či studovat ve vztahu ke konkrétním časoprostorovým determinacím, tedy kontextuálně. Téměř na konci druhého desetiletí 21. století je zřejmé, že pokud realitu nebudeme vnímat kontextuálně, nemají lidé šanci dostat se z bludného kruhu konfliktních situací.

Myslet si, že jestliže v průběhu vývoje lidského druhu na planetě Zemi platilo, že kauzální vztahy měly svou přirozenou logiku, význam a společenské opodstatnění, bude tomu tak i nadále, je krajně nevěrohodné. To v žádném případě neznamená zánik kauzálních vztahů, ale výrazné snížení jejich vlivu na rozvoj kreativních společenských procesů.

Vzhledem k celosvětovým dopadům rozvoje průmyslové, vědeckotechnické a zejména pak informační revoluce je více než zřejmé, že v důsledku rostoucí informovanosti mas světové populace je další společenský rozvoj

možný jen díky důslednému reflektování kontextuálních vztahů, vazeb a kohezních sil v konkrétních časoprostorových strukturách světa. A ty mají podobu od lokálních, regionálních, mezoregionálních, makroregionálních až ke globálním aspektům společenských struktur. Nelze proto nadále postupovat (nejen v politice) tím způsobem, že jevy budou vnímány v podobě dvou aspektů, (duálně, binárně, dichotomně).

Kontextů jsou naopak nepřehledná množství a právě ony vyjadřují skutečnou realitu (nejen) lidské existence na planetě Zemi. Jestliže budeme respektovat tuto přirozenost, kterou lidé prostřednictvím své poznávací schopnosti vyjadřují jako časoprostorové rozrůznění (diferenciace) světa, pak je nezbytné, aby i v politickém rozhodování o existenci a vývoji jednotlivých objektů či jevů, měly co nejširší masy světové populace možnost aktivně se spolupodílet na rozhodovacích procesech.

Způsoby a techniky, jakými bude prováděno uplatňování spolupodílení se na rozvoji jednotlivých struktur, nejsou přitom tím nejdůležitějším. Zásadním aspektem společenské změny, která souvisí s přechodem od kauzálního vidění na kontextuální vnímání reality světa, je schopnost a ochota přiznat, že dosavadní vnímání rozvoje jako rostoucí akumulace (převážně) ekonomických zisků je společensky neudržitelné. To souvisí i s přehodnocením vůdčího paradigma industriální společnosti, které bylo založeno na konkurenčním vnímání reality člověka v časoprostoru. Tím novým paradigmatem, uplatňujícím se v celosvětovém měřítku, by mělo být paradigma vzájemné spolupráce na bázi komplexně vnímané výhodnosti pro všechny zúčastněné subjekty, na dané spolupráci se podílející (Vencálek, 2014).

V takto koncipovaném přístupu bude vždy stěžejní roli hrát nalézání určité relativní rovnováhy či relativní stálosti. Velmi důležitý je důraz na relativnost rovnováhy, a tím i relativní stálost. To proto, poněvadž s absolutní rovnováhou (stálostí) se setkáváme jen zřídka. Teprve takto generovaná lidská zkušenost, kterou lze vnímat v kontinuitě generační, má skutečně vysokou hodnotu pro život konkrétního lidského společenství, souboru obyvatel, entity nebo skupiny.

Je to právě relativní rovnováha a relativní stálost, která pokud má generovat kreativní procesy s rozhodujícími dopady na rozvoj spo-

lečnosti, nemůže být nadále spojována rozhodujícím způsobem s hierarchickou organizací strukturních částí (jednotek), ale musí být utvářena na jiné bázi. Tou je fraktální vnímání organizace a řízení dílčích částí v pestré škále kontextuálně utvářených propojení, tvorby a rozvoje pozitivně synergických sil v kulturní krajině.

Časové období sta let od vzniku Československa (1918) až po současnost (2018) se vyznačuje značným počtem bodů singularity (kvalitativních změn). K těm nejvýznamnějším náležely roky: 1938, 1945, 1948, 1960, 1968, 1989, 1993). Právě díky sumě neobyčejně významných společenských proměn tohoto území lze konstatovat, že právě v těch okamžicích, kdy hierarchická organizace prostoru s výraznou centralizací se alespoň částečně proměňovala ve struktury, které mohly spolupracovat na bázi vzájemné výhodnosti, pak v těch okamžicích rostl i význam vnitřního kapitálu území uložený v lidech obývajících tuto krajinu.

Odkaz vzniku Československa v roce 1918 lze pochopitelně spatřovat v mnoha nejrůznějších kontextech České republiky i Slovenské republiky v rámci Evropské unie. Společenské procesy mající globální podobu by ale měly mnohem výrazněji mobilizovat evropský intelektuální potenciál k nalézání nových vizí společenského rozvoje (nejen) obyvatel České republiky, Slovenské republiky, Evropské unie, ale i jednotlivých dílčích, dnes globálně nejrůzněji propojených, částí ekumeny planety Země.

Literatúra:

- BĚLOHRADSKÝ, V.: Rozkoly doby postmoderní. In: Salon / literární a kulturní příloha; Právo, 12. 1. 2017.
- EXUPÉRY, A.: Citadela. Praha: Vyšehrad 1998.
- FROMM, E.: Mít nebo být? Praha: Naše vojsko 1994.
- Gemeinschaft a Gesellschaft, 2017. Dostupné na internetě:
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Gemeinschaft_a_Gesellschaft> [17/07/2018].
- HRUBEC, M.: Odjištěná společnost / rozhovory o potřebné společenské změně. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2015.
- MASARYK, T., G.: Nová Evropa / Stanovisko slovenské. Praha: Ústav T. G. Masaryka a Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2016.
- NĚMEC, M.: Masarykova zahraniční akce, 2015. Dostupné na internetě:
<<http://www.dejepis.com/ucebnice/masarykova-zahranicni-akce/>> [17/07/2018].
- SCHRÖDINGER, E.: Co je život? K mému životu. Brno: Vutium 2004.
- VENCÁLEK, J.: Teoria fraktálnej demokracie / Theory of Fractal Democracy. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014.
- VENCÁLEK, J.: Tak jako před 100 lety bylo ke vzniku Československa zapotřebí silných vizí, tak i po 100 letech jsou neméně potřebné nové silné vize ke svobodnému fungování České republiky v globalizovaném světě. Kulturní magazín Kultura F-M. No. 3 (2018), s. 30 – 31.

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1-0077/17 „Politicko-priestorová štruktúra štátu v podmienkach globalizácie“.

OBMEDZENIE SUVERENITY ČLENSKÉHO ŠTÁTU V EURÓPSKEJ ÚNII

ANDREA ZJAROVÁ

Gustav Radbruch Institute of Theory of Law
Faculty of Law
Pavol Jozef Šafárik University in Košice
Slovak Republic
E-mail: zjarova@gmail.com

Abstract:

The sovereignty is the power of the state which is independent from any other internal or external powers. The sovereignty is the attribute of the power of the state or the right of the state, whose condition is the existence of the state independent of any other state. The purpose of this contribution is to provide the impact of European Union member states sovereignty. The concept of sovereignty is changing because of the integration of the states in supranational European Union. The sovereignty of all member states of European Union is limited upon the international treaties which creates the field of this supranational organization. The Fiscal union, the Eurozone, limiting of the designation of top officials, limiting the development of foreign relations or limiting the justice are some examples of limitation of sovereignty in European Union. Last part of this contribution deals with specific examples of limitation of sovereignty which are actual today. The last chapter deals with the limitation of sovereignty in Kosovo, which is the typical example of the relation between sovereignty and self-determination like two basic norms of international law which often appear in contradiction to each other, Ukraine, whose state sovereignty is questioned, the Basque territory whose habitants consider to be a nation, whose main purpose is to create their own state with their own sovereignty and Gibraltar, the British overseas territory.

Keywords:

European Union; Limitation of Sovereignty; Member State; Sovereignty of State; The Treaty of Lisbon.

Úvod

Otázka suverenity štátu je v súčasnosti veľmi frekventovanou a diskutovanou. Ide o veľmi obsiahlu tému, ktorá sa dá vnímať z viacerých aspektov. V Európskej únii dochádza k značnému obmedzovaniu suverenity členských štátov. Fiškálna a banková únia, eurozóna, menovanie najvyšších úradníkov, či súdnictvo sú len niektoré z mnohých oblastí, v ktorých dochádza k obmedzovaniu suverenity členských štátov v Európskej únii. Členské štáty sa vzdávajú časti svojich právomocí v prospech tejto supranacionálnej organizácie, ktorá je po prijatí Lisabonskej zmluvy považovaná za samostatný subjekt medzinárodného práva. To znamená, že sa môže podieľať na medzinárodnej normotvorbe a uzatvárať medzinárodné zmluvy vo svojom mene, ktoré zaväzujú aj členské štáty.

Suverenita štátu ako najvyššia, absolútna a výhradná moc na určitom území bola obmedzená a toto obmedzenie prinieslo zmenu na nazeranie suverenity štátu, tak ako ju definoval Bodin. Sú to nové procesy, ktoré prispievajú

k zmene na nazeranie na tento klasický pojem. Ide najmä o účasť štátov v supranacionálnych organizáciách, na ktoré prenášajú štáty svoje právomoci a vykonávajú ich lepšie na tejto nadštátnej úrovni. Pokiaľ ide o niektoré oblasti ako napríklad medzinárodné vzťahy, tieto si ponechávajú štáty vo svojej výlučnej právomoci.

Suverénny štát nemôže na svojom území tolerovať obmedzenie suverenity zo strany iného štátu, okrem prípadu, ak sa zaviazal vykonať určitý medzinárodný záväzok na základe zmluvy, alebo ak ide o určité pravidlo medzinárodného práva. Medzinárodné organizácie vytvárajú komplikovaný svet medzištátnych vzťahov, ale sa potvrdzuje, že hlavnú úlohu v medzinárodných vzťahoch majú vždy štáty, aj keď medzinárodné organizácie ich sčasti limitovali.

Suverenita štátu teda tvorí základ štátneho mechanizmu už od vzniku prvých štátov. Moderný fenomén integrácie štátov na regionálnej úrovni a tiež globalizácia vzťahov priniesli revidiu nazerania na suverenitu štátu, ktorá sa už nechápe ako absolútna moc štátu, ale sú to štáty, ktoré sa jej dobrovoľne vzdávajú v prospech takejto integrácie.

Obmedzenie suverenity členského štátu v EÚ

Autori tradične rozlišujú dva typy obmedzenia suverenity. Obmedzenie *de iure* a *de facto*. Pokiaľ ide o obmedzenie suverenity *de facto*, ide o obmedzenie, ktoré je založené na nevyvážení moci, ktoré existujú vo svete v určitom historickom momente. Toto obmedzenie nie je dobrovoľné a je charakterizované tým, že štát je pod mocou iného štátu. Obmedzenie suverenity *de iure* je následkom začlenenia štátu do nadštátnych organizácií, kde pri vstupe do takejto organizácie strácajú štáty časť svojej suverenity, ale účasť v takejto medzinárodnej organizácii im prináša aj mnohé výhody. Toto obmedzenie má dobrovoľný charakter a sú to štáty, ktoré sa pričlenia k organizácii slobodne na základe zmluvy. Ide najmä o prípad Európskej únie (Morgan-Evans, 1999, s. 633 – 639).

Fiškálna únia a banková únia

Členské štáty sú v súčasnosti v inej situácii ohľadom postavenia Európskej únie, ako to bolo na začiatku integrácie. História ukazuje na to, že názory za a proti integrácií v podobe straty suverenity na seba narážali. Postupná integrácia vo viacerých oblastiach začala napredovať, aj napriek mnohým problémom. Najmä po prijatí Lisabonskej zmluvy sa začali ozývať hlasy proti integrácii a proti oslabovaniu suverenity členských štátov. To vyústilo do finančnej krízy, ktorá prerástla do dlhovej a bankovej krízy a zasiahla nielen eurozónu ale aj celú Európsku úniu. Táto kríza má negatívne dôsledky na ekonomickú situáciu štátov: dlhy, nezamestnanosť, recesia, ktoré donútili preniesť niektoré časti suverenity na nadnárodnú úroveň a štáty sú nútené vzdávať sa svojej suverenity s cieľom zachrániť vytvorený systém. Je to práve dlhová kríza, bez ktorej by štáty neprehľbovali integráciu a nerobili by ústupky v oblasti bankového dohľadu alebo fiškálnej únie (Suchá, 2013, s. 167 – 185).

Vytvorenie fiškálnej únie predstavuje v súčasnosti obmedzenie suverenity členských štátov Únie. Zmluvou o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii bola vytvorená fiškálna únia. Tento dokument je vypracovaný na medzivládnom princípe, a nie prostredníctvom zmeny primárneho práva. Fiškálna zmluva predstavuje opatrenia, ktorých cieľom je riešiť rozpočtovú disciplínu členských štátov a takýmto spôsobom riešiť pretrvávajúcu krízu v eurozóne.

Tento nový systém dohľadu má účinkovať v prvom rade preventívne a udržiavať štáty v dohodnutých a udržateľných limitoch fiškálnej politiky. Uvedený systém obsahuje aj donucovacie mechanizmy, ktoré môžu ovplyvniť fiškálnu suverenitu jednotlivých členských štátov, ktorá je aj naďalej považovaná za suverénnu doménu národných štátov. *„Na rozdiel od sekundárnej legislatívy EÚ, ktorá je výsledkom legislatívneho procesu bez priamej účasti národných parlamentov, Fiškálna zmluva vytvára podmienky na vytvorenie „národného vlastníctva“ legislatívy, ktorá môže mať ďalekosiahly dopad na rozpočtovú politiku členského štátu. Znamená to, že fiškálna zmluva dáva potenciálne závažným zmenám v národných rozpočtoch priamy zdroj legitimacy z národných parlamentov, ktoré ju predtým musia ratifikovať.“*

Na Slovensku bol v tejto súvislosti prijatý Ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti. Ústavný zákon a aj fiškálna zmluva stanovujú rovnaký cieľ, ktorým je posilnenie rozpočtovej disciplíny, no prostriedky na jeho dosiahnutie sú rôzne. Cieľom fiškálnej zmluvy je teda ustanovenie fiškálnych záväzkov v legislatíve členských štátov, ktorými sa má zamedziť destabilizácií menovej únie kvôli nezodpovednému správaniu členských štátov v oblasti rozpočtovej politiky (Korčok, 2012, s. 206 – 211).

Banková únia tiež predstavuje obmedzenie suverenity členských štátov a hlbšiu integráciu v rámci Únie. Jej cieľom má byť najmä predchádzanie finančnej krízy takej, aká existuje od roku 2008. Jej podstatou je stabilizácia bankového sektora, ktorého problémy by sa dali riešiť na európskej úrovni. Základom je vytvorenie spoločného dohľadu nad bankami v Európskej únii, ktorý má zabezpečovať Európska centrálna banka, ktorá má prispieť k udržaniu dôvery medzi bankami eurozóny a taktiež bude napomáhať stabilite eurozóny (Baka, 2012, s. 443 – 452).

Eurozóna

Možnosť štátu kontrolovať všetky otázky, ktoré sa týkajú meny, operácie s finančnými prostriedkami, kontrola množstva peňazí v obehu, prípadne menenie peňazí, sa nazýva menová suverenita. Súčasná globalizácia, ktorá je prítomná na svetových trhoch, tak ako aj spoločný európsky menový systém, obmedzujú menovú suverenitu jednotlivých členských štátov.

Tradičný koncept suverenity tak ako ho rozpracoval Bodin sa v prípade Európskej únie prispôbil vtedy, keď štáty uvideli výsledky menovej suverenity, ktoré sú prezentované v zjednodušení spoločného trhu, vo väčšom vplyve Únie na ekonomiku jednotlivých členských štátov, v zjednodušení výmeny peňazí prípadne v raste zamestnanosti. Tieto výhody prevyšujú nevýhodu, ktorá spočíva v obmedzení suverenity členských štátov.

Je dôležité podčiarknuť, že stať sa členom Únie pre štát neznamená zrieknutie alebo postúpenie celej suverenity štátu na Európsku úniu, ale krok od suverenity štátu na akúsi regionálnu suverenitu. Toto rozhodnutie, ktoré je autonómne a nezávislé je následkom pokroči-

lého procesu ekonomickej integrácie a homogenizácie štátov.

Euro, ako spoločná mena Európskej únie, vykazuje všetky pojmové znaky plnohodnotnej meny: ide o jednotnú a nedeliteľnú menovú politiku a centrálnu emisnú politiku, ktorá je sústredená do rúk centrálnnej menovej inštitúcie, ktorou je Európska centrálna banka. Ako plnohodnotná mena nahrádza euro národnú menu každého štátu s tým, že domáca mena takéhoto štátu zaniká. Euro je právnym nástupcom národných mien (Tomášek, Týč, 2013, s. 302 – 304).

Pôsobnosť Európskej centrálnnej banky, ako orgánu Únie je odvodená z právomocí Únie v oblasti menovej politiky, ktorá je výlučnou právomocou. Výlučnosť týchto právomocí vyplýva zo skutočnosti, že členské štáty so zavedením jednotnej meny zároveň preniesli menovú suverenitu na Európsku úniu. Skutočný rozmer menovej suverenity ktorý podopiera individuálne slobody peňažnou hodnotou a ovplyvňuje peňažné zásoby, verejné financie a od nich závislé odvetvia spoločenského života je tak vyňatý z úloh nositeľa štátnej suverenity. Prechod menových právomocí z členských štátov na Úniu znamená vyňatie menových otázok z bezprostrednej parlamentnej zodpovednosti členských štátov, ale vzhľadom na nezávislosť Európskej centrálnnej banky sú tieto otázky mimo pôsobnosti Európskeho parlamentu, čo znamená, že je tu zmarená možnosť potenciálnych záujmových skupín, ktoré sa usilujú o volebný mandát ovplyvňovať politickými prostriedkami menové rozhodnutia. Prechod menových právomocí je upravený v zriaďovacích zmluvách medzi členskými štátmi. Nezávislá centrálna banka prispieva k zaisteniu hodnoty meny lepšie, ako orgán, ktorý je závislý na krátkodobom konsenze politických síl.

Vedľa Európskej centrálnnej banky funguje v Únii Európsky systém centrálnych bánk, ktorý je zložený z Európskej centrálnnej banky a zo všetkých národných centrálnych bánk. Európsky systém centrálnych bánk funguje ako inštitúcia pre koordináciu menovej politiky Únie a je tvorený aj centrálnymi bankami tých štátov, ktoré nie sú členmi eurozóny a majú vlastnú menovú politiku. V členských štátoch plnia národné centrálné banky funkcie orgánov menovej politiky len vtedy, ak tento štát nie je súčasťou eurozóny. Ak členský štát je členom eu-

rozóny, jeho centrálna banka odovzdala všetky menové právomoci do rúk Európskej centrálnej banky, ktorá je orgánom menovej politiky celej eurozóny. Národné centrálné banky štátov eurozóny sú tak iba národné orgány, ktoré vykonávajú jednotnú menovú politiku Európskej centrálnej banky.

Pokiaľ ide o úlohy Európskej centrálnej banky, táto vykonáva menovú politiku Únie, ktorá je založená na princípe cenovej stability, čo umožňuje prognózovať infláciu. Taktiež vykonáva menové operácie, spravuje devízové rezervy členských štátov, podporuje fungovanie platobných systémov a je emisnou bankou eurozóny pre vydávanie eurobankoviek. Pre vydávanie euromincí má delenú právomoc s národnými centrálnymi bankami členských štátov (Tomášek, Týč, 2013, s. 178 – 181).

Obmedzenie v menovaní najvyšších úradníkov

Výrazným zásahom do suverenity členských štátov je ich obmedzenie v menovaní najvyšších úradníkov. Uvedené obmedzenie suverenity členského štátu priamo súvisí s tvorbou právnych aktov Únie a s výkonom súdnej moci. Tieto činnosti sú realizované najmä prostredníctvom týchto úradníkov. Sú to inštitúcie Európskej únie, ktoré prijímajú, vydávajú a aplikujú právne normy a zaisťujú výkon justície. V otázkach, v ktorých pred vstupom štátu do Európskej únie rozhodovali úradníci členských štátov, po vstupe do Únie rozhodujú úradníci Únie, ktorí prijímajú akty na návrh Komisie, ktorá nie je voleným orgánom. Väčšina orgánov Únie nie je volená a úradníci sú menovaní členskými štátmi, alebo inštitúciami Únie.

Komisia je výkonným, iniciatívnym a kontrolným orgánom. Komisári nie sú zástupcami členských štátov, avšak napriek tomu, že pochádzajú z členských štátov a sú ich občanmi, pri výkone svojej funkcie sú absolútne nezávislí a presadzujú výhradne záujmy a stanoviská Únie. Nesmú prijímať inštrukcie od vlády žiadneho štátu.

Rada Európskej únie je orgánom, v ktorom sú zastúpené členské štáty, čiže reprezentuje záujmy členských štátov. Tieto sú zastúpené prostredníctvom členov vlády, podľa prejednaných otázok. Najčastejšie sú to ministri zahraničných vecí alebo európskych záležitostí.

Jediným voleným orgánom je Európsky parlament. Voľby prebiehajú podľa právnych poriadkov členských štátov, zatiaľ neexistuje spoločná unijná úprava volieb do Európskeho parlamentu. Európsku radu tvoria hlavy štátov a predsedovia vlád. Je to predovšetkým politický orgán (Týč, 2010, s. 58 – 72). Otázka obmedzenia suverenity v menovaní najvyšších úradníkov teda súvisí s problémom demokratického deficitu Únie.

Obmedzenie rozvíjať zahranično-politické vzťahy

Európska únia ovplyvňuje faktickú suverenu členských štátov, čoho výsledkom je ohraňovanie práva členských štátov zasahovať do svojich zahranično-politických aktivít.

Ako vyplýva z článku 47 Zmluvy o Európskej únii, Európska únia má právnu subjektivitu. Skrýva sa v nej subjektivita dvojako: na úrovni medzinárodného práva a na úrovni vnútroštátneho práva členských štátov. Únia je teda subjektom medzinárodného práva, čo znamená, že môže vystupovať v medzinárodných právnych vzťahoch vo vlastnom mene a môže uzatvárať medzinárodné zmluvy, čiže tieto vzťahy vytvárať, meniť alebo rušiť. Je spôsobilá byť aj členom medzinárodných organizácií, prípadne niesť medzinárodnoprávnu zodpovednosť (Týč, 2010, s. 57 – 58).

Únia ako samostatný subjekt medzinárodného práva môže uzatvárať rôzne typy dohôd, napríklad asociačné dohody, ktorými sa najmä pripravuje budúce členstvo štátu v Únii, kooperačné dohody, ktoré sa týkajú spolupráce v mnohých oblastiach, ako napríklad hospodárstvo, finančná a technická sféra, prípadne obchodné dohody, napríklad Dohovor o založení svetovej obchodnej organizácie. Členský štát ale nemôže uzatvárať dohody s tretími štátmi alebo s medzinárodnými organizáciami, ktoré by boli v rozpore s európskym právom.

Pokiaľ ide o postavenie spoločnej bezpečnostnej a zahraničnej politiky, ktorá pred prijatím Lisabonskej zmluvy tvorila samostatný druhý pilier EÚ vybudovaný na medzivládnom princípe, má špecifické postavenie. Aj po prijatí Lisabonskej zmluvy zostalo v tejto oblasti jednomyselné hlasovanie, čo znamená, že v konkrétnych prípadoch sa spoločná zahraničná politika uskutočňuje len tam, kde dochádza k dohode všetkých členských štátov. Prá-

vomoc Únie sa vzťahuje na všetky oblasti zahraničnej politiky a všetky otázky, ktoré sa týkajú bezpečnosti Únie. Rozhodovacími orgánmi sú Európska rada a Rada, ktoré zásadne rozhodujú jednomyseľne, čo znamená, že žiaden členský štát nehlasuje proti. Zdržanie sa hlasovania nenarušuje jednomyseľnosť, pokiaľ sa nezdrží hlasovania najmenej tretina členských štátov, ktorá predstavuje najmenej jednu tretinu obyvateľstva Únie. Ak tieto štáty vydajú rozhodnutie o zdržaní, rozhodnutie nie je prijaté.

Európska rada prijíma rozhodnutia, ktorými určuje strategické záujmy Únie, stanovuje ciele a vymedzuje všeobecné smery spoločnej zahraničnej politiky vrátane vecí súvisiacich s obranou. Rada na základe všeobecných a strategických cieľov vypracúva vlastnú konkrétnu politiku a prijíma rozhodnutia nevyhnutné na jej vymedzenie a vykonávanie.

Spoločná bezpečnostná a obranná politika je zatiaľ len vo svojich začiatkoch a zaisťuje Únií operatívnu schopnosť, ktorá sa opiera o civilné a vojenské prostriedky. Únia ju môže použiť na misie vedené mimo územia Únie k udržaniu mieru, predchádzaniu konfliktov a k posilneniu medzinárodnej bezpečnosti v súlade so zásadami Charty Organizácie spojených národov. Plnenie týchto úloh je založené na využití schopností poskytnutých členskými štátmi (Týč, 2010, s. 299 – 301).

Obmedzenie v justícií

Obmedzenie suverenity členského štátu v oblasti justície je ďalším príkladom prenosu suverenity z členského štátu na Úniu. Obmedzenie suverenity členského štátu v tejto oblasti súvisí aj s tvorbou právnych aktov Únie. Právo Európskej únie tvorí samostatný právny poriadok, tak ako medzinárodné alebo vnútroštátne právo. Pre právo Únie je charakteristický princíp prednosti, ktorý predpokladá, že normy majú priame účinky vo všetkých členských štátoch bez potreby prijatia vnútroštátneho právneho predpisu. V tejto súvislosti Súdny dvor Európskej únie konštatoval, že „každý vnútroštátny súd je povinný v plnej miere aplikovať právo Spoločenstva a chrániť práva, ktoré toto právo priznáva jednotlivcom, pričom musí pri-

padne neaplikovať akékoľvek vnútroštátne ustanovenie právneho predpisu, ktoré je s ním v rozpore.“¹

Tak isto sa tu uplatňuje *eurokonformný výklad*, čo znamená, že ústavné právo členského štátu treba vykladať tak, aby nebolo v rozpore s právom Únie. Súdny sú teda povinné vykladať vnútroštátne právo v znení a v účele danej unijnej normy, tak aby dosiahli zamýšľaný výsledok. Táto povinnosť umožňuje, aby vnútroštátne súdy v rámci svojich právomocí zaistili plnú účinnosť unijného práva (Tomášek, Týč, 2013, s. 74).

Súdna sústava Únie sa skladá z unijných a vnútroštátnych súdov, ktorých spoločným cieľom je zaistiť dodržiavanie unijného práva na celom území Únie. Vzťah týchto súdov je založený na spolupráci, decentralizácii a subsidiarite. Unijné súdy teda nemajú právomoc priamo preskúmať správnosť rozhodnutí vnútroštátnych súdov a ani ich rozhodnutia rušiť. Decentralizácia znamená, že neexistuje žiadna sústava špecializovaných unijných súdov, ktoré by boli zriadené v členských štátoch a boli by poverené aplikáciou unijného práva na vnútroštátnej úrovni. Túto činnosť vykonávajú vnútroštátne súdy. Právomoc vnútroštátnych súdov je subsidiárna, pretože tieto rozhodujú vo všetkých prípadoch, v ktorých nemajú právomoci unijné súdy.

Rozdelenie právomoci sa riadi zásadou zverených právomocí, čo v oblasti súdnictva znamená, že súdy Únie môžu rozhodovať len veci, ku ktorým rozhodnutiam im Zmluva výslovne udelili právomoc. Pokiaľ ide o konkrétne rozdelenie právomocí, unijné súdy kontrolujú legalitu činnosti unijných orgánov, legalitu činnosti členských štátov na návrh Komisie a pomáhajú vnútroštátnym súdom pri aplikácii unijného práva prostredníctvom inštitútu predbežnej otázky. Unijné súdy ale nemajú právomoc rozhodovať o žalobách podaných súkromnými osobami proti členskému štátu, ani právomoc rušiť vnútroštátne predpisy.

Najvýznamnejšie miesto medzi unijnými súdmi² má Súdny dvor Európskej únie. Judikatura Súdneho dvora právo vytvára, dopĺňa

¹ Rozsudok Súdneho dvora z 9. marca 1978 vo veci C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato proti Simmenthal.

² Lisabonská zmluva zachovala trojstupňovú štruktúru Európskeho súdnictva a označuje ju ako Súdny dvor Európskej únie. Tento sa skladá zo Súdneho dvora, Všeobecného súdu a osobitných súdov.

a podáva jeho výklad. Vnútroštátne súdy sú povinné rešpektovať judikatúru Súdneho dvora. Súdny dvor kladie dôraz na autonómny výklad, ktorý spočíva v tom, že unijné právo vykladá autonómny a jednotným spôsobom, čo znamená, že ho vykladá bez ohľadu na význam obdobných vnútroštátnych pojmov a noriem.

Za najdôležitejšie konanie pred Súdny dvorom sa môže považovať konanie o prejudiciálnej otázke. Ak má vnútroštátny súd pochybnosť o výklade alebo o platnosti určitej unijnej normy, môže a v niektorých prípadoch aj musí položiť Súdny dvor predbežnú otázku podľa článku 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Konanie o predbežnej otázke je najdôležitejším konaním pred unijnými súdmi a kľúčovým nástrojom, ktorým slúži nielen na zaistenie jednotnej aplikácie unijného práva na celom území Únie, ale je aj prostriedkom, ktorý slúži k prehĺbeniu európskej integrácie.

Niektoré príklady obmedzenia suverenity

Nezávislosť je relatívna. Existuje rôzna miera nezávislosti. Existujú rôzne faktory, ktoré ju relativizujú navonok, či dovnútra. Pod suverenitou štátu sa rozumie najvyššia, výlučná a zvrchovaná moc nad celým štátnym územím.

Počas histórie možno pozorovať viaceré príklady obmedzenia suverenity. Kosovo, Ukrajina, Baskicko, či Gibraltár sú len niektoré z mnohých modelov obmedzenia suverenity, ktorými sa zaoberá tento príspevok. Ide o konkrétne a aktuálne príklady obmedzenia zvrchovanosti štátu s akcentom na vnútornú alebo vonkajšiu suverenitu.

Kosovo

Bez súhlasu Srbskej republiky a OSN bol kosovskými Albáncami dňa 17. februára 2008 vyhlásený samostatný štát Kosovo. Nové štáty sa vytvárajú tak, že sa odvolávajú na právo národa na sebaurčenie. Uvedené právo sa týka len národov, a nie národnostnej menšiny, ako to je v prípade kosovských Albáncov. Títo tvoria v rámci miestnej populácie podstatnú väčšinu, ale v rámci srbského štátu sú výraznou menšinou. Čo sa týka Albáncov, títo už mali svoj národný štát a vytvorenie ďalšieho, ešte k tomu v susedstve už nebolo nevyhnutné. Kosovo je vnútrozemským štátom, ktorý má in-

fraštruktúru a hospodárstvo napojené na bývalé štáty Juhoslávie. Nezávislé Kosovo by nebolo schopné dosiahnuť rozvoj bez spolupráce so susedmi. Kosovo by teda nebolo schopné ekonomicky produktívneho života (Netolický, 2009, s. 8).

Odčlenenie Kosova nebolo v súlade s medzinárodným právom a preto sa pokladá za protiprávne. Záverečný akt Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (Záverečný helsinský akt z roku 1975) obsahuje záväzok 35 štátov zachovať nemennosť hraníc v Európe. Základom princípu nemennosti hraníc je to, že nie je možné modifikovať hranice štátu bez súhlasu tohto štátu. V Kosove tento princíp dodržaný nebol.

Kosovo sa taktiež nemôže považovať za „suverénny a nezávislý štát“. Kosovské orgány nevykonávajú zvrchovanú moc na svojom území a ani nad obyvateľstvom. Na území Kosova sa nachádzajú vojenské sily iných štátov, ktorí kontrolujú a organizujú život. Na tomto území nie je vykonávaná ani suverenita nad obyvateľstvom, keďže to srbské sa nechce podrobiť moci Kosova. Z týchto dôvodov nejde o suverénny štát (Mráz, 2008, s. 24 – 25). „Aj keby bolo Kosovo považované za samostatný štát, jeho suverenita by bola výrazne obmedzená. Záväzkom Európskej únie je dohliadať na plnenie ústavných záväzkov, na boj s korupciou a organizovaným zločinom, na nezávislé súdnictvo a slobodu prejavu. Taktiež je tam prítomná dostatočne silná vojenská a policajná prítomnosť zahraničných vojenských jednotiek a tiež obmedzenia výzbroje ozbrojených zložiek Kosova (Mráz, 2008, s. 24 – 25).“

Medzinárodný súdny dvor na otázku Srbska, či je jednostranné vyhlásenie z pohľadu medzinárodného práva v poriadku konštatoval, že: „Medzinárodné právo neobsahuje aktívne ustanovenie, ktoré obmedzuje vyhlásenia nezávislosti, preto kosovské vyhlásenie nezávislosti neporušuje medzinárodné právo“³. Uvedené rozhodnutie ale nie je záväzné z pohľadu medzinárodného práva, má len politický a morálny význam. Preto Slovenská republika spolu s ďalšími štyrmi štátmi EÚ, medzi ktorými je Cyprus, Španielsko, Grécko a Rumunsko, aj naďalej neuznáva nezávislosť Kosova. Ide o suverénne právo štátu na uznanie, alebo neuznanie iného štátu.

³ Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci Kosovo z 22.7.2010.

Vyhlásenie samostatného štátu Kosovo vytvára nebezpečný precedens do budúcnosti, ktorý by mohol priniesť destabilizáciu, vyvolať napätú situáciu, rozšíriť separatistické myšlienky v Európe a priniesť rozpad nestabilných štátov na subštátne celky.

Ukrajina

Protesty proti vláde na Ukrajine pod názvom Euromajdan sa začali 21. novembra 2013. Začali ako reakcia na rozhodnutie ukrajinskej vlády nepodpísať asociačnú dohodu s Európskou úniou. Protesty sprevádzalo násilie a mnohé obete na životoch. Už počas rokovania Európskej únie s ukrajinskou vládou o asociačnej dohode sa ozývali hlasy proti Únii z Krymu, ukrajinskej autonómnej republiky, ktorý uprednostňuje spojenectvo s Ruskom, keďže v tejto oblasti žije väčšina etnických Rusov a nadpolovičná väčšina obyvateľstva hovorí po rusky (Euromajdan, 2017).

Na Krym vpadli ruskí vojaci, ktorí obsadili polostrov. Ide o jasné porušenie územnej suverenity Ukrajiny, čo je porušením medzinárodného práva. Ide o okupáciu, ktorá je považovaná za akt agresie podľa medzinárodného práva. Okrem toho referendum na Kryme, ktorého výsledkom bol súhlas s pripojením Krymu k Rusku bolo usporiadané za prítomnosti príslušníkov ozbrojených síl Ruskej federácie bez súhlasu vlády Ukrajiny. Toto referendum bolo protiprávne a v rozpore s ústavou Ukrajiny. Pripojenie územia Krymu k Ruskej federácii je nebezpečný precedens do budúcnosti a môže ohroziť stabilitu a územné usporiadanie v Európe. Anexia⁴ polostrova je jasným porušením medzinárodného práva. Valné zhromaždenie OSN podporilo svojou rezolúciou z 27. marca 2014 teritoriálnu suverenu Ukrajinu, ktorou konštatovalo, že referendum na Kryme je neplatné a taktiež vyzvalo ostatné štáty, aby neuznali anexiu Krymu k Ruskej federácii.

Na území Ukrajiny sa vytvorila Donecká ľudová republika, ktorú tvorí aj Luhanská oblasť Ukrajiny. Ide o štát, ktorý nebol uznaný zo strany ostatných štátov a ani zo strany Ukrajiny a Ruska, o ktorého pripojenie sa táto oblasť usiluje. Referendum, ktorým vyhlásila Donec-

ká republika svoju samostatnosť je nezákonné a nebolo uznané ani Európskou úniou.

Bezpečnostná Rada OSN musí v súčasnej kríze na Ukrajine pomôcť nájsť také riešenie situácie, aby bola ochránená suverenity a územná zvrchovanosť Ukrajiny. Situácia sa nemôže vyriešiť z jedného dňa na druhý. OSN musí sledovať vývoj na Ukrajine a pozorovať, či došlo k očakávanému zlepšeniu situácie. Pri hľadaní riešenia sa treba pridrižovať medzinárodného práva a nájsť v ňom oporu ktorá bude chrániť pred nebezpečnou globálnou nestabilitou. Situácia na Ukrajine je značne neprehľadná a je veľmi ťažké predpovedať aký vývoj bude mať súčasná kríza v budúcnosti.

Baskicko

Politické napätie medzi územiami, ktoré tvoria Španielske kráľovstvo bolo častým najmä v minulosti a tiež sa objavuje aj v súčasnosti, keďže čoraz väčší vplyv tam získavajú radikálne nacionalistické strany. Baskicko je jednou z najbohatších autonómnych oblastí Španielska, ktorého cieľom je dosiahnuť nezávislosť od Španielska.

Dňa 25. októbra 2003 bol v Baskickom parlamente prednesený „Plán Ibarretxe“, ktorý predpokladá nový autonómny štatút Baskicka založený na troch pilieroch:

1. Na existencii samostatného baskického obyvateľstva, ktoré je odlišné od toho španielskeho alebo francúzskeho,
2. na práve rozhodnúť o svojej budúcnosti,
3. na práve rozhodnúť o samostatnosti prostredníctvom referenda.

Ibarretxe chcel ustanoviť systém suverenity, ktorá by bola rozdelená medzi Španielsko a Baskicko. Tento plán je ale v rozpore s ústavou Španielska. Suverenity patrí španielskemu národu. Jej nositeľom je španielsky ľud, a nie autonómny celok, ktorý nemôže byť v žiadnom prípade suverénny. Tento plán bol v Španielskom parlamente jednoznačne zamietnutý, tak ako aj premiér Španielska odmietol referendum, v ktorom by sa obyvatelia tejto autonómnej jednotky vyjadrili o samostatnosti. Cieľom Španielska je chrániť mier, slobodu, ľudské práva, tiež územnú zvrchovanosť a suverenu (Medero, 2008, s. 19 – 25).

Otázka nezávislosti Baskicka je spojená aj s Európskou úniou. Ide o prepojenie nezávislosti a účasti v Únii. Tak ako Kosovo nebolo

⁴ Anexia je jednostranné pripojenie štátu alebo jeho časti k inému štátu pomocou politického alebo vojenského nátlaku.

uznané viacerými štátmi Európskej únie, medzi ktorými bolo aj Španielsko alebo Slovensko, obdobná situácia by sa mohla zopakovať aj v prípade samostatného Baskického štátu. Okrem toho so vstupom do Únie Baskicka by musel vysloviť súhlas Európsky parlament.

Situácia ohľadom Baskicka prípadne Katalánska sa nemôže porovnávať so situáciou v Kosove. Spojenie samostatnosti Kosova s regiónmi štátov Európskej únie je nielen teoreticky neuskutočniteľné, ale aj nepredstaviteľné a nechcené. Nie je možné porovnávať chudobné a vojnou ovplyvnené Kosovo s regiónmi Španielska. Kosovo nie je precedensom, ktorý by sa dal aplikovať na prípad Baskicka. Účasť v Európskej únii, občianska situácia a občianska poslušnosť je tak rozdielna, že v žiadnom prípade nemôže ísť o precedens (Zachar, 2008, s. 37 – 39).

Gibraltár

V júli 2013 nastala diplomatická kríza medzi Španielskom a Veľkou Britániou, kedy vedenie kolónie rozhodlo o umiestnení betónových blokov do zálivu Algeciras, ktoré bránili výkonu rybárskych práv v tejto oblasti, v ktorej pôsobili najmä španielski rybári. Tieto udalosti sa stali presne v deň výročia podpísania Utrechtskej zmluvy⁵ medzi Španielskom a Britániou, ktorou Španielsko previedlo za prísnych a špecifických podmienok vlastníctvo [zo špan. *propiedad*⁶] Gibraltáru Veľkej Británii.

Situácia okolo Gibraltáru, ktorá je aktuálna aj dnes, sa rieši s väčšími alebo menšími diplomatickými konfliktami už tri storočia a vytvára rozpor medzi dvoma členskými štátmi Európskej únie: medzi Španielskom a Veľkou Britániou. V tomto konflikte sú viditeľné dva aspekty: na jednej strane to je suverenity a na druhej dekolonizácia.

Čo sa týka suverenity, je interpretovaná tak, že Španielsko podpísaním Utrechtskej zmluvy stratilo suverenity, ktorú odovzdalo Veľkej Británii. Ale realita je taká, že Španielsko prenieslo na Britániu len obyčajné vlastníctvo územia bez akýchkoľvek právomocí, tak ako to hovorí článok 10 tejto zmluvy. Žiaden štát nemôže byť suverenny na určitom území, ak na ňom nemôže vykonávať svoje právomoci. Niektorí au-

tori rozlišujú medzi zvrchovanosťou a suverenity. V takom prípade štát, čiže Veľká Británia, môže vykonávať svoju moc na území, ktoré patrí zvyškovej suverenity iného štátu, čiže Španielsku. Tento stav by sa dal prirovnať k prenájmu tak ako ho charakterizuje vnútroštátne právo, kedy jeden subjekt rozhoduje, disponuje a vykonáva svoju moc nad určitou vecou slobodne a užíva ju, pričom vlastníctvo patrí inému subjektu. Táto idea bola prvýkrát načrtnutá v 60. rokoch v publikácii „el Libro Rojo“, čiže Červená kniha. Španieli teda tvrdia, že oni postúpili Británii len majetok a prístav, no nikdy nie suverenity ani teritoriálne vody (Tomás Ortiz de la Torre, 2013, s. 12 – 18).

Čo sa týka dekolonizácie, opakovaná a nemenná doktrína vytvorená viacerými rezolúciami OSN najmä v 60-tych rokoch, ktorými OSN potvrdila postavenie Gibraltáru ako kolónie, nad ktorou má administratívnu moc Veľká Británia a zároveň konštatovala, že jedinou cestou dekolonizácie by malo byť spätné postúpenie tohto územia Španielsku. Právo štátu na teritoriálnu integritu je podľa rezolúcie OSN nadradené nad právo na sebaurčenie (Španieli, 2013).

Aj napriek tomu, že Španielsko proklamuje svoj nárok na územie Gibraltáru, obyvateľstvo tohto územia zamietlo pripojenie k Španielsku vo viacerých referendách. Suverenity Gibraltáru je hlavným bodom sporu v anglo - španielskych vzťahoch a je ťažké prognózovať vývoj v budúcnosti.

Záver

Rozvoj medzinárodných organizácií sa realizuje na úkor klasickej koncepcie suverenity štátu, ktorou sa rozumie výlučná a neobmedzená moc zvrchovaného štátu navonok aj dovnútra. Suverenity štátu je pojem, ktorý nie je statický, ale sa neustále vyvíja. Suverenity sa chápe ako nezávislá moc v štáte ale miera jej nezávislosti je rôzna. Rozvoj medzinárodných organizácií predpokladá obmedzenie štátnej suverenity. Jednej časti suverenity sa štáty dobrovoľne vzdávajú v prospech takýchto organizácií a časť si ponechávajú. Medzinárodné organizácie prispievajú aj k inštitucionalizácii a integrácii štátov a môžu sa chápať ako prostriedky štátov na dosiahnutie týchto cieľov. Vzťahy v týchto medzinárodných organizáciách sú založené viac na spolupráci a koordi-

⁵ Utrechtská zmluva bola podpísaná 13. júla 1713.

⁶ Poznámka autora.

nácií medzi suverénnymi štátmi ako na subordinácii štátov voči vyššej politickej inštancii.

Ako medzinárodná organizácia bola pôvodne založená aj Európska únia, avšak v súčasnosti je považovaná za supranacionálnu organizáciu „*sui generis*“. Ide o zjednotenie suverénnych a demokratických štátov, ktorých cieľom je dosiahnuť mier a rozvoj. Nejde o štát, ktorý by chcel nahrádzať svoje členské štáty, ale Európska únia je niečo viac ako medzinárodná organizácia. Členské štáty vytvorili spoločné inštitúcie, na ktoré preniesli časť svojej suverenity s cieľom prijímať demokratické rozhodnutia vo veciach, na ktorých majú štáty spoločný záujem. So vznikom Únie sa začína teda hovoriť o „*delenej*“, alebo o „*zdieľanej suverenity*“ medzi štátmi a Úniou. Štáty, ktoré tvoria Úniu zdieľajú svoju suverenitu aby boli silnejšie a aby mali väčší vplyv vo svete, čo by samostatne nemohli dosiahnuť. Európska integrácia priniesla polstoročie mieru a ekonomickej prosperity. Zvýšila životnú úroveň, vytvorila spoločný vnútorný trh a priniesla jednotnú menu – euro.

V súčasnosti sa vedú mnohé úvahy o obmedzovaní suverenity členských štátov a o supranacionálnom charaktere tejto organizácie. Integrácia v Európe sa posilňuje a prehľbuje najmä po prijatí Lisabonskej zmluvy a bude veľmi zaujímavé sledovať, akým smerom sa Európska únia bude uberať.

Literatúra:

BAKA, Z.: Smerovanie európskej integrácie v čase krízy. In: Mezinárodní vědecká konference doktorandů a mladých vědeckých pracovníků. Karviná: Slezská univerzita v Opavě 2012. s. 443 – 452.

Euromajdan. Dostupné na internete: <<http://sk.wikipedia.org/wiki/Euromajdan>>[13/09/18].

KORČOK, I.: Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii. Po-

litické a ekonomické aspekty. Medzinárodné vzťahy, č. 1 (2012), s. 206 – 211.

Kosovo není precedens. Dostupné na internete: <<http://blog.aktualne.cz/~cz3~/blogy/jan-urban.php?itemid=2805>>[14/09/18].

MEDERO, G.: Estado español, soberanía, País Vasco y procesos de decisión. El viejo topo, č. 251 (2008), s. 19 – 25.

MORGAN-EVANS, L.: Los límites de la soberanía del estado en un contexto de configuración supranacional. In: Anuario de la Facultad de Derecho. La Rioja: Universidad de la Rioja 1999, s. 633 – 639.

MRÁZ, S.: Suverenita a nezávislost státu- Kosovo. Medzinárodné vzťahy, č. 1 (2008), s. 24 – 25.

NETOLICKÝ, P.: Kosovo: Suverenita, či prenos k Albánii?. Cevro, č. 1 (2009), s. 8.

Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci Kosovo z 22. 7. 2010.

Rozsudok Súdneho dvora z 9. marca 1978 vo veci C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato proti Simmenthal.

SUCHÁ, Ž.: Európska banková únia v podmienkach finančnej globalizácie. Současná Evropa, č. 2 (2013), s. 167 – 185.

Španieli a Briti sa o Skalu bijú už 300 rokov, také zlé to ale nebolo od Franca, Dostupné na internete:

<<http://www.sme.sk/c/6897074/spanieli-a-briti-sa-o-skalu-biju-uz-300-rokov-take-zle-to-ale-nebolo-od-franca.html>> [29/09/2018].

TOMÁS ORTIZ DE LA TORRE, A.: Gibraltar y la soberanía: Cuestión de matiz. La ley, č. 8175 (2013), s. 12 – 18.

TOMÁŠEK, M. – TÝČ, V. a kol.: Právo Evropské unie. Praha: Leges, 2013, s. 302 – 304.

TÝČ, V.: Základy práva Evropské unie pro ekonomy. Praha: Leges, 2010, s. 58 – 72.

ZACHAR, M.: Prečo má Kosovo nárok na samostatný štát?. Mezinárodní politika, č. 4 (2008), s. 37 – 39.

SPIŠSKÝ HRHOV AKO PRÍKLAD KOMPLEXNOSTI VZÁJOMNÝCH VZŤAHOV RÓMOV A NERÓMOV NA LOKÁLNEJ ÚROVNI

ALEXANDER MUŠINKA

Institute of Roma Studies
Center of Languages and Cultures of National Minorities
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: alexander.musinka@unipo.sk

Abstract:

The paper focuses on the presentation and analysis of activities aimed at improving the situation of the Romani community in Spišský Hrhov. We point out and explain that the conditions faced by local Roma cannot be perceived as ideal; that the whole situation must be analyzed in a complex plane in order to understand the real picture. Why, despite many years of community activities, most Roma continue to live in a separate settlement, and why the local majority still perceives the Roma as different.

Keywords:

Roma; Romani community; Self-government; Spišský Hrhov; Work with Roma.

Vo svojom príspevku by sme sa radi bližšie venovali aktuálnej situácii v obci Spišský Hrhov a aktivitám obce, ktoré sú zamerané na zlepšenie celkového postavenia a životných podmienok Rómov v obci. Vzhľadom na skutočnosť, že obec ako aj aktivity jej samosprávy sú dlhodobo prezentované primárne v médiách ako príklad veľmi úspešného práce s Rómami, radi by sme v tomto príspevku uviedli niektoré verejne prezentované tvrdenia

na „pravú mieru“ a ukázali ich v širších (komplexnejších) súvislostiach.

Hneď na úvod chceme zdôrazniť, že uvedená štúdia v žiadnom prípade nemá za cieľ spochybniť tieto aktivity alebo dokázať, že k prezentovaným zmenám nedošlo. Primárne ma za cieľ vysvetliť, reálnu situáciu niektorých prezentovaných tvrdení.

Obec Spišský Hrhov sledujeme už dlhodobo – viac ako 10 rokov – pričom viac ako 5 rokov v nej realizujeme etnografický a kultúrno antropologický výskum. Výsledkom týchto výskumov bolo aj niekoľko publikácií, ktoré sme v posledných rokoch publikovali. Prvý raz sme situáciu v obci popísali v publikácii *Podarilo sa* (Mušinka, 2012), neskôr sme o obci pre potreby Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku (SFPA) pripravili policy paper *Obec Spišský Hrhov – model úspešne fungujúcej obce v procese reformy verejnej správy a v kontexte multikultúrneho spoluzitia* (Mušinka, 2016) a najnovšie aktivity obce boli prezentované v pokračovaní knihy *Podarilo sa*, ktorú sme spolu s Miroslavom Pollákom vydali pod názvom *Darí sa* (Mušinka, Pollák, 2018). Spišský Hrhov bol prezentovaný aj v zborníku (Ne)legálne osady, v ktorom publikoval článok starosta obce Vladimír Ledecký *Postup prác pri vysporiadavaní pozemkov v obci Spišský Hrhov* (Ledecký, 2012).

Pre úplnosť a lepšie zorientovanie sa, uvediem iba stručnú charakteristiku obce. Obec sa nachádza v blízkosti okresného mesta Levoča. Podľa údajov obecného úradu mala na konci roku 2013 celkovo 1420 obyvateľov, z tohto v obci žilo podľa odhadov 325 obyvateľov, ktorí sú okolím vnímaní ako Rómovia.¹ K rómskej národnosti sa však podľa posledného sčítania ľudu z roku 2011 prihlásilo iba 27 obyvateľov. V období posledných dvoch dekád obec sa z demografickej stránky výrazne zmenila. Zatiaľ čo počet Rómov sa výrazne nemenil, počet väčšinového obyvateľstva sa takmer zdvojnásobil.² Podľa sčítania obyvateľov z roku 1950 mala obec 839 obyvateľov a o 50 rokov neskôr, v roku 2001 podľa údajov zo sčítania obyvateľov ich počet vzrástol iba na 963.³ Jedným z dôvodov takéhoto nárastu bolo aj to, že obec poskytla pre záujemcov viac ako 600 nových stavebných pozemkov s kompletnou infraštruktúrou.

Aktuálne miestna rómska komunita v obci predstavuje asi pätinu obyvateľstva (podľa údajov z Atlasu rómskych komunít z roku 2013 to predstavovalo 22,9 %), pričom väčšina žije na jednej ulici, ktorá netvorí segregovanú časť obce, ale je súčasťou prirodzenej urbanistickej osi obce – jej spodnú časť obýva majoritné obyvateľstvo a obydlia Rómov prirodzene nadväzujú na obydlia majority, ktoré sa nijakým zvláštnym spôsobom aktuálne neodlišujú čo do typu výstavby. Cela uvedená ulica na ktorej býva miestna rómska komunita je aktuálne vybavená technickou infraštruktúrou v rovnakej miere ako ostatná časť obce a všetky služby sociálnej infraštruktúry sú jej dostupné bez výnimky. Menší počet rómskych rodín (menej ako päť) býva mimo tejto ulici – v bytoch priamo v obci a niekoľko rómskych rodín má odkúpené pozemky pre výstavbu rodinných domov medzi väčšinovým obyvateľstvom.

V kontexte riešenia spolunažívania Rómov a neRómov ako aj v oblasti zlepšenia kvality

života miestnej rómskej komunity, je Spišský Hrhov prezentovaný ako vzor (niekedy až idylický) – ako príklad toho ako sa to dá a ako to funguje. Skutočnosť, má však k ideálnemu stavu ešte značne ďaleko. Pokúsime sa na príklade niektorých rovín ukázať, že situácia v Spišskom Hrhove ešte stále nie je ideálna. Uvedené príklady uvádzame bez nároku na ich úplnosť alebo hierarchickú postupnosť. V takto komplexnej/komplikovanej sfére, to ani nie je dosť dobre možné.

Ak by sme vzali akúkoľvek sféru, ktoré sa dotýka miestnej rómskej komunity, zistíme, že skoro v žiadnej Spišský Hrhov nebude dominovať. Ak si vezmeme údaje z Atlasu rómskych komunít (Mušínska et al., 2014), tak obec čo do početnosti je na 285 mieste⁴, v kontexte početnosti samotnej rómskej komunity je obec na 216 mieste, ako to prepočítame na percentuálne zastúpenie Rómov v obci, obec je dokonca na 417 mieste. A podobným spôsobom by sme mohli poukazovať aj na iné ukazovatele.

Nie je problémom pri aktuálnych znalostiach rómskych komunít nájsť obce v ktorých je početnosť Rómov nižšia, bytové podmienky kvalitnejšie, vzdelanostná úroveň vyššia alebo interetnické vzťahy lepšie. Len pre ilustráciu by sme mohli uviesť napríklad neďaleký Spišský Štvrtok alebo obec Nová Lesná a pod., v ktorých náhodný pozorovateľ iba s veľkými ťažkosťami nájde rozdiely medzi Rómami a neRómami.

Dokonca ani v rovine „veľkosti sociálnej zmeny (skoku)“ Spišský Hrhov nie je výnimočný. Ak porovnáme ako sa zmenili životné podmienky Rómov v neďalekých Letanovciach (premiestnenie z lokality Letanovský mlyn do lokality Strelníky, bolo extrémnou zmenou – z chatrčí bez akejkoľvek infraštruktúry do bytov nižšieho štandardu) alebo podobný prípad, ktorý sa udial v obci Sveržov, zmeny v týchto obciach sú výraznejšie ako v Spišskom Hrhove.⁵

¹ Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít na Slovensku (Mušínska et al., 2014). Aktuálne má obec podľa zdrojov OcÚ 1647 obyvateľov. Viac pozri na <http://www.spisskyhrhov.info/> [6/11/2018].

² Zhruba pred 12 rokmi bol počet obyvateľov obce okolo 600 a v súčasnosti sa zvýšil takmer o tisíc ľudí. (Korda, 2016), (Bán, 2016) Z týchto zdrojov čerpám aj v iných častiach tejto práce.

³ Údaje zo sčítania z archívu autora.

⁴ Do uvedeného prehľadu sme nezhrnuli mestá ale iba obce, celkový počet ktorých v uvedenej pramennej databáze bol 949. Uvedenú pozíciu uvádzame od najpočetnejšej obce.

⁵ Na tomto mieste by som iba rád uviedol, že prípad Letanovský mlyn vníma v širšom kontexte ako príklad zlej praxe, kedy sa obec „za každú cenu“ snažila „zbaviť“ problémovej miestnej komunity. Opačne vnímam prípad obce Sveržov, ktorý prezentujem ako jeden z príkladov dobrej praxe, pretože zmena podmienok bývania miestnych Rómov,

To čo je však v Spišskom Hrhove unikátne, je komplexnosť prístupu k sociálnej zmene (primárne medzi Rómami), dlhodobé a strategické plánovanie jednotlivých krokov a cieľov a hlavne vytváranie takých zmien, ktoré síce nemusia byť vizuálne okamžite viditeľné, ale budú mať veľmi silný potenciál pre ich trvalú udržateľnosť. A kombinácia práve týchto prvkov, je v kontexte Slovenska unikátna. Popis a charakteristika jednotlivých krokov bola čiastočne popísaná v už spomínaných publikáciách a je relatívne ľahko dostupná aj prostredníctvom mnohých internetových zdrojov, preto sa im na tomto mieste (z kapacitných dôvodov) nebudeme detailnejšie venovať. Nižšie popísané skutočnosti preto je nevyhnutné vnímať práve v kontexte týchto spomínaných pozitívnych zmien a nie ako kritiku (ako kritika nie sú písané).

Urbanistická situácia rómskej komunity v obci je popísaná vyššie. Aj napriek mnohým aktivitám obce, Rómovia v Spišskom Hrhove bývajú stále viac menej homogénne v jasne vymedzenej časti obce, ktorá je síce jej integrálnou súčasťou, avšak v nej nenájdeme ani jedno obydlie príslušníkov majority. K vzájomnému priestorovému premiešaniu doposiaľ nedošlo. Niekoľko rodín, ktorí bývajú v obci medzi majoritou predstavujú nepočetnú skupinu tých, ktorí tam bývajú už dlhodobo.

V nedávnej minulosti boli dokonca pokusy zo strany Rómov z miestnej komunity usadiť sa mimo osídlenia, tieto však neskončili úspešne. Po niekoľkých rokoch sa presťahovali späť do rómskeho osídlenia. Zároveň už spomínaných niekoľko stavebných pozemkov v rámci novovznikajúcej výstavby, ktoré si v obci kúpili Rómovia predstavujú štatisticky nepodstatnú časť. Okrem toho sa jedná o Rómov z iných obcí.

Vysvetlenie a pochopenie tohoto stavu si však vyžaduje širší kontext. Na prvom mieste je nutné uviesť, že na možnosť presunu Rómov z osídlenia medzi majoritu v obci, aktuálne neexistujú žiadne formálne obmedzenia. Ani priame (v zmysle konkrétnych nariadení, ktoré by im to neumožňovali) ale ani nepriame (máme na mysli také, ktoré by síce neboli deklaratívne proti miestnym Rómom, ale ktoré by

mali dopad iba na túto skupinu). Rómovia sa môžu kedykoľvek a za rovnakých podmienok ako ktorýkoľvek iný občan v obci urbanisticky presunúť z osídlenia do obce. Dôvody prečo sa tak nedeje musíme hľadať primárne v spoločensko kultúrnom kontexte. Osídlenie v posledných rokoch prešlo obrovskou vizuálnou a kultúrnou zmenou. Oproti minulosti v ňom už neexistujú chatrče, osídlenie je kompletne napojené na všetky inžinierske siete, boli v ňom postavené obecné nájomné byty a to nielen byty nižšieho štandardu ale aj štandardné nájomné byty. Okrem toho obec v osídlení realizuje aj iné - alternatívne - druhy individuálnej výstavby a pod.⁶ Z tohto hľadiska, sa javí rozhodnutie zotrvať v osídlení (alebo sa tam vrátiť) ako nijako neobmedzujúce. Aj v osídlení tak ako aj v „majoritnom priestore“ je možnosť výstavby štandardného bývania alebo jeho získanie identická.

Jedným z významných prvkov, ktoré vedú k rozhodnutiu miestnych Rómov ostať bývať v osídlení, je okrem iného aj preferencia „bývať medzi svojimi“. Bývanie medzi majoritou ešte stále prináša nutnosť príliš veľkých zmien, ktoré musia uskutočniť aby neboli vnímaní novým okolím negatívne. A aj potom čo ich absolvujú, budú stále pod výrazne vyššou „sociálnou kontrolou“ okolia (v porovnaní s majoritou) a stále budú okolím vnímaní ako „ti iní / tí druhí“. To že v takýchto prípadoch dôjde k výraznému spoločenskému prepadu nie je nutné zdôrazňovať. Veľmi zjednodušene môžeme povedať, že ak ste v pôvodnej komunite (v osídlení) boli „niekto“ v novom prostredí o túto spoločenskú pozíciu s najväčšou pravdepodobnosťou prídete a bude trvať veľmi dlho (a bude to vyžadovať veľmi veľké spoločenské „investície“) aby ste pôvodnú pozíciu získali späť. Okrem toho, ako ukazujú najnovšie výskumy Jaroslava Šotolu medzi tzv. integrovanými Rómami na Spiši (Šotola, 2016) aj v prípade splnenia „všetkých vyžadovaných vecí“ zo strany majority smerom k Rómom, nemusí to znamenať (a veľmi často neznamená), že ich majorita bude vnímať ako rovnocenných.

Ide o veľmi podobný prípad, aký zažívajú napr. imigranti z postsocialistických štátov (vrátane napr. Slovenska), ktorí sa rozhodnú

znamenať pre obec začiatok intenzívnej práce s komunitou, ktorá aj doposiaľ stále trvá. Viac o situácii v obci Sveržov pozri práce (Mušínska 2016), alebo (Mušínska, Pollák, 2018).

⁶ Podobné aktivity realizuje aj v iných lokalitách obce.

dlhodobo alebo trvale žiť v ekonomicky vyspelých štátoch západnej Európy. Bývanie v takomto prostredí si vyžaduje príliš veľa „sociálneho investovania“ čo pre mnohých môže znamenať fakt, že sa radšej vrátia späť, do svojho pôvodného prostredia. O tomto fenoméne v minulosti veľmi dobre písal americký sociológ a jeden z predstaviteľov tzv. chicagskej sociologickej školy Louis Wirth (Wirth, 1927), alebo v relatívne nedávnej dobe kanadský antropológ David Scheffel vo svojom článku o Starej Tehelni v Prešove (Scheffel, 2006)⁷.

Aby sme otázku bývania a lokácie uzavreli, je nevyhnutné poznamenať, že aj napriek dostupnosti všetkých sietí a služieb, miestne rómske osídlenie ako celok ešte zďaleka nedosahuje nerómskou majoritou definované štandardy urbanistického celku strednej triedy. Aj keď sa najhoršie obydlia – chatrče – už v osídlení nenachádzajú, a čistota celého osídlenia je neporovnateľná oproti minulosti⁸, urbanistické rozmiestnenie jednotlivých obydlií nie je identické ako u majority (podľa vyjadrenia miestnych by sa to dalo charakterizovať, že domy na ulici nie sú v „jednej línii“ ako domy neRómov), ich okolie často nie je upravené podľa „štandardov majority“ (v prípade mnohých obydlií chýbajú predzáhradky alebo upravené príľahlé pozemky/trávniky; ploty a oplotenia buď absentujú úplne alebo nie sú udržiavané a pod.) a niektoré samotné domy vizuálne (esteticky) vykazujú známky nižšieho štandardu ako sú „predstavy majority“ (domy nie sú vždy omietnuté, pri niektorých chýbajú estetické prvky ako obklady a dlažby, fasády niektorých nie sú namaľované a pod.). Taktiež infraštruktúra aj keď je dostupná pre všetkých obyvateľov osídlenia, nie všetci ju aj aktívne využívajú.

Pre úplnosť je nevyhnutné zdôrazniť, že uvedené nedostatky sú v procese neustálej zmeny a celkový obraz rómskeho osídlenia sa kontinuálne mení smerom k „majoritným

predstavám o štandarde“. Od počiatočného majetkovoprávneho vysporiadania pozemkov v osídlení až po zavedenie inžinierskych sietí neuplynulo ešte toľko času, aby zmeny boli natoľko viditeľné, že dôjde k celkovej zmene vnímania tohto priestoru zo strany majority.

Obdobná situácia ako v prípade bývania je aj v prípade vzájomných interetnických vzťahov, vrcholom ktorých sú vzájomné interetnické manželstvá. Doposiaľ neboli v Spišskom Hrhove zaznamenané žiadne interetnické manželstvá na úrovni miestna rómska komunita a miestna nerómska majorita. Samozrejme existuje niekoľko tzv. zmiešaných manželstiev, avšak tieto sa doposiaľ realizujú iba v rovine kedy zástupcovia majority nie sú pôvodom z obce. Niekoľko zmiešaných manželstiev v osídlení vzniklo a zostali tam aj bývať vďaka tomu, že v Spišskom Hrhove už dlhodobo pôsobí reedukačné centrum pre mladistvých, klienti ktorého si našli partnerov v miestnej rómskej komunite.

Druhú kategóriu tzv. zmiešaných manželstiev predstavuje nepočetná skupina obyvateľov osídlenia, ktorí si našli nerómskych partnerov mimo obce a vo väčšine prípadov sa po vzniku takýchto manželstiev aj z obce odsťahovali.

Podobne ako v prípade bývania, aj prípade interetnických vzťahov v obci stále existujú jasne vymedzené hranice medzi „svetom / priestorom majority“ a „svetom / priestorom minority“. Oficiálne nedefinované ale jasne vymedzené.⁹ Pre vnímanie miestej majority stále ostáva jasne prítomná dichotómia MY – majorita/neRómovia a ONI – Rómovia. Aj keď je pravdou, že táto dichotómia, podobne ako v mnohých iných mestách a obciach, sa rozšíri-

⁷ David Scheffel ma na práce Louisa Wirtha upozornil.

⁸ V tomto smere je nevyhnutné poznamenať, že aktuálna čistota osídlenia je primárne výsledkom pravidelného zberu odpadu a udržiavania čistoty zo strany obecných zamestnancov. Podľa informácií z terénu však úplne identická situácia je aj v majoritnej časti obce, v ktorej čistota je udržiavaná rovnakým spôsobom, pričom objem odpadov každodenne vyzbieraných v oboch častiach obce sa porovne v ničom neodlišuje.

⁹ Veľmi dobre popisuje fenomén hraníc vo svojej práci *Děvušky a cigarety* český antropológ Jakub Grygar (Grygar, 2016). Aj keď v prípade jeho výskumov ide o skutočné štátne hranice, podľa nášho názoru jeho popis veľmi dobre sedí aj na hranice medzi svetmi Rómov a neRómov a to nie len v rovine segregovaných rómskych komunít, ale aj v rovine vzájomných kultúrnych hraníc. Priestupnosť takýchto hraníc je kontrolovaná rovnakým spôsobom ako priestupnosť štátnych hraníc, pričom sa používajú štrukturálne podobne donucovacie nástroje a mechanizmy výsledkom ktorých je citelná forma sankcií. Miera priestupnosti, kontroly a sankcionovania, pritom závisí od vzájomných vzťahov týchto „dvoch svetov“, ale aj od individuálnych interpretácií (ne)formálnych pravidiel.

la o tretí rozmer a aktuálne vyzerá nasledovne: MY – majorita / neRómovia, ONI – naši Rómovia. a INÍ ONI – Rómovia v iných mestách a obciach. Rozdelenie Rómov na NAŠICH a TÝCH DRUHÝCH v obci znamená, že NAŠI sú na rozdiel od TÝCH DRUHÝCH – dobrí a vzájomné spolužitie nevykazuje žiadne „neštandardné“ (v zmysle „nezvládnuteľné“) disproporcie.

Jedným z prezentovaných prístupov ktoré viedli k pozitívnym zmenám v obci, bolo aj tvrdenie, že obec tieto zmeny dosiahla bez akejkoľvek štátnej podpory. Aj napriek skutočnosti, že toto tvrdenie zaznelo v médiách opakovane (napr. Jesenský, 2012) je nutné ho vnímať ako mediálnu skratku, ktorá v realite nie je úplne pravdivá.

Skutočnosť je taká, že obec Spišský Hrhov sa vôbec nerozhodla nastaviť svoje aktivity bez vonkajších zdrojov. Práve naopak. Tieto tvoria významnú časť prostriedkov. Existuje relatívne málo aktivít v obci, ktoré by neboli priamo alebo nepriamo podporené z vonkajších (a v tomto zmysle aj štátnych a európskych) zdrojov. Vonkajšie zdroje však obec využíva úplne inak ako je to často prezentované v médiách.

V prvom rade sa obec orientovala na získavanie zdrojov, ktoré by jej pokryli tie aktivity, ktoré mala naplánované v rámci svojho obecného Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR), ktoré vníma nie ako formálny dokument ale ako nástroj toho čo, prečo a v akom poradí sa má v obci realizovať. Je to podobný prístup ako individuálna stavba domu, ku ktorej drvivá väčšina stavebníkov pristupuje tak, že si naplánuje čo, prečo a ako chce stavať.¹⁰ Žiadosti o granty sa podávali (a stále podávajú) nie primárne podľa toho aká je aktuálna výzva, ale podľa princípu, či aktuálna výzva zapadá do predstáv o postupnosti rozvoja obce. Vďaka výzvam a vonkajším zdrojom obec dokázala začať a ukončiť registráciu a majetkovoprávne vysporiadanie pozemkov v celej obci (vrátane rómskeho osídlenia), získať zdroje (aspoň čas-

točné) na prípravu a budovanie infraštruktúry v obci, výstavbu niektorých obecných zariadení (napr. letné kúpalisko) a pod. Pravdepodobne najdôležitejším prvkom v tomto kontexte bolo využívanie vonkajších zdrojov na budovanie personálnych kapacít obce, obecných inštitúcií (miestna základná škola, UŠ a pod.) a primárne obecného úradu. Práve budovanie personálnych kapacít obce bolo jedným z nosných plánovaných cieľov sociálneho rozvoja, lebo tieto umožnili (a stále umožňujú) aktívne sa zapájať do všetkých možností ktoré sú k dispozícii – ako v projektovej sfére, dotačnej sfére ale aj v rámci štandardnej trhovo / podnikateľskej sféry.

Druhá rovina vonkajších zdrojov, ktoré obec získavala a stále získava a ktoré tvoria jednu z nosných línií tzv. obecnej ekonomiky, sú zdroje, na ktoré „má obec nárok“. Nemáme na mysli len obecné a podielové dane, ale aj zdroje ktoré môže „automaticky“ získať v prípade vytvorenia určitých služieb alebo pracovných miest. Práve tento prístup bol jedným z veľmi dôležitých prvkov pri plánovaní, vzniku a prevádzke obecného podniku. Zákonná možnosť, poskytnúť obecné zákazky priamo obecnej firme bez výberového konania, získanie dotácie v prípade vytvorenia pracovného miesta pre dlhodobo nezamestnaného, zdroje na tzv. malé obecné služby a pod.

Výsledkom uvedených aktivít je skutočnosť, že Spišský Hrhov má nadštandardne vysokú mieru zamestnanosti v obci, a to aj napriek faktu, že obec a jej podriadené zložky sú dominantným zamestnávateľom v obci. Toto tvrdenie platí aj v prípade zamestnávania Rómov.

V tomto smere je nevyhnutné uviesť, že na tomto stave sa podieľa aj skutočnosť, že aktuálne je ekonomika (lokálna, štátna ale aj Európska) v konjunktúre. Výsledkom čoho je aj skutočnosť, že obecná firma má aktuálne výraznej viac potencionálnych objednávok než je schopná sama realizovať, a zároveň časť Rómov je zamestnaná na štandardnom trhu práce (v okolitých ale aj vzdialenejších firmách). Obec sa pritom neorientuje iba na formálne zamestnávanie dlhodobo nezamestnaných, ale jej obecná firma plní aj funkciu určitého neformálneho vzdelávacieho pracoviska, v ktorom si takmer všetci dlhodobo nezamestnaní majú možnosť prakticky vyskúšať a naučia sa používať reálne praktické postupy, stroje a zariadenia, ktoré sa reálne používajú na reálnom trhu práce – pri-

¹⁰ V tomto smere pritom nehovoríme o formálnych stavebných plánoch nevyhnutných pre získanie stavebného povolenia (hoci aj tieto do nášho uvažovania patria), ale o prirodzenú jasnú predstavu o stavbe a jej postupnosti. Pričom táto predstava (alebo plánovanie) vždy pružne reaguje na aktuálne zmeny alebo limity ktoré sa v procese stavby vyskytnú, avšak k zásadným zmenám málokedy dochádza.

márne v oblasti stavebníctva. Na úspešnosti získania zamestnania Rómov na štandardnom trhu práce okrem už spomínanej ekonomickej konjunktúry a schopnosti a zručnosti samotných Rómov, nemalú zásluhu má aj mediálny obraz a pozitívne referencie Spišského Hrhova ako takého – Rómovia môžu (a aj to reálne robia) vďaka tomu rýchlejšie prelomiť prvotné negatívne stereotypné vnímanie Rómov zo strany zamestnávateľov.

Vyššie prezentované príklady situácie rómskej komunity v lokálnom kontexte Spišského Hrhova, jasne ukazujú, na mnohohrstevnosť a komplexnosť celej tejto problematiky. Bez uvedomenia si tejto komplexity, podľa nášho názoru nie je možné objektívne pochopiť procesy, ktoré sa v rámci tejto problematiky vyskytujú.

Literatúra:

- BÁN, A.: Politici? Len hladkajú slová. Týždeň, 9. 5. 2016. Dostupné na internete: <<http://www.tyzden.sk/spolocnost/31902/politici-len-hladkaju-slova/>> [7/12/2018].
- GRYGAR, J.: Děvušky a cigarety. O hranicích, migraci a moci. Praha: Sociologické nakladatelství Slon 2016.
- JESENSKÝ, M.: Spišský Hrhov vybudovali Rómovia. A dnes ho dávajú za príklad. Korzár Spiš, 19. 10. 2012. Dostupné na internete: <<https://spis.korzar.sme.sk/c/6575143/spis-sky-hrhov-vybudovali-romovia-a-dnes-hodavaju-za-priklad.html>> [7/12/2018].
- KORDA, E.: Nepomáham len Rómom – pomáham všetkým. Týždeň, 22. 5. 2016. Dostupné na internete: <<http://www.tyzden.sk/spolocnost/32216/nepomaham-len-romom-pomaham-vsetkym/>> [7/12/2018].
- LEDECKÝ, V.: Postup prác pri vysporiadavaní pozemkov v obci Spišský Hrhov. In: MUŠINKA, A. (ed.): (Ne)legálne osady : možnosti samospráv a mechanizmy vysporiadania pozemkov v prostredí rómskych osídlení. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2012, s. 15 – 26.
- MUŠINKA, A.: Podarilo sa: príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2012.
- MUŠINKA, A. – ŠKOBLA, D. – HURRLE, J. – MATLOVIČOVÁ, K. – KLING, J.: Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013. Bratislava: UNDP 2014.
- MUŠINKA, A.: Obec Spišský Hrhov – model úspešne fungujúcej obce v procese reformy verejnej správy a v kontexte multikultúrneho spoluzitia. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku 2016.
- MUŠINKA, A. – POLLÁK, M.: Darí sa. Úspešné príklady obcí v spolunažívaní s Rómami. Levoča: Občianske združenie Krásny Spiš 2018.
- ŠOTOLA, J. – RODRIGEZ POLO, M. (eds.): Etnografie sociální mobility. Etnicita, bariéry, dominance. Olomouc: Univerzita Palackého 2016.
- SCHEFFEL, D.: Stará Tehelňa: ghetto nebo etnická enkláva?. In: MUŠINKA, A. (ed.): Stará Tehelňa. Súčasný stav a možnosti riešenia. Prešov: Centrum antropologických výskumov 2006, s. 77 – 81.
- WIRTH, L.: The Ghetto. The American Journal of Sociology, Vol. 33, No. 1 (1927), s. 57 – 71.

Článok je čiastkovým výstupom projektu APVV-15-0722 – Sociálna pasca - náklady a cesta von, ktorý bol financovaný z prostriedkov Agentúry pre podporu vedy a výskumu.

UČEBNÝ TEXT O PREDMETE A HLAVNÝCH SMEROCH VÝSKUMU HRANÍC

VLADISLAV DUDINSKÝ

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: vladislav.dudinsky@unipo.sk

Učebný text Alexandra Dulebu a Vladimíra Dančíšina s názvom *Výskum hraníc (border studies)*. Predmet a hlavné smery výskumu (Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2018, ISBN 978-80-555-2125-1) je jedným z výstupov riešenia projektu KEGA č. 054PU-4/2016: *Výskum hraníc a cezhraničná spolupráca: rozšírenie ponuky vysokoškolského vzdelávania v politických vedách* a je určený predovšetkým študentom politológie. V učebnom texte je výskum hraníc (*border studies*) predstavený ako relatívne nový smer interdisciplinárneho výskumu v rámci spoločensko-politických vied s relatívne krátkou históriou – začiatky jeho formovania spadajú do 80. rokov 20. storočia. Za toto relatívne krátke obdobie sa však jednoznačne etabloval ako seriózna oblasť vedeckého výskumu v mnohých krajinách a zaujal miesto aj v rámci prípravy budúcich odborníkov. Z uvedeného pohľadu považujem predložený text za významný počin, ktorý môže iniciovať rozvoj predmetnej oblasti výskumu aj v podmienkach Slovenskej republiky a zaradiť ho do vysokoškolskej (univerzitnej) prípravy budúcich odborníkov v oblasti spoločenských vied.

Učebný text je štruktúrovaný do dvoch relatívne samostatných, ale navzájom sa dopĺňujúcich častí. Prvá časť je teoretická – v nej autori charakterizujú predmet *border studies*, definujú hlavné pojmy a prostredníctvom nich ukazujú na hlavné predmetové oblasti výskumu. Jej súčasťou je stručné priblíženie vývinu

a hlavných smerov výskumu hraníc, ktoré sa sformovali do samostatného a osobitného smeru výskumu v politických vedách a príbuzných vedných odboroch na konci 80. rokov 20. storočia. Hlavným podnetom pre vznik *border studies* sa stali integračné procesy v Severnej Amerike a Európe posledných dvoch desaťročí minulého storočia, ktoré si vyžiadali nový pohľad na fungovanie a funkcie štátnych hraníc. Vznikom NAFTA a prijatím Jednotného európskeho aktu sa postupne začal meniť charakter hraníc medzi zúčastnenými štátmi – režim fungovania hranice prestal byť výlučne regulovaný centrálnou mocou štátu. Pod bezprostredným vplyvom týchto procesov vznikla v politických vedách potreba nájsť odpovede na nové zásadné otázky, čo bolo aj začiatkom výskumu, ktorý poznáme pod názvom *border studies*.

Okrem vysvetlenia dôvodov, ktoré viedli k sformovaniu a vzniku *border studies*, charakteristiky predmetu výskumu, učebný text predstavuje hlavné historické i súčasné smery a prístupy k výskumu hraníc a ich autorov (predstaviteľov), vrátane konceptualizácií procesov podmienených hranicou (*bordering*). Po stručnom priblížení vývoja od biodeterministického a geodeterministického chápania hraníc a spolu s tým aj štátu (ktoré významne ovplyvnili tragické udalosti v Európe a vo svete v podobe dvoch svetových vojen), sa autori venujú funkcionalistickému prístupu (Richard

Hartshorne, Ladis Kristof, Julian Minghi, Victor Prescott), ktorý sa začal formovať v druhej polovici 20. storočia a ktorý sa ukázal ako značne inšpiratívny. Osobitné podkapitoly sú venované pragmatickému a kritickému postmodernému prístupu, ktoré v rámci výskumu hraníc začali zdôrazňovať význam sociologického prístupu, resp. dôležitosť skúmania sociálnych konštruktov a identít. Z hľadiska aktuálnosti je osobitne významná tretia kapitola, v ktorej autori približujú zmeny vo funkciách hranice, ku ktorým dochádza v rámci existujúcich, resp. vytvárajúcich sa integračných zoskupení a poukazujú na dialektiku de-bordering a re-bordering.

Druhá časť učebného textu má povahu antológie. V nej autori umiestnili preklad štúdie

Davidu Newmana, ktorá je vo všeobecnosti zaradovaná medzi klasické práce moderného výskumu hraníc. Čitatelia iste ocenia nielen štruktúru textu, ale spôsob jeho spracovania. Po každej kapitole robia autori krátke zhrnutie, v ktorom v zhutnenej podobe približujú podstatné myšlienky časti. V každom prípade je potrebné oceniť bohatú bibliografiu, prostredníctvom ktorej autori recenzovaného textu predstavujú najvýznamnejších autorov a výskumníkov, ktorí sa venujú uvedenej oblasti. Zaradenie textu do vysokoškolskej prípravy predovšetkým politológov je možné považovať za aktuálne a nanajvýš užitočné z pohľadu profilácie (nielen) študijného programu politológia.

ASSOCIATION FOR BORDERLANDS STUDIES WORLD CONFERENCE

MARTIN LAČNÝ

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: martin.lacny@unipo.sk

Association for Borderlands Studies (ABS) je prestížna celosvetová akademická asociácia, ktorá sa venuje systematickej výmene informácií a ideí týkajúcich sa medzinárodných pohraničných oblastí. Bola založená v roku 1976 s pôvodným zámerom skúmania susediacich pohraničných regiónov USA a Mexika. V súčasnosti združuje interdisciplinárne portfólio odborníkov z viac ako stovky akademických a štátnych inštitúcií, ako aj mimovládnych organizácií zo Severnej i Južnej Ameriky, Európy, Ázie a Afriky. Asociácia udržiava kontakty s inštitúciami s podobným zameraním na celom svete.

Komparatívny výskum medzinárodných hraníc a prihraničných regiónov získal na význame najmä v období po skončení Studenej vojny. Aktuálne témy výskumu hraníc (border studies) zahŕňajú problematiku regionálnej ekonomickej integrácie, vznik a vývoj postkomunistických štátov, rozšírenie etnických konfliktov, bezpečnosť verzus otvorenosť hraníc, ako aj potrebu inštitucionalizácie širokej palety cezhraničných problémov od migrácie, cez spoločné environmentálne problémy, až po verejné zdravie a otázky ekonomického rozvoja. Asociácia publikuje prestížny vedecký časopis *Journal of Borderlands Studies*, prezentujúci výsledky výskumu popredných odborníkov v danej oblasti. Periodicky usporadúva svetový kongres, predstavujúci fórum pre pestrú paletu

tém týkajúcich sa hraníc a pohraničných regiónov na celom svete.

ABS organizovala v dňoch 10. – 14. júla 2018 svetový kongres pod názvom *Border-Making and its Consequences: Interpreting Evidence from the "Post-Colonial" and "Post-Imperial" 20th Century* na pôde Viedenskej univerzity a Stredoeurópskej univerzity v Budapešti. Meniaci sa charakter hraníc, vývoj pohraničných regiónov a procesy hraničenia sa na niekoľko dní stali predmetom intenzívnych interdisciplinárnych debát výskumníkov z celého sveta. Účastníkmi kongresu boli renomovaní odborníci zo špičkových európskych pracovísk, ktoré sa v súčasnosti venujú výskumu vonkajšej hranice EÚ a cezhraničnej spolupráce (napr. Nijmegen Centre for Border Research – Nijmegen University, Holandsko; VERA Research Centre – University of Eastern Finland, Joensuu, Fínsko), ale aj predstavitelia americkej školy border studies, či výskumníci z mnohých univerzitných pracovísk z Európy, Ázie, Latinkej Ameriky či Afriky.

Štyria členovia Inštitútu politológie FF PU – doc. PhDr. Alexander Duleba, CSc., Ing. Martin Lačný, PhD., Mgr. Michal Cirner, PhD. a Mgr. Anna Polačková, PhD. na tomto fóre prezentovali čiastkové výstupy empirického výskumu, ktorý výskumný tím IPol pod vedením A. Dulebu realizuje v rámci projektu APVV-15-0369 Asociačná dohoda EÚ s Ukrajinou a cezhraničná spolupráca medzi Slovenskom

a Ukrajinou: dôsledky a príležitosti (AASKUA).

Okrem samotných vystúpení v rámci jednotlivých sekcií konferencie členovia IPol aktívne participovali i na paralelnom podujatí svetového kongresu pod názvom Citizen Science Experiment – Talking Borders: From Local Expertise to Global Exchange, ktorý až do novembra 2018 voľne pokračoval v podobe

Global Digital Café. Zámerom tohto paralelného projektu bolo vytváranie priestoru pre multilaterálnu odbornú diskusiu o význame a konceptualizácii hraníc, so zreteľom na skúmanie nielen rozdeľujúcich (v zmysle *exclusion*), ale i spájajúcich (v zmysle *inclusion*) funkcií hraníc pre regionálne a lokálne komunity žijúce na oboch ich stranách.

Fotografia 1: M. Cirner, A. Polačková, M. Lačný a prezident Association for Borderlands Studies – Dr. Francisco Lara-Valencia počas druhej časti svetového kongresu v Budapešti

(zdroj: A. Polačková)

Fotografia 2: Plenárna časť svetového kongresu ABS na pôde Viedenskej univerzity

(zdroj: A. Polačková)

UNIVERSITAS LEOPOLIENSIS ALEBO O NAŠICH NOVÝCH PERSPEKTÍVACH SPOLUPRÁCE

ONDREJ MARCHEVSKÝ

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: ondrej.marchevsky@unipo.sk

Cezhraničná spolupráca, jej stav, podmienky a perspektívy predstavujú kľúčové komponenty vo výskumných aktivitách Inštitútu politológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Cezhraničná spolupráca a zahraničné partnerské vzťahy sú ale tiež oblasťou, ktorú sa snaží pracovisko rozvíjať. Práve to bolo jedným z dôležitých cieľov účasti členov Inštitútu politológie na medzinárodnej vedeckej konferencii, ktorá sa konala z iniciatívy ukrajinských kolegov v dňoch 02. – 03. 11. 2018 na pôde Univerzity Ivana Franka v Lvove.

Konferencia, ktorá bola organizovaná už tretím rokom ako pamätná konferencia Jurija Romanoviča Švedu (1964 – 2016), dlhoročného tvorivého pracovníka Katedry politológie Filozofickej fakulty Lvovskej univerzity, niesla názov *Politické strany a voľby: ukrajinská a svetová prax*. Téma úzko súvisela s odborným zameraním profesora Švedu a zároveň predstavuje jeden z dominantných predmetov skúmania organizátorského pracoviska. Zámerom konferencie bolo zachytenie bohatej škály atribútov a javov, ktoré určujú zrod, fungovanie a transformačné procesy v politických stranách i širšie chápanom politickom kontexte.

Účastníci konferencie boli reprezentantmi pracovísk z Ukrajiny, Ruska, Poľka, Izraela a Slovenska.

Po slávnostnom príhovore rektora Univerzity Ivana Franka profesora Volodymyra Petroviča Melnika a vedúceho Katedry politológie profesora Anatolia Semionoviča Romaniuka odznel rad príspevkov domácich účastníkov, ktorí sa podrobne venovali analýze výsledkov parlamentných volieb na Ukrajine a perspektívam formovania straníckej politiky v ukrajinskom kontexte v najbližšom období. Príspevky reflektovali na postavenie klasických politických strán a tiež novovzniknutých politických hnutí a zoskupení, ktorých činnosť je centrovaná na jedného politického lídra.

Mimoriadne podnetným a zároveň akademicky „exotickým“ bol príspevok Zeeva Khanina z Izraela. Ten pri analýze súčasných trendov poukázal na pozoruhodné snaženie muža, ktorý svoj politický akčný plán sústredil na nespravodlivosť, ktorá sa deje existujúcim právnym stavom v Izraeli všetkým mužom v rozvodovom konaní. Jeho politické snaženie založené na „hre jednou kartou“ mu samému ako politickému zoskupeniu vynieslo až štyri poslanecké miesta v Knesete, ktoré následne nemal kto obsadiť, lebo v jeho strane nebolo žiadnych iných kandidátov.

Príspevky, ktoré zastupovali Inštitút politológie a boli prezentované docentom Vladislavom Dudinským, doktorom Martinom Lačným a autorom tejto správy, sa sústredili na kontext

cezhraničnej spolupráce v rôznych oblastiach, či už v aspekte ekonomickom, environmentálnom alebo sledujúc inštitucionálne bilaterálne rámce riadenia legálnej migrácie medzi Slovenskom a Ukrajinou.

Konferencia realizovaná v reprezentačnom hlavnom sídle Univerzity Ivana Franka, ktorá bola pôvodne postavená ako sídlo snemu v Haliči, prinášala svojim časovým usporiadaním priestor pre plodné diskusie a výmenu skúseností.

Okrem odborných konfrontácií, predovšetkým vďaka záujmu a iniciatíve profesora Romaniuka, mali členovia Inštitútu politológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove možnosť predstaviť dlhodobý odborný zámer pracoviska v oblasti *border studies*. Pracovisko sa v tejto oblasti mohlo prezentovať bohatou publikačnou činnosťou, ako aj realizáciou výučby so zameraním na výskum hraníc i hranice medzi Slovenskom a Ukrajinou. Ukrajinskí kolegovia vyjadrili svoj záujem o bližšie štúdium problematiky hranice, ktorá v medzinárodných vzťahoch medzi oboma krajinami, ale tiež v kontexte vzťahov Ukrajiny s Európskou úniou zohráva dôležitú úlohu. Ide zároveň o kontext, ktorého potenciál, hoci, podľa slov ukrajinských kolegov, doposiaľ nevyužitý sa javí aj v ich skúmaní politických strán na Ukrajine i vo svete.

Situovanie hlavného sídla univerzity v samotnom historickom centre Lvova poskytlo ešte jednu veľkú príležitosť: aspoň okrajovo spoznať historickú časť mesta, na ktorej sa výrazne podpísala *poľská ruka nemecky inšpirovaná*. Ulice historického centra pripomínajú nápadne prv-

ky architektúry, nádherne dochovanej v Krakove, námestie s radnicou je zmenšeninou toho vo Wroclave. Je ale badateľné, že aktuálnou prioritou mesta i krajiny nie je zveľádovanie a ani konzervácia historických a architektonických pamiatok. Na množstve budov je badať pôsobenie času i poveternostných vplyvov. Tma zahaľuje mesto do divadla tieňov a šede, ulice a budovy sú osvetlené s prívlastkom minimalisticky. Skvosty sakrálnej architektúry okoloidúcich prekvapujú vynárajúc sa z tmy až pri bezprostrednom kontakte. Ide ale o prekvapenia, s ktorými sa asi inde tak často nestretnete.

Cesta do Lvova osobným motorovým vozidlom priniesla prekvapenia, ktoré tiež v iných častiach Európy nestretnete a ani stretnúť nemôžete. Prekračovanie slovensko-ukrajinskej, resp. ukrajinsko-slovenskej hranice je dobrodružstvom plným prekvapení, kedy odhadovať dobu čakania a odbavenia celej kontrolnej procedúry je vecou maximálne podarenej náhody, vydarenej lotérie, no nikdy nie jasného odhadu. Moment prekvapenia na nás čakal v oboch smerom a v dvoch podobách. Pri ceste na Ukrajinu sme zažili bleskurýchle odbavenie, bez akéhokoľvek zbytočného čakania, ako v tej najideálnejšej simulovanej školskej kontrolnej procedúre. No pri tomto prekvapení to neostalo, cesta späť bola nesimulovanou, naturalisticky a existenciálne prežitou viac ako šesť a pol hodinovou tortúrou, kedy pri pohľade na hraničný priebeh Vyšné Nemecké, bránu domov, platilo známe „*tak blízko a zároveň tak ďaleko*“.

Fotografia 1 a 2: O. Marchevský, V. Dudinský a M. Lačný pred budovou Univerzity Ivana Franka v Lvove

(zdroj: O. Marchevský)

MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA O VÝSKUME HRANÍC, CEZHRANIČNEJ SPOLUPRÁCI A MIGRÁCII

RÓBERT KIRÁLY

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: robert.kiraly@smail.unipo.sk

Inštitút politológie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove (IPol) usporiadal dňa 12. novembra 2018 pútavú vedeckú konferenciu s medzinárodným zastúpením, kde jednotliví účastníci predložili výsledky svojej výskumnej činnosti na tému cezhraničnej spolupráce a výskumu hraníc. Konferencia bola výstupom riešenia projektu *KEGA č. 054PU-4/2016 Výskum hraníc a cezhraničná spolupráca: rozšírenie ponuky vysokoškolského vzdelávania v politických vedách*. Jej primárnym cieľom bolo poukázať na pozitíva aj negatíva najmä v súvislosti s vývojom zahranično-politickej spolupráce medzi Slovenskom a Ukrajinou, pričom sa všetci jednoznačne zhodli, že je dôležité a nutné, najmä pre samosprávne kraje na východe Slovenska, vo väčšej miere nadväzovať kooperáciu s našim ukrajinským susedom. V rámci úvodného slova doc. Vladislav Dudinský a doc. Irina Dudinská vyjadrili podporu rozvoju cezhraničnej spolupráce a poukázali na to, že Prešovská univerzita patrí medzi európsky významné pracoviská tohto druhu, nakoľko sa v strednej Európe výskumu hraníc a cezhraničnej spolupráce nevenuje dostatočná pozornosť. Na konferencii vystúpil okrem iných doc. A. Duleba z Inštitútu politológie, ktorý hovoril o výskume hraníc v kontexte rozšírenia vzdelávacej ponuky v študijnom odbore politológia. Prof. J. Ostapec a doc. M. Shelemba

z Užhorodskej národnej univerzity predstavili výsledky rozsiahlej sociologickej analýzy vplyvu ukrajinsko-slovenskej hranice na rozvoj cezhraničnej spolupráce. Praktický rámec právneho rámca cezhraničnej interakcie účastníkom konferencie priblížil Mjr. JUDr. Peter Tupta z Finančnej správy SR.

Agenda border studies predstavuje veľký prínos nielen pre univerzitu, fakultu, či samotný inštitút, ale aj pre študentov, nakoľko sa postupne implementuje aj do vzdelávacieho procesu. Už teraz môžeme uviesť, že študenti politológie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity majú možnosť v rámci akreditovaných študijných programov absolvovať kurzy ako napr. Border studies či Cezhraničná spolupráca Prešovského samosprávneho kraja. Inštitút politológie pritom vydal aj odborné publikácie venujúce sa tejto problematike. Za zmienku v tomto kontexte stojí napríklad i súbor ôsmich učebných textov z oblasti border studies, ktoré boli publikované v rámci spomínaného projektu KEGA. Absolventi obohatení o poznatky z tohto odboru dokážu priniesť na trh práce znalosti, ktorými minimálne v rámci slovenského trhu prakticky nik komplexne nedisponuje, čo otvára nové možnosti pre uplatnenie sa napríklad vo verejnej správe, ktorá sa v čoraz viac globalizujúcom sa svete zaoberá predmetom rozvoja cezhraničnej kooperácie.

V tomto duchu sa na konferencii vyjadril aj slovenský politológ doc. Alexander Duleba: „Snažíme sa zisťovať, ktoré faktory ovplyvňujú prijímanie politických rozhodnutí. Prečo sa napríklad starosta/župan rozhodne spolupracovať s iným v rámci SR, či popripade so zahraničným partnerom. Na Slovensku sa tomu nevenuje absolútne nikto. Nám ide o to rozšíriť predmety vzdelávania o border studies, aby sme mali niečo, čo iní nie, a aby sme prišli aj na trh práce s novými poznatkami a vedomosťami.“

Podobne sa vyjadril aj študent 2. ročníka Mgr. stupňa politológie Dávid Baláž, ktorý je zároveň poslancom obecného zastupiteľstva obce Raslavice a absolventom kurzu Border studies: „Absolvovanie kurzu Border studies mi pomohlo získať teoretické znalosti v predmetnej oblasti. Je to určite na prospech veci, pretože aj vďaka EÚ a ‚búraniam hraníc‘, je výskum cezhraničnej spolupráce o to významnejší a jednoduchší. Dôležitosť

prínosu osobne vnímam aj v praktickom smere. Border studies mi pomohli dosiahnuť do budúcnosti lepšiu informovanosť napríklad pri potrebe budovania stratégie rozvoja cezhraničnej spolupráce v našej obci. Ja ako poslanec OZ a občan viem upozorňovať na význam kooperácie so susednými obcami, regiónmi a zahraničnými partnermi na lokálnej úrovni, ako aj iniciovať vznik rôznych projektov cezhraničnej spolupráce.“

Výskum hraníc teda ponúka nielen teoretické, ale aj praktické znalosti, ktoré sa dajú využívať de facto na každom stupni verejnej správy. Samostatný význam má, najmä pre Prešovský a Košický samosprávny kraj, iniciovanie projektov na prehĺbenie cezhraničnej spolupráce s našimi ukrajinskými susedmi, kde vidíme na jednej strane obrovské nedostatky, avšak aj veľký potenciál.

Fotografia 1: doc. PhDr. Alexander Duleba, CSc.

(zdroj: R. Király)

Fotografia 2: doc. Michail Shelemba

(zdroj: R. Király)